

NOVOMĚSTSKÁ ODPADNÍ JÍMKA SE SOUBOREM CÍNOVÉHO ZBOŽÍ

Limity výpovědi jejího obsahu k poznávání hmotné kultury a jejích uživatelů

TOMASZ CYMBALAK – KRISTÝNA MATĚJKOVÁ – MARTIN MUSÍLEK –
– JAKUB SAWICKI

Príspevok približuje každodenný život obyvateľ Nového Mesta pražského v novoveku prostredníctvom archeologicky získaných nálezů hmotné kultury pochádzajících z výplně rozměrné odpadní jímky náležející k bývalému měšťanskému domu čp. 69/II ve Spálené ulici. Provedený rozbor ukázal, že interpretace náleзовé situace s ohledem na opakované využívání objektu je nesnadná. Samotný získaný soubor není nijak výjimečný, proto byla pozornost zaměřena zejména na jeho nejatraktivnější složku – cínové předměty. Autoři se pokusili o širší rešerši této problematiky a rozbor dostupných písemných pramenů. Cílem bylo zjistit, zda získaná data mohou přiblížit dění na ploše nejmenší městské buňky, jakou představuje měšťanská parcela.

A NEW-TOWN CESSPIT WITH AN ASSEMBLAGE OF PEWTER WARE : EVIDENTIAL LIMITS OF ITS CONTENT REGARDING MATERIAL CULTURE AND ITS USERS

The paper presents everyday life of the inhabitants of Prague New Town in the early modern period through archaeological finds coming from the fill of a large cesspit belonging to the former burgher house No. 69/II in Spálená Street. The performed analysis proved the interpretation of the finds' context difficult with regard to the repetitive use of the feature. The assemblage of the artefacts is not exceptional; therefore attention was focused on its most attractive component – the pewter ware. The authors attempted a broader search of this issue and analysis of available written evidence with the aim to find out whether the obtained data can bring nearer the events on the smallest urban cell represented by a burgher plot.

Klíčová slova — Praha – Nové Město pražské – archeologický výzkum – odpadní jímka – hmotná kultura – cínové nádoby – konvářství – raně novověká keramika – environmentální výzkum – měšťané

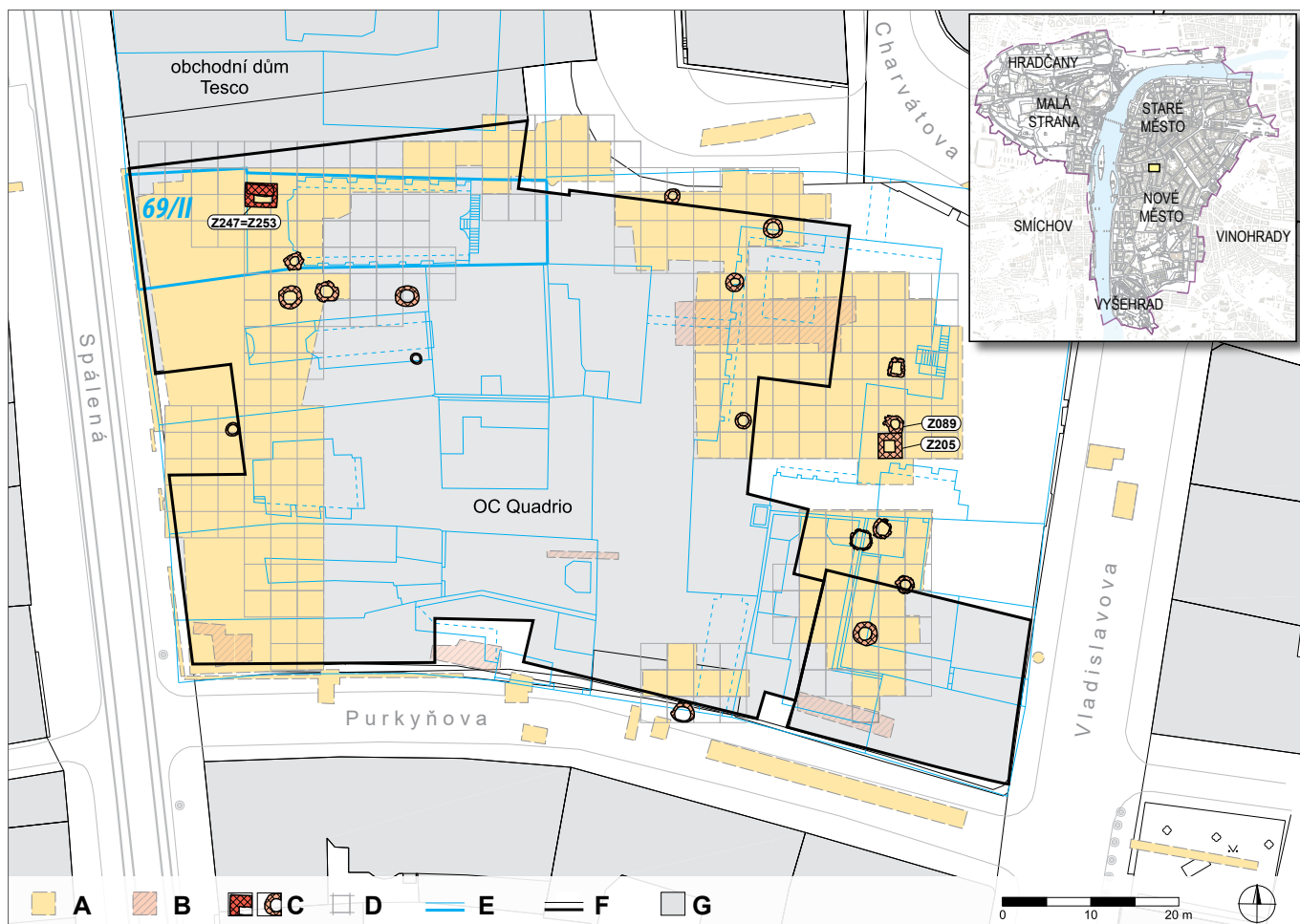
Key words — Prague – Prague New Town – archaeological research – cess pit – material culture – pewter ware – pewter making – post-medieval pottery – environmental research – burghers

V letech 2009–2012 proběhly poblíž místa, které je dnes jedním z rušných přestupních bodů v dopravní mapě centra Prahy (obr. 1), rozsáhlé terénní práce. Plocha současného multifunkčního centra QUADRIO o celkové rozloze cca 3500 m², jež je obklopená ulicemi Spálenou, Purkyňovou, Vladislavovou a Charvátovou, byla v průběhu jedenácti měsíců podrobena náročnému výzkumu, rozdělenému do několika etap (zejména č. výzkumu NPÚ Praha 2009/16, 2010/16 a 2012/16). Během tohoto výzkumu bylo sledováno intenzivní osídlení, které odráželo vývoj této části metropole v delším časovém úseku od raného středověku až do současnosti (CYMBALAK 2012; 2013; CYMBALAK/STAŇKOVÁ 2014). Dominující složku, místy až tři metry silné historické nadloží lokality, tvořily středověké a raně novověké pozůstatky domovní zástavby a jejího příslušenství.¹ Typickou skupinu objektů náležejících k vybavě jednotlivých městíšť představovaly odpadní jámy, jímky, žumpy nebo vyschlé studny, které byly po zániku své primární úlohy využívány pro deponování domovního smetí.²

Výzkum a dokumentace všech zděných objektů odpadního charakteru odhalených na výše vymezené ploše dokládají, že výplně jednotlivých studní/jímek vykazují určité odlišnosti z hlediska materiálové skladby či průběhu depozičních, respektive postdepozičních procesů. Jímky lze členit na základě předpokládaného data jejich vzniku, doby užívání nebo rozměru a stavebních charakteristik jednotlivých konstrukcí. V případě popisované lokality se jedná o zařízení, která vznikala po založení Nového Města pražského v polovině 14. století a byla využívána zdejším obyvatelstvem až do hlubokého 19. století.

1 Z plochy celého výzkumu bylo získáno celkem 297 498 ks nálezů. Nejpočetněji zastoupenou náleзовou skupinu představovaly keramické výrobky (61,4 %), mezi kterými dominovala kuchyňská a stolní keramika (88,6 %), technická keramika a varia (5,7 %) a stavební keramika (5,7 %). Další výrazně zastoupenou skupinou byly zvířecí kosti a z nich vyhotovené výrobky (25,3 %), kovové předměty a jejich polotovary (7,6 %) a v neposlední řadě také výrobky ze skla (2,8 %). Uvedené počty naznačují, že tím nebyl celkový náleзовý fond ještě vyčerpán; obsahoval i jiné kategorie archeologických pramenů. Jejich podíl, odpovídající 2,9 % z celkového množství získaných nálezů, není nijak ohromující, nicméně zahrnuje další artefakty a ekofakty, bez kterých by obraz měšťanské domácnosti nebyl úplný.

2 O depozičních procesech v prostředí měst např. JANSKÁ 1977; nověji pak o jímkách zkoumaných v Praze CYMBALAK/MATĚJKOVÁ 2012 (včetně seznamu starší literatury).

Ze zásypů výše jmenovaných objektů pocházejí početné soubory nálezů, přičemž kolekce ze studny/jímky objevené na parcele domu čp. 69/II ve Spálené ulici (pův. ppč. 733), které bude věnován tento příspěvek, se řadí na třetí místo co do četnosti vyzdvížených artefaktů.³ Pokusíme se zde nejen přiblížit získaný materiál, ale na základě rozboru dostupných písemných pramenů se i zamyslet nad tím, kdo mohl být uživatelem jámky a jaké dění na parcele mohlo ovlivnit proces jejího zaplňování. Pozornost bude soustředěna zvláště na soubor cínových předmětů, který se podařilo během výzkumu tohoto objektu vyzvednout a jenž lze označit za unikátní.

TEORETICKÁ VÝCHODISKA A MOŽNOSTI POZNÁNÍ – CO NÁM ŘÍKAJÍ ODPADKY?

Soubor jevů spojených s nakládáním s odpady je úzce svázán s archeologií a sociotopografií měst.⁴ Četné a materiálově rozmanité kolekce archeologických nálezů v podobě ztracených či vyhozených předmětů nebo odpadků různého druhu jsou získávány terénními výzkumy lokalit se zvýšenou koncentrací obyvatel. Tyto výzkumy proto představují jedinečný zdroj informací pro studium podmínek, v nichž daná společnost v minulosti fungovala. Bez nadsázky je možno konstatovat, že pro poznání městského organismu s jeho sociální pestrostí a četnými aktivitami, nyní již sotva postřehnutelnými, je odpad zanechaný našimi předky velmi cenným archeologickým pramenem (CYMBALAK 2018, 233).

3 Nejpočetnější sbírku nálezů (cca 13 tisíc ks) se podařilo získat z výplně novověké odpadní jámky Z205 (sonda 368), která byla lokalizována v Vladislavovy ulice, jako druhá v pořadí byla sousedící pozdně středověká studna/jámka Z089 (ca 9300 ks; sonda 358).

4 K sociální topografii středověkých a raně novověkých měst lze také přidružit v mediévistice nově rozvíjené téma tzv. Umweltgeschichte, které zahrnuje především vztah člověka a okolní přírody, rekonstrukci předměstí nebo obecně území „před branou“, výzkum zemědělského zázemí středověkých měst, ekologických a hygienických aspektů soužití městských aglomerací s okolním prostředím, ale také fyzikálně-geografických předpokladů pro jejich vznik. Například problematice vztahu středověké Vídně a jejího okolního prostředí, respektive ekologickým aspektům soužití města s jeho zemědělským zázemím, se nejnověji věnovali Peter CSENDES (2010), Christoph SONNLECHNER (2010) nebo přehledně Ferdinand OPLL (1998).

Obr. 1. Praha 1-Nové Město, domovní blok mezi ulicemi Spálená, Purkyňova, Vladislavova a Charvátova. Výřez z Mapy stavu archeologických terénů v PPR.

Legenda: **A** – plocha významnějších záchranných archeologických výzkumů NPU Praha realizovaných v souvislosti s projektem COPA Centrum Národní/Quadrio (č. výzk. 2009/16, 2009/40, 2010/16, 2010/40, 2012/16, 2013/23, 2013/24, 2014/10, 2014/16); **B** – starší výzkumy (stav do roku 2005 podle HRDLÍČKA 2005 a 2009); **C** – zděné jámky a studny (**červeně** – referovaná jámka v bývalém čp. 69/II); **D** – síť archeologických sond; **E** – původní parcelace v 19. století (silně vytažena parcela s jámkou Z247=Z253); **F** – současná parcelace (silně vytažena parcela OC Quadrio); **G** – současné budovy. **Rámeček** – historické jádro Prahy v hranicích pražské památkové rezervace s vyznačením zkoumaného domovního bloku (zpracovali E. Ditmar, T. Cymbalak, M. Kalíšek, S. Babušková, 2015, 2017, 2019).

Úvahám nad studiem stravy a výživy v duchu populárního rčení „jste to, co jíte“ dodává konkrétnější obrysy rozbor archeobotanického materiálu. Odpadní jímky však nejsou jen zdrojem informací o stravě a způsobech její přípravy, případně zdravotní kondici dřívějších populací, parazitů a dalších souvisejících problémech (AERTS 2016; FLAMMER ET AL. 2018; MITCHELL 2015). V souvislosti s novověkou zděnou jímkou z domu čp. 69/II na Novém Městě pražském si klade me otázku, zda neplatí také pořekadlo „jste to, co vyhodíte“. Zamýšlíme se i nad kognitivními možnostmi archeologických nálezů a situací pro studium každodenního života, podmíněné širším chápáním smetí z odpadních objektů (viz níže).

Na úvod je třeba poznamenat, že výzkum objektů toho druhu představuje jednoduchý úkol jen zdánlivě. Pravidelná čištění, která narušovala původní stratigrafické vazby, znesnadňují interpretaci chronologického sledu uloženin a často i samotných nálezů. Zevrubnější analýzu v našem případě umožňují dostupné historické prameny, jež přibližují dění na parcele, a dokonce dovolují spojit události s konkrétními jedinci.

Přestože jímky náleží mezi běžně se vyskytující objekty na měšťanských parcelách, zůstávají bohužel kvůli značné intenzitě terénních prací v průběhu záchranných výzkumů často nezpracované, a tudíž nepublikované. Podrobné rozborů rozsáhlých souborů materiální kultury, která z nich pochází, bývají často nad rámec základního zpracování. Většina takových studií se pak zabývá hlavně zpracováním a rozborů keramického materiálu jakožto nejčtenější složky těchto souborů.

Problematické zásobování vodou (ŠIROKÝ 2000; CYMBALAK/ŘEHÁK 2009 – kde další literatura) a nakládání s odpadem ve městech bylo v poslední době věnováno několik příspěvků (CEMBRZYŃSKI 2011; CYMBALAK 2018; CYMBALAK/MATĚJKOVÁ 2012; ČIHÁKOVÁ/MÜLLER 2013; FROLÍK/KOZÁKOVÁ/MUSIL 2018; KLÁPŠTĚ 2002; KLÁPŠTĚ/KYNCL/KYNCL 2000; RÜCKL/HAVRDA/TRYML 2007; SOWINA 2009; viz také KLONDER ET AL. 2005; dále práce Urszuly Sowiny <<http://www.akademicka.pl/index.php?detail=1&a=2&id=23068>> [vid. 2019-12-01]).

Co mohou odpadky vypovídat o městské společnosti? Tato problematika je do značné míry řešena antropology (DRACKNER 2005; NAGLE 2013; SHANKS/PLATT/RATHJE 2004) a archeology zabývajícími se současnou minulostí (contemporary past) či garbageologií – směrem, který vznikl v 70. letech (BRUNCLÍKOVÁ 2017; BRUNCLÍKOVÁ/SOSNA 2012 a 2016; BUCHLI/LUCAS/COX 2001; RATHJE 1974 a 1992; SOSNA/BRUNCLÍKOVÁ 2015). Studium odpadu, jeho manipulací a distribucí se zabývají i badatelé soustředění na starší období lidských dějin (CHADWICK 2012; KUNA/NĚMCOVÁ 2012).

Obvyklým publikačním výstupem archeologů působících ve městech bývají mírně rozvinuté katalogy nálezů zahrnující seznamy počtu a typů objektů, případně jejich srovnání. Za povšimnutí v tomto směru stojí např. pokus o identifikaci typů keramického nádobí a dýmek a určení původu těchto nálezů (např. ŽEGKLITZ 2007). Existuje jen velmi málo studií založených na analýze materiální kultury v širším sociálním aspektu (BEAUDRY/MEHLER 2016; HICKS/BEAUDRY 2010; MEHLER 2013) či založených na empirickém nebo induktivním myšlení. Pokusíme se zde prolomit toto schéma a navázat na úvahy Wima HUPPERETZA (2010) a Craiga CESSFORDA (2017) a zároveň průhledně analyzovat empirický přístup k odpadkům v jejich každodenním kontextu.

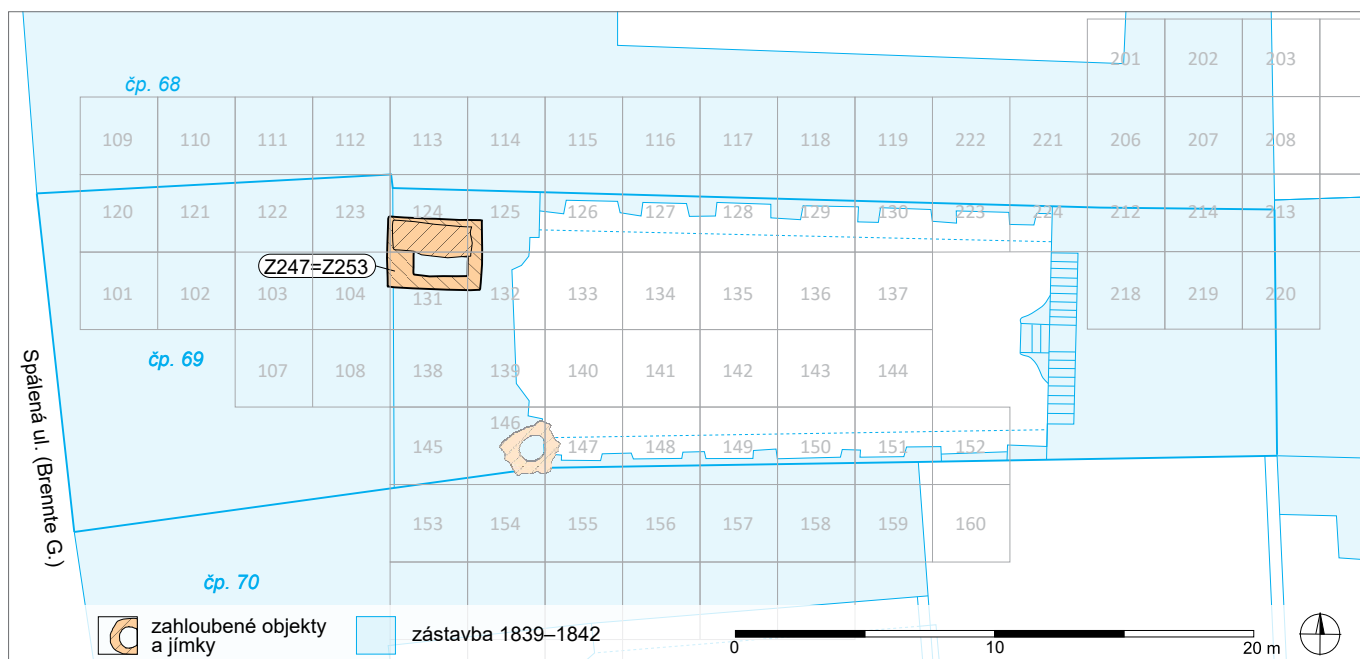
Začneme však úvahou nad tím, zda byla do jednoho odpadního objektu/jímky vyhazována většina domovního odpadu. Archeologové se už delší dobu snaží rozlišit mezi žumpami/fekálními jímkami a odpadními jámami jako takovými. Určení specifické funkce daného objektu však není vždy snadné, zejména proto, že mohlo docházet k jejich prolínání. Dosavadní analýza odpadních objektů známých z prostředí měst ukazuje nejrozmanitější proměny funkcí v čase, a spíše za vzácné lze označit případy, kdy jímka plnila pouze jednu (primární) úlohu. Definitivní určení funkce jednotlivých objektů znesnadňuje už zmiňované čištění jejich obsahu, kdy byla (zpravidla větší) část shromážděného odpadu odvážena na k tomuto účelu určené nebo samovolně vznikající skládky a smetiště. Část odpadu byla bezpochyby jednoduše spálena. Nedá se také vyloučit, že na parcelách probíhala segregace odpadu. Fekálie mohly být deponovány odděleně v jímkách spolu s hromadným organickým odpadem, nejčastěji kuchyňského původu. „Tvrdý“, nebo řekněme spíše „hrubý“ odpad (stavební suť, pozůstatky řemeslné výroby apod.), mohl být ukládán do odpadních jam, různých depresí. Či jednoduše mohl posloužit jako nivelační/vyrovňovací vrstvy na parcelách, což přispívalo k nárůstu terénu v rámci jednotlivých pozemků, jak jej archeologové opakovaně dokumentují. Odvoz popela z nemovitostí lokalizovaných na ploše Starého a posléze také Nového Města pražského byl od druhé poloviny 17. století zajišťován šestipanským úřadem (CYMBALAK 2018, 235 – kde další literatura).

Jaké tedy mohly být důvody pro vyhazování vícera předmětů najednou? Cragi Cessford jich vyjmenoval několik (CESSFORD 2017, 15), my se je pokusíme ještě rozšířit:

- výměna obyvatel v dané domácnosti – vytrhnutí již nepotřebných věcí v souvislosti se stěhováním anebo po odstěhování předchozích majitelů/nájemníků;
- smrt jednoho nebo několika obyvatel dané nemovitosti – v takové situaci rodina či noví obyvatelé zpravidla protřídí pozůstalost po zemřelém a věci, pro které nemají další využití, vyhodí;⁵
- proměny v materiální kultuře daného období v souvislosti s novými (módními) trendy – moderní výrobky dynamicky mění svůj kontext a hodnotu: mohou být zprvu zcela vzácné a žádoucí, a již v průběhu následující dekády se ocitají mezi zcela běžnými;⁶
- zaplňování/zasypávání jam či depresí – hlavní determinantou likvidace/přesunu odpadu je v tomto případě potřeba zaplnit danou prohlubeň pomocí snadno dostupného materiálu s nízkou nominální hodnotou (povětšinou se jedná o aktivity spojené se změnou způsobu využití dané plochy);
- poškození výrobků/předmětů – nejčastější důvod pro vyhození předmětů; v souvislosti s archeologickými nálezy se však zdá, že tato pohnutka vyžaduje podrobnější diskusi (viz dále).

STARŠÍ PROSTOROVÉ A MAJETKOVÉ VZTAHY ZKOUMANÉHO MÍSTA

Zkoumaná odpadní jámka byla situována u severní hranice parcely ve střední dvorní části bývalého domu čp. 69 ve Spálené ulici (obr. 1, 2).⁷ Ve středověku se na zkoumané domovní parcele nacházely tři domy. První zmínka o čp. 69a/II pochází z roku 1376, kdy se jako majitel tohoto domu uvádí pergamenista Otlin. Dalším držitelem byl pergamenista Mikuláš Pilzner, který roku 1388 odprodal část parcely kloboučníku Henslinovi. Na zbytku parcely vznikla další dvě stavení čp. 69b a 69c/II, možná spíše domovní přístavky, které Mikuláš Pilzner vždy prodával na dobu určitou. Součástí prodejní klauzule bylo zřejmě ustanovení, že nabyvatelé musejí v případě pro-

Obr. 2. Praha 1-Nové Město, domovní parcela náležející k bývalému domu U Černého koně čp. 69/II ve východní frontě Spálené ulice. Síť archeologických sond a lokalizace jámky Z247 = Z253 na parcele (z podkladu stabilního katastru zpracoval M. Kalíšek, 2019).

- 5 Příkladem takové události může být depot, nejpravděpodobněji svázaný se smrtí Sarah Hopkins – kuchařky z koleje v Cambridge, která zemřela v roce 1845 (CESSFORD 2014). Je překvapivé, že některé z předmětů náležejících do zmiňovaného souboru představují artefakty, které jsou datovány do let 1720–1730, a významná část zbylých pak až do období před rokem 1820. To zcela jasně ukazuje na dlouhé používání předmětů, stejně jako na sílu zvyků v každodenních rituálech. Především však jde o podstatnou informaci pro archeology zabývající se analýzou podobných nálezových situací.
- 6 Dnes pozorujeme tento jev na příkladu technologických inovací, které rychle zastarávají (MP3 přehrávače nebo Blu-ray disky). Analogickým příkladem z minulosti je tzv. creamware – druh keramického zboží, jež bylo na trh uvedeno v roce 1762 a velkoobjemově vyráběno již na konci 70. a 80. let onoho století (CESSFORD 2017, 15). Tento proces Cessford definuje termínem „materialized temporality” – zhmotněná dočasnost.
- 7 Takřka obdélníková parcela o rozměrech ca 13 × 48 m byla do konce 70. let 20. století orientována v ZV směru a svou užší stranou lícovala s uliční čarou. V její přední části stál původně gotický dům U Černého koně (CYMBALAK/RYKL/SEMERÁD 2011, 25 – kde starší literatura).

deje oba přístavky přednostně nabídnout ke zpětnému odprodeji Mikuláši Pilznerovi. Mikuláš patrně patřil ve městě k odpůrcům nového reformního učení a krátce po roce 1419 opustil město. Roku 1427 byl dům *de facto* darován sladovníku Liděři z Dlážďen za necelých 2,5 kop grošů. Skutečná hodnota domu, který se nacházel na rohu dnešní Spálené ulice (v této době byla nazývána Kovářskou, *in platea fabrorum*) a uličky vedoucí k Charvátům (*in acie penes viculum, quo itur de vico fabrorum in Charwath*) byla ve skutečnosti vyšší; Liděř patrně dům získal od novoměstské obce výrazně pod cenou – snad odměnou za své služby vykonané ve prospěch města či revolučního hnutí. To platí i o další majitelce Kateřině, manželce jircháře Jana z Poříčí, které byl dům připsán za jistý dluh, který u ní měla městská obec. Roku 1429 dům zakoupil švec Petr Petruška od kloboučníka Martina (TOMEK 1870, 67). Ulička vedoucí mezi čp. 68/II a 69/II měla být již roku 1438

z rozkazu novoměstských konšelů dočasně zahrazena kvůli nečistotě (TOMEK 1891, 157; LÍBAL 1959, 2).

V průběhu 16. století dům často měnil své majitele, objevují se mezi nimi např. uhlíř, kožešník nebo kolář. Trhová cena domu se v této době pohybovala v rozmezí 52–75 kop grošů (AMP Sběrka rukopisů, sign. 2091, C6a, R4b, R4b-R5a; AMP Sběrka rukopisů, sign. 2093, 15b, 154b; AMP Sběrka rukopisů, sign. 2192, 286a).

Poloha domu se stále jako

ve středověku uvádí na rohu Flašněrské (dnešní Spálené)⁸ a malé uličky (*viculum parvum, penes viculum parvum*). Dne 17. června roku 1506 zničil požár ve Flašněrské ulici přes dvacet domů (SLČ, 292, čl. 736) a tato událost dala ulici nynější jméno. První zmínka o „Spálené“ ulici se objevuje krátce po požáru v roce 1518 (LAŠTOVKA/LEDVINKA 1998, 202–203). Od poloviny 16. století se zřetelně mění sociální status majitelů domu. Vedle „běžných“ novoměstských měšťanů se v této části Nového Města pražského začínají zakupovat také městští nebo dvorští úředníci, využívající tak relativně nízké ceny novoměstských nemovitostí oproti cenám v ostatních pražských městech. To vše navíc v blízkosti prestižního, ale stavebně již nasyceného staroměstského centra (FEJTOVÁ 2012, 101).

Kolem poloviny 16. století dům vlastnila řada šlechtických rodin. Krátce před rokem 1547 došlo k výrazné přestavbě původního středověkého domu, což lze vyvozovat z nárůstu ceny na 108,5, a poté na 207,5 kop grošů (AMP Sběrka rukopisů, sign. 2192, 292a). V témže roce zakoupil přestavěný dům první známý šlechtický majitel, Jiří Vosovský z Adlaru, který mezi lety 1533–1534 zastával úřad místosudího Českého království. Dům zakoupil společně se svou ženou Cecilíí z Valdštejna (AMP Sběrka rukopisů, sign. 2192, 306b). Později, ve 2. polovině 16. století, se v držení domu vystřídali radní písař Bartoloměj z Riffmberka, místopísaři Království českého Vilém Malovec Kosoř z Malovic, Prokop Čabelický ze Soutic a na Týně nad Vltavou, potomek významného husitského politika a finančníka krále Jiřího z Poděbrad Jana Čabelického ze Soutic, bratři Zárubové z Hustiřan a další majitelé (PAŘEZ 2009; AMP Sběrka rukopisů, sign. 2193, 242a–242b; AMP Sběrka rukopisů, sign. 2196, 155b–156a; AMP Sběrka rukopisů, sign. 2197, 502a; AMP Sběrka rukopisů, sign. 2143, 81a).

Podobně jako dům čp. 69/II i řada dalších novoměstských domů prošla procesem scelování parcel a honosných přestaveb (JUŘINA ET AL. 2009, 85). Cena předmětného domu se v této době pohybovala mezi 140–200 kopami pražských grošů. Všichni jeho předbělohorští majitelé patřili k zámožným šlechtickým nebo měšťanským rodinám, které si mohly dovolit standardní domovní vybavu, k níž mimo jiné patřilo také velké množství cínového nádobí. Tradiční schematickou představu o Novém Městě pražském jako o typickém příkladu královského řemeslnického města koriguje z hlediska kvality a početnosti jeho domovní zástavby již pro polovinu

8 Flašněři pracovali s plechem jako dnešní klempíři (POKORNÝ 1899, 345).

Obr. 3. Praha 1-Nové Město, Spálená čp. 69/II. Svrchní partie klenby Z248=Z276 a jímky Z247=Z253 v době výzkumu, vlevo mladší schodiště Z245=Z270. **1** – klenba jímky Z248=Z276; **2** – obvodový plášť jímky Z247=Z253; **3** – schodiště Z245=Z270, před polovinou 17. století (foto E. Ditmar, 2010).

17. století berní rula a její revizitace ze 2. poloviny téhož století. K luxusním novoměstským „adresám“ v 17. století patřila vedle Koňského a Dobyččího trhu (dnešního Václavského a Karlova náměstí), ulic na Dláždění (Hybernská ulice) a na Příkopech také Spálená ulice. Vesměšlo o centra pražského obchodování, anebo místa v těsném sousedství se Starým Městem pražským (FEJTOVÁ 2012, 99–106).

Roku 1610 dům koupila za 2 900 kop míšeňských grošů Mandalena Štosová z Kounic (LÍVA 1935, 148). Na počátku roku 1620 dům získal Adam st. Hozlar z Hozlau postoupením od Mandaleny Štosové z Kounic, ale dům mu byl za jeho účast ve stavovském povstání zkonfiskován (LÍVA 1935, 148). Roku 1632 se domu ujal císařský rychtář a po jeho smrti připadl královskému fisku (BÍLEK 1882, 173). Roku 1653 se jako majitel domu uvádí pan Kašpar Brančovský/Branišovský z Branišova. V berní rule je objekt uveden jako panský dům, z něhož byl odváděn plat 2 zl. a 20 kr. (LÍVA 1949, 65). Před polovinou 17. století patrně došlo k barokní přestavbě Hozlarova domu, a to buď Kašparem nebo Vojslavem Brančovským/Branišovským z Branišova. Tato barokní přestavba zůstala patrná ve zdivu 1.–3. patra (AMP Sbírka rukopisů, sign. 2201, 284a–284b; AMP Sbírka rukopisů, sign. 2203, 436b; STEHLÍKOVÁ 1980, 2). Klasicistní přestavba z 1. poloviny 19. století byla dovršena roku 1841 úpravou portálu uličního vchodu. V souvislosti s výstavbou stanice metra Národní třída byla v lednu 1979 zdemolována dvorní část domu, v dubnu téhož roku pak i jeho uliční část (STEHLÍKOVÁ 1980, 2).

POPIS NÁLEZOVÉ SITUACE

Zděná konstrukce jímky (Z247=Z253) měla obdélný tvar o vnějších rozměrech 2,8 × 3,6 m (obr. 3) a její výška/hloubka dosahovala 9,5 metru. Koruna obvodového pláště byla dokumentována v nadmořské výšce 194,15/Bpv (obr. 4). Šířka obvodových zdí jímky se pohybovala od 0,4 m ve svrchní partii konstrukce, do 0,5 m u základové spáry. Plášť byl vystavěn převážně z lomových křídových opuk (až 32 × 22 × 12 cm), bělošedých ordovických křemenců (až 32 × 30 × 12 cm) a fialově a šedočerně slídnatých jílovitých břidlic dobrotivského souvrství (ZAVŘEL 2011). Jako pojivo byla použita vápenná malta. Svrchní část zařízení byla dodatečně opatřena klenbou o mocnosti cca 0,9 m (Z248=Z276), jež byla vystavěna z cihel a pískovce, spojovaných stejným materiálem jako plášť. Celkový objem jímky dosahoval 85,7 m³.

Takřka celý interiér objektu byl vyplněn heterogenním zásypem tvořeným třemi cca 1,0–3,5 m silnými polohami, které je možno charakterizovat jako skládku stavebního odpadu/sutě a deponii zeminy z výkopů realizovaných na ploše parcely. V uloženinách dokumentovaných ve svrchní části zásypu byl zaznamenán například zahliněný maltový písek, dále četné hrudky malty, opuky, křemence, valouny a cihly (s.j. 124-001=131-001; 124-005=131-005). Dominujícími komponenty těchto vrstev byly zahliněné písky a vlhké mazlavé jílovité hlíny. Mocnější kontexty byly odděleny slabšími vrstvami písků (s.j. 124-003=131-003; 124-009=131-009), respektive jílu (s.j. 124-004=131-004).

Ve středové partii zásypu byly stavební aktivity doloženy nejvýrazněji (s.j. 124-006=131-006 – rozměrné křemence a valouny, větší fragmenty cihel, pískovcové ostění; s.j. 124-008=131-008 – dlaždice, zlomky dřev; s.j. 124-018=131-018 – hrubá cihlová suť, ze 70 % celé cihly). Na základě makroskopického rozboru fragmentů keramických nádob (viz níže) je možno tyto aktivity spojit s obdobím klasicismu. Prostřední část výplně se vyznačovala výraznějším podílem organické složky s četnými rostlinnými makrozbytky (semínka, pecky, ořechy), archeozoologickým materiálem (vlasy/chlupy, lastury, ulity a skořápky) a větším výskytem uhlíků. Nejstarší uloženinu dokumentovanou ve spodní partii zásypu jímky představovala cca 0,45 m mocná poloha tmavě hnědé až černé soudržné mokré písčité hlíny (s.j. 124-022=131-036), nad níž byl deponovaný písek (s.j. 124-021=131-039). Obvodové zdivo jímky bylo zahlobeno do štěrkopísků vltavské terasy (povrch 192,50 m n. m.), základovou spáru konstrukce se podařilo zdokumentovat na kótě 184,75 m n. m. V průběhu exkavace a následné dokumentace popisovaného objektu nebyly doloženy stopy po použití dřevěného roštu, který bývá u obdobných konstrukcí častý (DRAGOUN 2005).

Celkový vzhled a skladba zásypu jímky ukazují, že se jednalo o objekt, jehož výplň podléhala časté transformaci v důsledku čištění. Četnost těchto aktivit bohužel nejsme schopni přesně stanovit. Nejspolehlivěji je můžeme sledovat v prostřední části zásypu (cca 185,00–189,50 m n. m.), kde struktura vykazuje znaky častých zásahů spojených s narušováním dříve deponovaných uloženin/kontextů.

Obr. 4. Praha 1-Nové Město, bývalé čp. 69/II ve Spálené ulici. Interpretační řez novověkou jámkou Z247 = Z253 v místě sondy 124 a 131. Barevně jsou odlišeny rozpoznané chronologické horizonty doplněné ukázkami movitých nálezů. **A** – novodobé (recentní) stavební úpravy veřejného prostranství obklopujícího vestibul stanice metra Národní třída (1979–2009); **B** – 19.–20. století, svrchní partie zásypu jámky, závěrečná fáze existence objektu, stavební úpravy; **C** – 18.–19. století, prostřední část výplně objektu, intenzivní střídání obsahu, barokní a následná klasicistní přestavba domu U Černého koně; **D** – pokročilé 17. a 18. století, starší část jámky s typickými tvary stykových ploch jednotlivých uloženin, jež dokládají opakované čištění objektu; **E** – 16. až 1. polovina 17. století, výstavba jámky a raná fáze jejího užívání; **F** – výstavba nového schodiště před polovinou 17. století; **G** – geologické podloží: vltavská terasa – pleistocén – holocén (zpracovali T. Cymbalak, E. Ditmar, M. Kalíšek, S. Babušková, 2015, 2019; foto nálezů M. Kalíšek, K. Matějková, 2019).

Na tomto místě je třeba podotknout, že právě z těchto kontextů pocházela převládající část nálezového fondu⁹ a můžeme je spojit s nejintenzivnější etapou využívání daného odpadního objektu (18.–19. století). Dále prezentované výsledky provedených přírodovědných analýz umožňují střední část jímky Z247=Z253 celkem spolehlivě zařadit mezi objekty sanitárního účelu (KOČÁR ET AL. 2012, 43).

Nejstarší kontext (s.j. 124-022 = 131-036), odpovídající období těsně po vzniku jímky, poskytl jen velmi nepatrný zlomek z celkového fondu nálezů (0,01 %). Přesto jeho rozbor (zejména keramických a cínových předmětů) přináší z hlediska celkové analýzy objektu podstatné informace.¹⁰

Svrchní partie interiéru jímky (cca 189,50–193,30 m n. m.) signalizují určitou stabilizaci ve způsobu využití objektu a můžeme je s větší jistotou ztotožňovat s deponováním stavebního odpadu v rámci klasicistní přestavby domu v 19. století a s následným úklidem na ploše městského.

ROZBOR NÁLEZOVÉHO FONDU A VÝSLEDKY PŘÍRODOVĚDNÝCH ANALÝZ

Výsledky environmentálního výzkumu

(archeobotanická makrozbytková, pylová a parazitologická analýza)

Z pohledu výsledků provedeného environmentálního výzkumu (KOČÁR ET AL. 2012) mají prvořadý význam pro ekonomickou interpretaci kontextů zachycených ve sledované jímce zuhelnatělé makrozbytky rostlin a nezuhelnatělé makrozbytky získané v ideálních fosilizačních podmínkách trvale zvodnělých situací – tzv. subfosilní mokré makrozbytky. Ve vzorcích nezuhelnatělého archeobotanického materiálu odebraných z odpadní jímky Z247=Z253 byl zjištěn velice bohatý sortiment užitkových druhů. Jako u většiny typických výplní odpadních/fekálních jímek i zde byla zaznamenána převaha diaspor drobného ovoce a zahradních plodin, které snadno procházejí trávicím traktem člověka (viz obr. 5, 6).

Obdobná pestrost byla prokázána v rámci výsledků pylové analýzy (HOUFFKOVÁ 2012), která v pěti odebraných vzorcích doložila až 101 taxonů (viz obr. 7, 8). Převládají tu vysoké koncentrace pylových zrn obilovin (*Cerealia* sp.). Ve srovnání se vzorky ze starších středověkých kontextů odebraných na jiných místech domovního bloku byly zde zaznamenány dříve se nevyskytující druhy jako například pohanka (*Fagopyrum*), myrta obecná (*Myrtus communis*), dřívák (*Berberis*), typ slivoň (*Prunus* typ), typ ostružiník (*Rubus* typ) a typ bedrník větší (*Pimpinella major* typ). Odběry doložily rovněž snížení podílu pylových zrn chrpy modráku (*Centaurea cyanus*), druhů čeledi mořenovitých (*Rubiaceae*) a brukvovitých (*Brassicaceae*). Za poznámku stojí vysoká koncentrace (více než 40 %) pylových zrn třezalky (*Hypericum*) jakožto rostliny obsahující hojivé, protizánětlivé, sedativní a antivirotické látky (HOUFFKOVÁ 2012, 36).

Z hlediska parazitologické analýzy provedené ve vybraných situacích odhalených na zkoumané ploše je zřejmé, že vzorky z jímky Z247=Z253 patří mezi nejbohatší – ať se jedná o druhové složení parazitů (7 z 10 druhů zjištěných na zkoumané ploše) nebo počet nalezených vajíček (78 ks). Druhové složení parazitů je srovnatelné s obdobnými nalezišti z České republiky i z jiných evropských zemí (MYŠKOVÁ 2011 a 2012). Doložená vajíčka *Capillaria* sp. s velkou pravděpodobností svědčí o výskytu hlodavců, u kterých je tento parazit běžný a jejichž přítomnost ve středověkých a novověkých městech je známá. Tento parazit je přenosný na člověka a jiné druhy savců (VOLF/HORÁK ET AL. 2007).

Ve velkém množství zjištěná vajíčka *Trichuris trichiura* a *Ascaris* sp., jako i *Dicrocoelium dendriticum* a *Diphylllobothrium latum*, jsou pravděpodobně lidského původu. K nakažení tasemnicí *Diphylllobothrium latum* dochází pozřením syrových ryb a u *Dicrocoelium dendriticum* jde také pravděpodobně o pseudoparazitaci. Dále byla nalezena vajíčka čeledi *Opisthorchiidae* a *Heterophyidae*, u nichž nelze rozhodnout, zda jsou lidského či zvířecího původu (např. ptáci; MYŠKOVÁ 2012, 41).

V souvislosti s rozбором parazitologického materiálu byl pomocí molekulárních metod proveden pokus, jehož účelem bylo zjistit, zda separovaná vajíčka obsahují DNA jiných parazitárních druhů (MYŠKOVÁ 2012, 42). Pravděpodobnost výskytu byla zvýšena výběrem vzorků zahrnujících

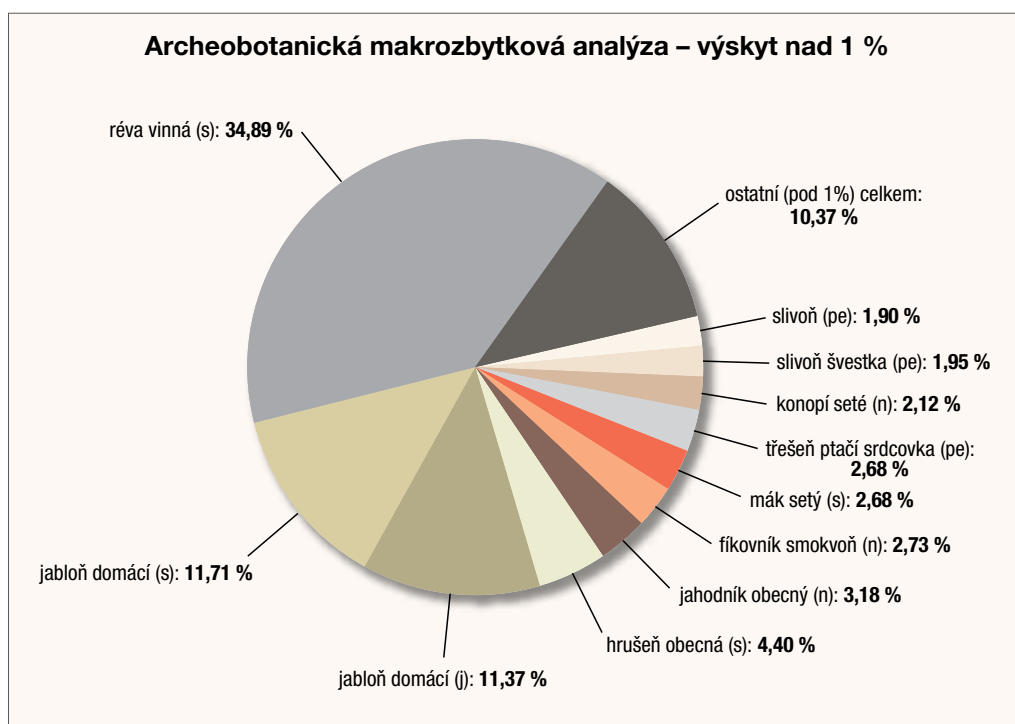
⁹ V rámci archeologických kontextů zachycených ve výškovém rozmezí 185,00–191,50 m n. m. (s.j. 124-005=131-005; 124-007=131-007; 124-008=131-008; 124-011=131-011; 124-014=131-014; 124-019=131-019; 124-020=131-020) bylo nalezeno celkem 4599 artefaktů (2071 zlomků keramiky; 998 fragmentů skla; 1530 kuchyňských kostí), což odpovídá 66 % z celkového počtu těchto nálezů zaregistrovaných v jímce (6945 ks).

¹⁰ Kontexty 124-021=131-039 a 124-022=131-036 poskytly 63 zlomků keramiky, 45 kuchyňských kostí a 2 fragmenty skla.

Archeobotanická makrozbytková analýza – výskyt nad 1 %

vzorek č.				296	297	298	324	325		
s.j.				124-007	124-011	124-008	131-008	131-019		
datace				16./17.– –18. st.	16./17.– –18. st.	16./17.– –18. st.	16./17.– –18. st.	16./17.– –18. st.		
objem (L) flotace				7						
objem (L) plavení					3	3	3	3		
	druh subfosilie	hrubá/ jemná frakce (2 mm)	způsob dochování	studna/ jímka	studna/ jímka	studna/ jímka	studna/ jímka	studna/ jímka	celkem	zastoupení v % pro typ/druh/ čeleď
slivoň	(pe)	HF	nz	33				1	34	1,90 %
slivoň švestka	(pe)	HF	nz	16	3	2	10	4	35	1,95 %
konopí seté	(n)	HF	nz	4	9	14	10	1	38	2,12 %
třešeň ptačí srdcovka	(pe)	HF	nz	19	5	5	11	8	48	2,68 %
mák setý	(s)	JF	nz	4	6	16	15	7	48	2,68 %
fíkovník smokvoň	(n)	JF	nz	7	10	12	8	12	49	2,73 %
jahodník obecný	(n)	JF	nz	11	23	8	6	9	57	3,18 %
hrušeň obecná	(s)	HF	nz	5	25	13	26	10	79	4,40 %
jabloň domácí	(j)	HF	nz		44	37	84	39	204	11,37 %
jabloň domácí	(s)	HF	nz	15	63	15	86	31	210	11,71 %
réva vinná	(s)	HF	nz	174	168	34	186	64	626	34,89 %
ostatní (pod 1%) celkem									186	10,37 %

Archeobotanická makrozbytková analýza – výskyt nad 1 %

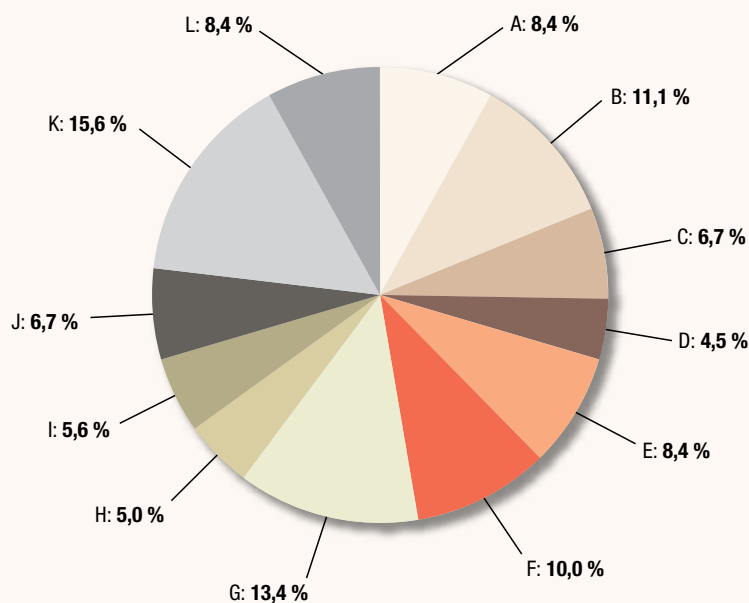

Obr. 5. Praha 1-Nové Město, plocha bývalého čp. 69/II ve Spálené ulici. Výsledky a grafické znázornění archeobotanické makrozbytkové analýzy vzorků odebraných z výplně jímky Z247–Z253 (zpracovali P. Kočár a T. Kutek, 2012; viz KOČÁR ET AL. 2012; grafická úprava M. Kalíšek a S. Babušková, 2019).

Archeobotanická makrozbytková analýza – výskyt pod 1 %

vzorek č.	296	297	298	324	325		
s.j.	124-007	124-011	124-008	131-008	131-019		
datace	16./17.– –18. st.	16./17.– –18. st.	16./17.– –18. st.	16./17.– –18. st.	16./17.– –18. st.		
objem (L) flotace	7						
objem (L) plavení		3	3	3	3		
	studna/ jímka	studna/ jímka	studna/ jímka	studna/ jímka	studna/ jímka	celkem	zastoupe- ní v % pro typ/druh/ čeleď
A – dejvorec velkoplodý, habr obecný, jabloň domácí, kopr vonný, koukol polní, len setý, miřík celer, mišpule obecná, mochný židovská, pohanka jedlá, pryskyřník plazivý, pšenice setá, růže, slivoň myrobalán, tykev obecná	1	7	2	5	0	15	0,06 %
B – jabloň domácí, ječmen setý, konopí seté, koriandr setý, morušovník černý, mrkvovitě, okurka setá, pryskyřník prudký, svlačec rolní, truskavec obecný	6	2	1	8	3	20	0,11 %
C – fíkovník smokvoň, réva vinná, řepinka latnatá, slivoň obecná	4	1	2	3	2	12	0,17 %
D – hrušeň obecná, trnka obecná	3	1	0	4	0	8	0,22 %
E – dřín obecný, ořešák královský, pepřovník černý	4	1	7	2	1	15	0,28 %
F – fenykl obecný, rýže setá, proso seté	0	1	5	6	6	18	0,33 %
G – líska obecná, kaštanovník setý, koukol polní	0	8	4	5	7	24	0,44 %
H – ředkev ohnice	2	2	2	3		9	0,50 %
I – rybíz červený			5		5	10	0,56 %
J – slivoň	11			1		12	0,67 %
K – bez černý, oves setý	12	5	3	7	1	28	0,77 %
L – ostružiník maliník	3	3	1	5	3	15	0,84 %

Archeobotanická makrozbytková analýza – výskyt pod 1 %

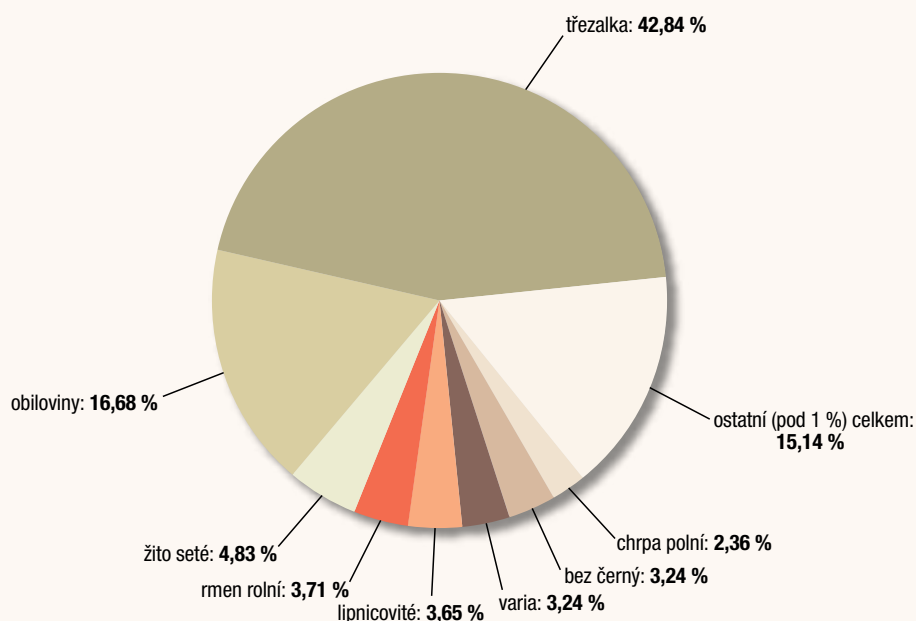

Obr. 6. Praha 1-Nové Město, plocha bývalého čp. 69/II ve Spálené ulici. Výsledky a grafické znázornění archeobotanické makrozbytkové analýzy vzorků odebraných z výplně jímky Z247–Z253. Výskyt taxonů pod 1 % (viz KOČÁR ET AL. 2012; grafická úprava M. Kalíšek a S. Babušková, 2019).

Archeobotanická palynologická analýza – výskyt nad 1 %

vzorek č.			298	297	296		
s.j.	131-011	131-019	124-008	124-011	124-007		
pylový typ / druh / čeleď						celkem	zastoupení v % pro typ / druh / čeleď
chrpa polní	9	2	18	1	10	40	2,36%
bez černý	10	1	13	4	27	55	3,24%
varia	11	2	21	5	16	55	3,24%
lipnicovité	15	1	14	4	28	62	3,65%
rmen rolní	5	0	5	2	51	63	3,71%
žito seté	14	3	32	13	20	82	4,83%
obiloviny	105	10	66	17	85	283	16,68%
třezalka	250	27	234	67	149	727	42,84%
ostatní (pod 1 %) celkem						257	15,14%

Archeobotanická palynologická analýza – výskyt pod 1 % PYLY

Obr. 7. Praha 1-Nové Město, plocha bývalého čp. 69/II ve Spálené ulici. Výsledky a grafické znázornění palynologické analýzy vzorků odebraných z výplně jámky Z247 = Z253. Výskyt pylových taxonů nad 1 % (viz HOUFKOVÁ 2012; grafická úprava M. Kalíšek a S. Babušková, 2019).

množství jiných parazitů, v nichž se dal předpokládat výskyt jednobuněčných parazitů obtížně zjistitelných standardními metodami. Pomocí metody PCR¹¹ a za použití specifických primerů se **poprvé v archeologické situaci** podařilo prokázat přítomnost mikrosporidií¹² druhu *Encephalitozoon intestinalis* (MYŠKOVÁ ET AL. 2014). Nález byl zjištěn ve vzorcích ze dvou kontextů, které byly lokalizovány ve střední části výplně jámky (s.j. 124-008 = 131-008 a 124-011 = 131-011).

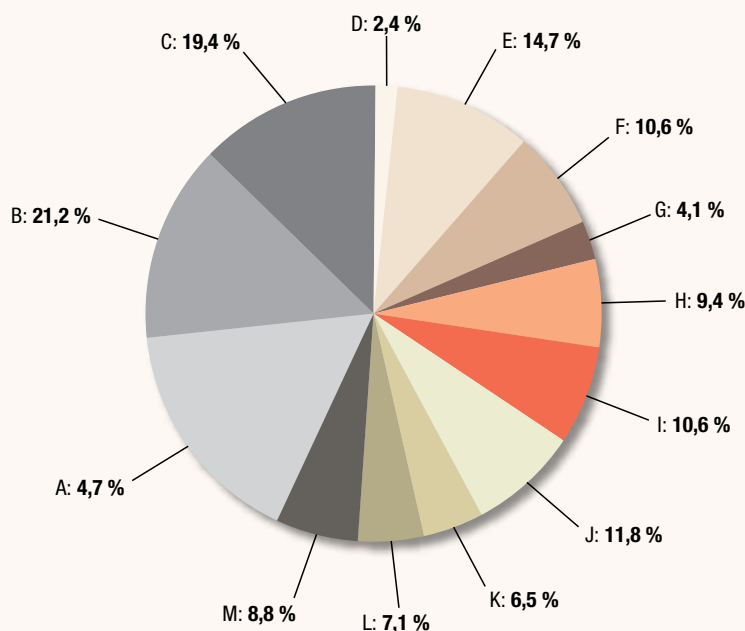
11 Polymerázová řetězová reakce (PCR, anglicky Polymerase Chain Reaction) je metoda rychlého a snadného zmnnožení úseku DNA založená na principu replikace nukleových kyselin. Metody se využívá nejenom k vědeckým účelům, ale například i ke kontrole potravin, pro zjišťování GMO a geneticky modifikovaných složek nebo pro potřeby identifikace osob v kriminalistice či genetické genealogii (Encyklopédia Britannica, dostupné na <<https://www.britannica.com/science/polymerase-chain-reaction>> [vid. 2019-07-08]).

12 Vnitrobuněční paraziti, většinou vegetující v cytoplasmě hostitelů (Microsporidia, dostupné na <<https://web.stanford.edu/group/parasites/ParaSites2006/Microsporidiosis/microsporidia1.html>> [vid. 2019-07-08]).

Archeobotanická palynologická analýza – výskyt pod 1 %

vzorek č.			298	297	296		
s.j.	131-011	131-019	124-008	124-011	124-007		
pylový typ / druh / čeleď						celkem	zastoupení v % pro typ / druh / čeleď
A – bažanka, bedrník anýz, bobovité, buk, divizna, drchnička rolní, hluchavkovité, hvězdíkovité, jazykokvěté, chmel/konopí, jalovec, jasan ztepilý, javor, jedle, jetel luční, kaštanovník setý, kokotice, kolenec rolní, konopí seté, kyprej vrbice, lilek potměchuť, lomikámen, máčka ladní, oměj, ořešák, ostrožka, ostružník, ostřice, pryskyřník prudký, rdesno, rožec prameniště, řešetlák, smldník bahenní, srpek obecný, šalvěj, šalvěj přeslenitá, štírovník, tolice dětelová, tořice japonská, vičenec, vrba, vrbina obecná	9	2	14	4	13	42	0,06 %
B – bohlav plamatý, devaterník, dřšťál, hadinec obecný, chrpa luční, jitrocel větší, lípa malolistá, líska, mořenovité, netýkavka, osladičovitě, pampeliška lékařská, paprška velkokvětá, pelyněk, pcháč – bodlák, slivoň, starček, vlaštovičník větší	8	2	9	9	8	36	0,12 %
C – bedrník větší, dub, hvězdíkovité, ječmen, jitrocel větší / prostřední, mák vlčí, pochybek, prorostlák srpovitý, smldník bahenní, smrk, svlačec	6	0	8	5	14	33	0,18 %
D – olše lepkavá	1	1	2	0	0	4	0,24 %
E – kuklík, jitrocel kopinatý, krtičníkovité, mochna/jahodník, rybíz	3	0	11	0	11	25	0,29 %
F – obiloviny, pohanka, šťovík kyselý	1	1	7	1	8	18	0,35 %
G – vřes obecný	2	0	1	4	0	7	0,41 %
H – borovice, miříkovité	4	0	4	1	7	16	0,47 %
I – bříza pýřitá, máta	3	3	3	0	9	18	0,53 %
J – pryšec, truskavec ptačí	7	0	5	2	6	20	0,59 %
K – pšenice	2	4	4	1	0	11	0,65 %
L – kozinec	3	0	2	1	6	12	0,71 %
M – myrta obecná	2	0	2	0	11	15	0,88 %

Archeobotanická palynologická analýza – výskyt pod 1 % PYLY

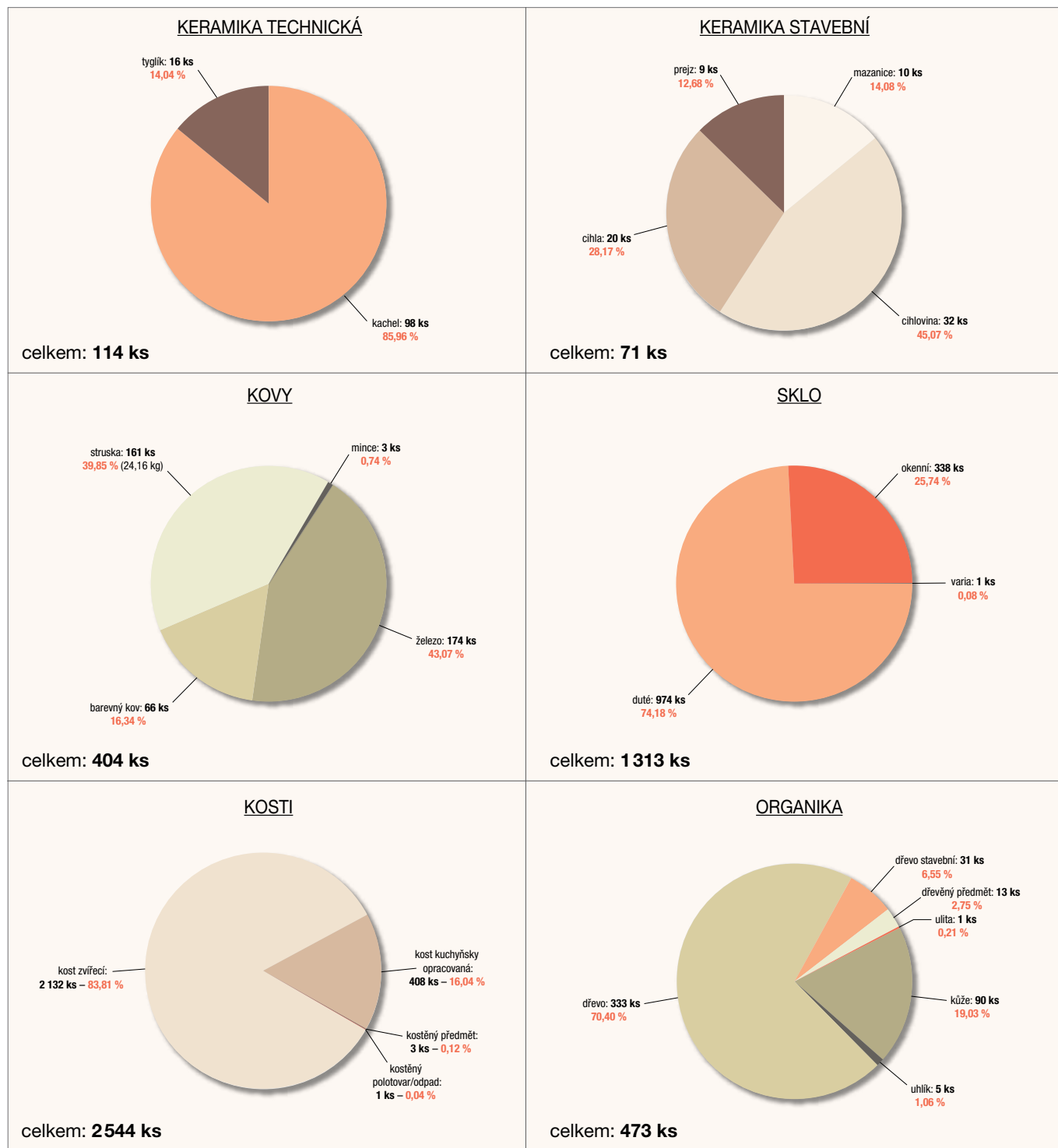

Obr. 8. Praha 1-Nové Město, plocha bývalého čp. 69/II ve Spálené ulici. Výsledky a grafické znázornění palynologické analýzy vzorků odebraných z výplně jímky Z247 = Z253. Výskyt pylových taxonů nad 1 % (viz HOUFFKOVÁ 2012; grafická úprava M. Kalíšek a S. Babušková, 2019).

Nálezový fond

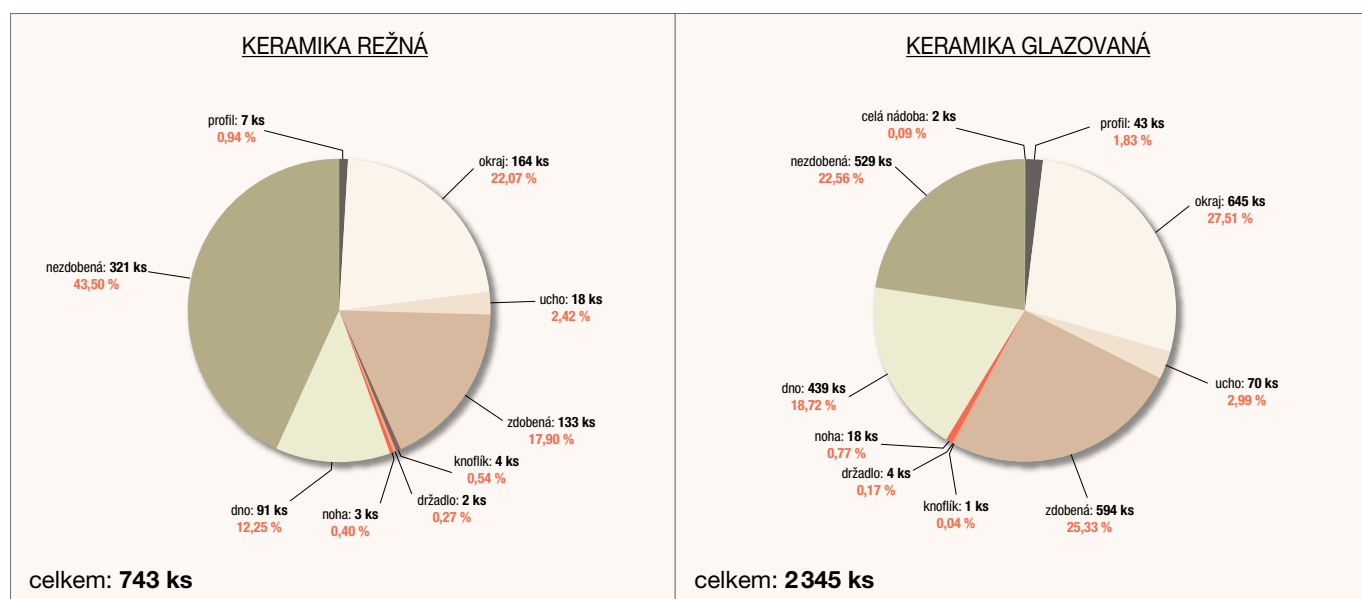
Obr. 9A. Praha 1-Nové Město, plocha bývalého čp. 69/II ve Spálené ulici. Procentuální podíly kategorií a podkategorií u vybraných archeologických nálezů získaných výzkumem odpadní jímky Z247=Z253 (zpracoval M. Kalíšek, 2019; grafická úprava S. Babušková, 2019).

Výplň jímky Z247=Z253 poskytla pestrou škálu nálezů hmotné kultury a ekofaktů. Během výzkumu tohoto objektu bylo získáno celkem 8315 předmětů a jejich zlomků. Jednotlivé nálezy byly rozděleny do následujících kategorií (obr. 9A, 9B): stolní a kuchyňská keramika (3088 ks – 37 %),¹³ technická keramika (114 ks), keramika varia (52 ks), zvířecí kosti (2544 ks – 31 %), sklo (1313 ks – 16 %), kámen (227 ks), kovy a mince (404 ks – 5 %),¹⁴ stavební keramika (71 ks), malta (29 ks) a organika – ulity, kožené předměty a odpad, dřevěné výrobky a dřevo stavební

¹³ Míňeno 37 % z celkového počtu nálezů získaných výzkumem jímky Z247=Z253.

¹⁴ Železných předmětů bylo nalezeno 174 ks, výrobků z barevných kovů 66 ks a zbytek byl reprezentován 161 ks strusky.

(473 ks – 6 %). Mezi atypické nálezy bylo zařazeno 48 fragmentů textilu, 5 fragmentů dýmek a troubelí, 3 kadluby, kovová vidlička s kostěnou střenkou, kartáček na zuby a 2 dřevěné střenky stolního příboru. Zvláštní postavení v nálezovém fondu jímky zaujímá kolekce cínových předmětů (viz níže). Podrobnějšího rozboru se dosud dočkaly fragmenty stolní a kuchyňské keramiky, výrobky z barevných kovů, mince a environmentální vzorky (viz níže). U cínových předmětů byly navíc provedeny mikroanalýzy povrchu (ZAVŘEL 2011). S ohledem na celkově početný nálezový fond nebyl proveden rozbor osteologického materiálu, skla a nálezů organického původu (vlasy/chlupy) ani výrobků z přírodních materiálů (textil, kůže, usně, dřevo).

Obr. 9B. Praha 1-Nové Město, plocha bývalého čp. 69/II ve Spálené ulici. Procentuální podíly rezné a glazované keramiky získané výzkumem odpadní jímky Z247 = Z253 (zpracoval M. Kalíšek, 2019; grafická úprava S. Babušková, 2019).

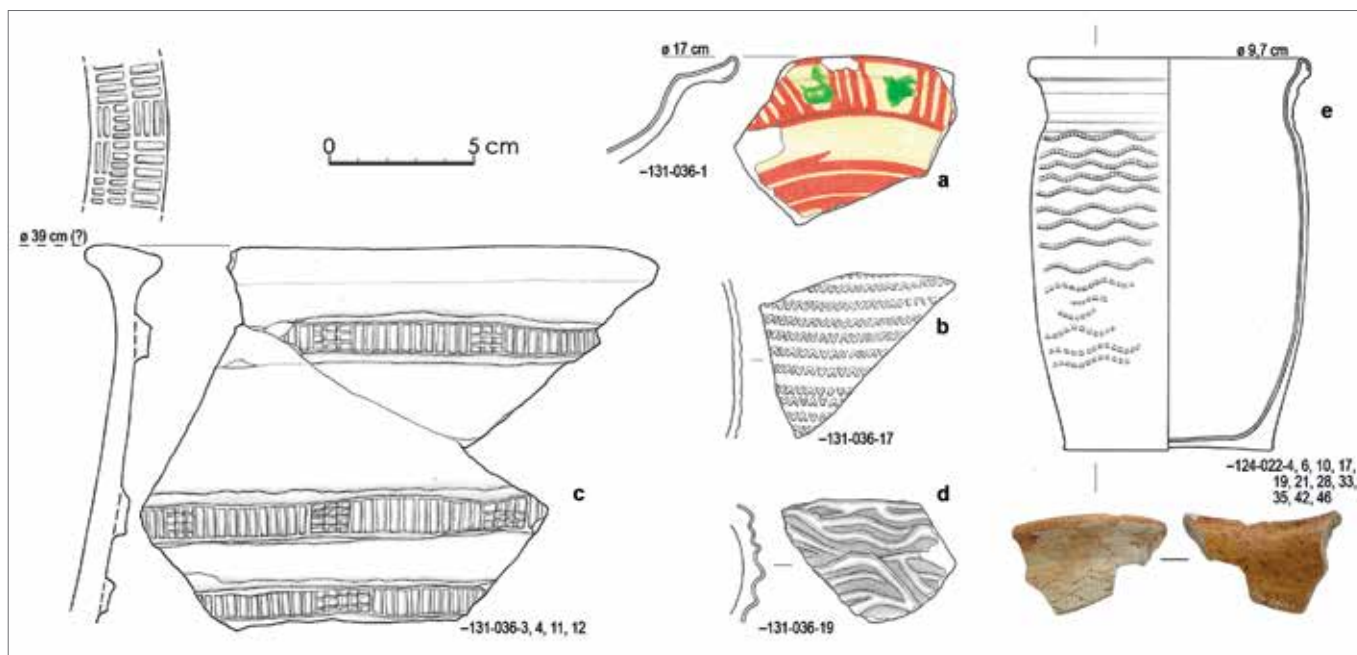
Kuchyňská a stolní keramika jako chronologický argument

Z nejspodnější části výplně zkoumaného objektu (s.j. 124-022 = 131-036) pochází poměrně homogenní soubor keramiky. Na první pohled v něm zaujme zlomek menší misky zdobené malbou hlinkami (obr. 10: a), pro nějž zatím nemáme analogii z českého prostředí. Určité příbuzné znaky lze sledovat v německé produkci – střep vypálený do běla, červená a zelená hlina (STEPHAN 2012); nicméně podobné definici odpovídá i řada výrobků pocházejících z dalších produkčních míst v rámci střední Evropy. Oproti tomu kameninový zlomek zdobený rádélkováním v motivu „cik-cak“ (obr. 10: b) lze s velkou pravděpodobností považovat za německý import (západní Sasko – Waldenburg?; např. HORSCHIK 1978, 433; SCHEIDEMANTEL/SCHIFER 2005, 259, Taf. 9: 2–4). Na základě ostatních nálezů, jako jsou zlomky světlé glazované keramiky zdobené rádélkem nebo malovanou červenou linií pod okrajem, lze uvažovat o datování souboru **do širšího intervalu 16. století (snad s možným přesahem do 1. poloviny 17. století)**.

Stejnou dataci nevylučuje ani část hluboké oxidačně pálené misky bez glazury doplněné plastickými lištami (obr. 10: c; cf. např. BLAŽKOVÁ/VEPŘEKOVÁ 2015, 425–426; PAJER 1983, 25) nebo úlomek plastické výzdoby pocházející patrně z kachle nebo reliéfně zdobeného květináče (obr. 10: d). Datovat do raného novověku lze například torzo světlého glazovaného hrnce malých rozměrů, jehož svrchní část je zdobená segmentovou vlnicí vyhotovenou rádélkem (obr. 10: e; cf. BLAŽKOVÁ/VEPŘEKOVÁ 2015, 94, 157, 169), případně zlomky redukčně pálené keramiky rovněž zdobené rádélkem.

Mezi zastoupenými nádobami jednoznačně převažují kuchyňské hrnce a pánve/trojnožky. Fragment kameninové čtyřboké lahve (snad opět ze saského Waldenburgu) patří už jednoznačně do mladšího období, pravděpodobně až do 18. století.¹⁵ Je však možné, že se sem dostal z mladší nadložní vrstvy, která zčásti na zkoumanou uloženinu naléhá a odkud také pocházejí další analogické zlomky (viz dále).

¹⁵ Za konzultaci děkujeme Patricku Schlarbovi, který podrobnější informace formuloval ve svém dosud nepublikovaném příspěvku *Waldenburger Steinzeugflaschen – Erkennungsmöglichkeiten und Datierung von Vierkantflaschen für den internationalen böhmischen Heilwasserversand im 17. und 18. Jahrhundert*, předneseném na konferenci 47. Internationalen Symposium des Arbeitskreises Keramikforschung ve Wittenbergu v roce 2014.

Obr. 10. Praha 1-Nové Město, Spálená čp. 69/II, novověká jámka Z247 = Z253. Keramické zlomky z nejstaršího horizontu jámky – stratigrafická jednotka (dále s.j.) 124-022, 131-036 (kresba V. Čermák, 2019; grafická úprava M. Kalíšek a S. Babušková, 2019).

Na nejstarší datovatelnou uloženinu z výplně objektu/jámky pak nasedá písčité vrstva (s.j. 124-021 = 131-039) s pouhými čtyřmi nalezenými zlomky keramiky, z nichž většinu lze považovat za zjevně starší intruzi raně středověkou a středověkou (šedá keramika s okružím). Podle nejmladšího prvku, jímž je v případě této vrstvy zlomek glazované keramiky zdobené rádkem, ji můžeme zařadit velmi obecně do raného novověku.

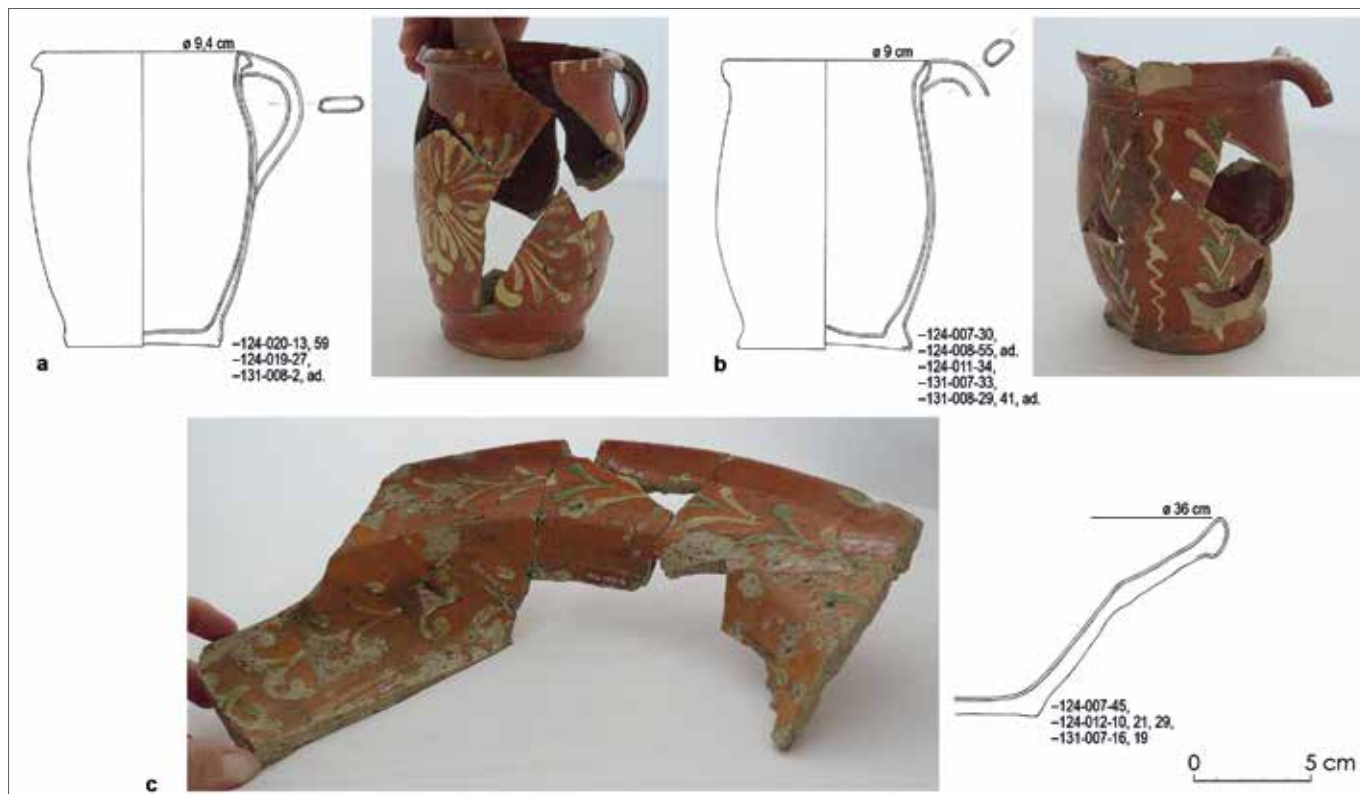
Zásyp v podobě písku by mohl naznačovat změnu ve funkčním užívání jámky (čištění?). Tuto skutečnost potvrzuje i výplň mocnější vrstvy (s.j. 124-020 = 131-037) v nadloží. I navzdory opětovné přítomnosti starší intruze rezných zlomků se zdá být dokladem mladší antropogenní aktivity. O určité změně vypovídá i její charakter – byly v ní zaznamenány nahodile rozprostřené kusy dřeva i cihel. Převážná většina keramických zlomků již vykazuje některé typické znaky **pokročilého 17. a zejména pak 18. století**, jako je např. odlišná glazura na okraji a uvnitř nádoby u kuchyňských hrnců (cf. MATĚJKOVÁ 2019, fig. 5) nebo kombinace vícebarevných glazur zapouštění, které zdobí vnější povrch zejména stolní keramiky (cf. BLAŽKOVÁ/MATĚJKOVÁ 2016,

Obr. 11. Praha 1-Nové Město, Spálená čp. 69/II, novověká jámka Z247 = Z253. Fragmenty malých fajánsových nádobek s kobaltově modrou malbou (kresba V. Čermák 2019; foto K. Matějková, 2019; grafická úprava M. Kalíšek a S. Babušková, 2019).

189, obr. 86: 2). Několik zlomků lze považovat za kameninu, pravděpodobně z okruhu Triebel-Muskau.¹⁶ Tamější džbány i konvice se na český trh dostávaly v průběhu dané fáze novověku běžně (MATĚJKOVÁ 2018, 279). Výraznější zastoupení v materiálu jámky mají nádoby fajánsové, pro něž je typická bílá glazura na celém povrchu a většinou kobaltově modrá malba (obr. 11). Stav poznání zatím neumožňuje jejich jednoznačné přiřazení k určitému výrobnímu okruhu, přestože ve dvou případech nesou na dně značku. Patrně je však lze rovněž považovat za

¹⁶ Produkce obou středisek si je navzájem velmi podobná a určení příslušnosti jednotlivých nádob je mnohdy spíše intuitivní (KOWALCZYK/KALAGATE 2010, 83). Nádoby ze zkoumané jámky náležejí zřejmě k výrobnímu centru v Bad Muskau.

zahraniční produkci. Dataci souboru do 18. století potvrzují i tenkostěnné kameninové zlomky čtyřbokých lahví (Waldenburg, Sasko?).

Další sled vrstev potvrzuje předchozí závěry. Keramika, jež z nich pochází, náleží z větší části do 18. století a s ohledem na zastoupení mladších prvků – fragmenty i celé nádoby z bělniny¹⁷ – nelze vyloučit ani dataci až do 19. století. Např. bělninový talíř bez další výzdoby nesoucí na dně fragment značky „Hügel in Prag“, spadající do závěru 18. či počátku 19. století (BRAUNOVÁ 1985, 365–566) pochází z pražské továrny na kameninu (BRZOBOHATÝ/ŠPAČEK 1983). Tuto dataci potvrzuje také zlomek talíře(?) z vrstvy č. **124-006 = 131-006** se značkou manufaktury v Holíči používanou v rozmezí let 1743–1827 (BRAUNOVÁ 1985, 65), jakož i další fragmenty bělninových talířů (s.j. **124-005 = 131-005**), některých s (modrým) potiskem. Zajímavý je bezpochyby téměř kompletní oválný talíř s tištěným vyobrazením Prahy (s.j. **124-005 = 131-005**; viz obr. 4 vpravo nahoře). Na základě značky „PRAG“ na spodní straně dna (podstavě) jej můžeme datovat do 1. poloviny 19. století (konkrétně snad do rozmezí let 1837–1841; BRAUNOVÁ 1985, 366).

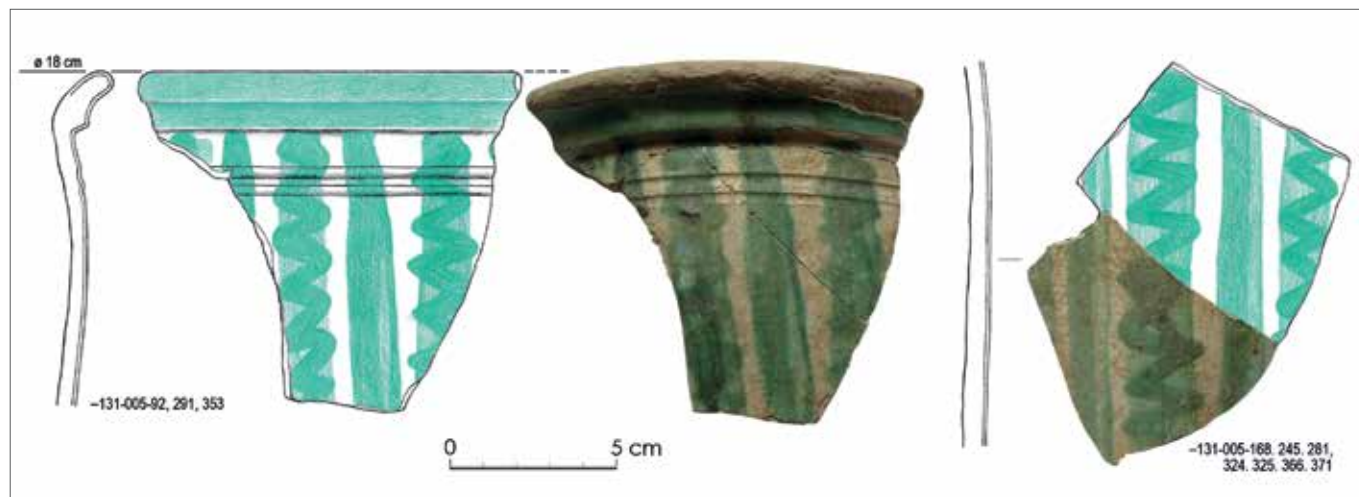
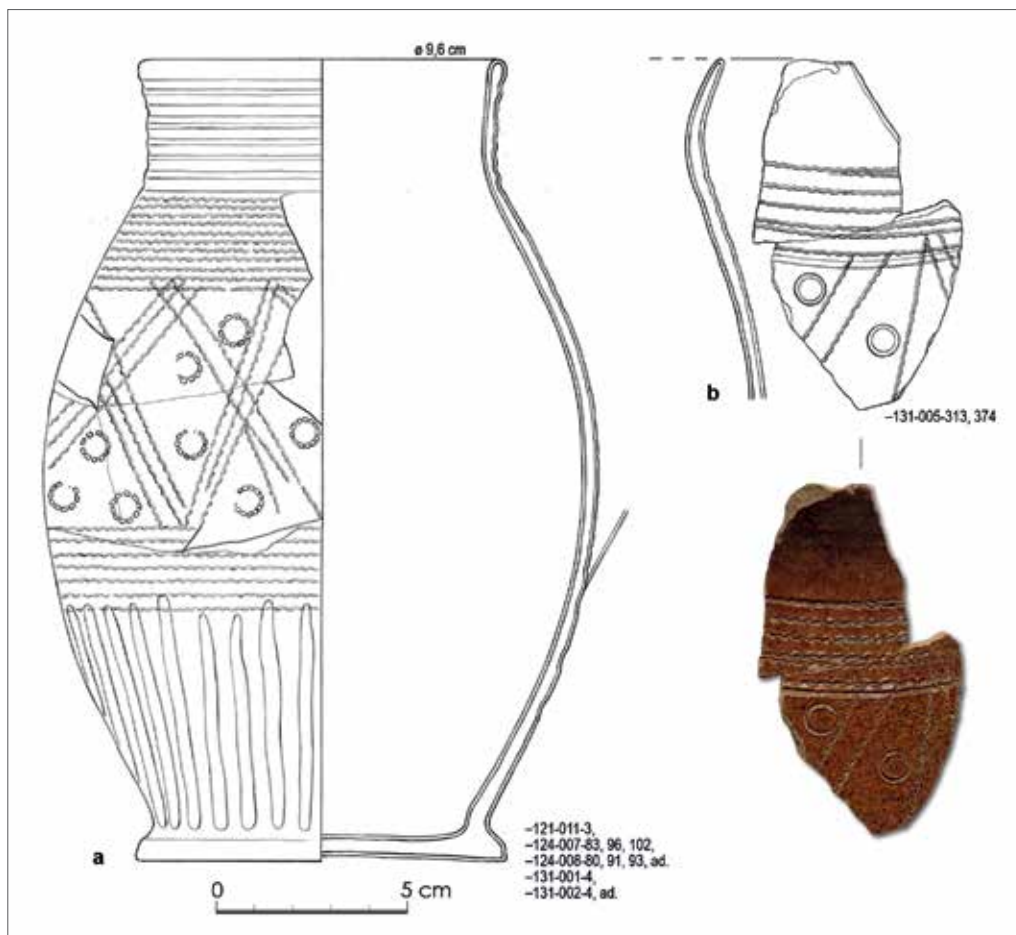
Jak naznačují některé shledané části nádob, obsah jednotlivých vrstev je promíšený. To mohlo způsobit buď jejich postupné sesedání, anebo deponování vrstev v krátkém časovém intervalu, např. z jednoho místa na parcele. Do průběhu 18. století lze zařadit glazované hrnce, pánve/trojnožky, hlubší mísy, misky a šály. Stejně je možno datovat také menší tvary fajánsových nádobek, nejčastěji koflíků. Pozornost si zaslouží také několik nádob zdobených malbou hlinkami (obr. 12; MATĚJKOVÁ 2019, figs. 1: 3; 3: 4; 4: 1, 2). Dokládají, že tento způsob výzdoby v Čechách pokračoval i po dočasném poklesu jeho produkce v souvislosti s třicetiletou válkou, jak je doloženo pro výrobní centrum v Berouně (viz MATOUŠEK/SCHEUFLE/ŠTAJNOCHR 1985, 137). Také části džbánů z běžné hrnčiny napodobující barvou glazury a výzdobou zejména lužicko-saské kameniny okruhu Triebel–Muskau (obr. 13) se zdají být pro období 18. století charakteristické. Jejich přítomnost byla se vzrůstající tendencí zaznamenána přinejmenším v objektech náležejících nižším sociálním vrstvám (cf. MATĚJKOVÁ 2018, 284, Abb. 17).

Proti glazované keramice je zastoupení režné zakuřované hrnčiny výrazně nižší, ačkoli i zde lze najít tvary zajímavé svou morfologií či výzdobou. Sortiment kuchyňské a stolní keramiky doplňují

Obr. 12. Praha 1-Nové Město, Spálená čp. 69/II, novověká jámka Z247 = Z253. Fragmenty nádob zdobených malbou hlinkami: **a, b** – hrnce; **c** – torzo mísy (kresba V. Čermák, 2019; foto K. Matějková, 2019; grafická úprava M. Kalíšek a S. Babušková, 2019).

¹⁷ Jako bělniny označujeme keramické zboží s bílým až nažloutlým průlinčivým střepem, vyráběné z bělninového jílu a dalších surovin. Někdy je tříděna na bílou (s podglazurními barvami a čirou glazurou na povrchu) a hnědou s hnědobarvenou glazurou, tzv. šlemovkou (SCHEUFLE 1983, 66). V Čechách se počátky její výroby datují do 2. poloviny 19. století (SCHEUFLE 1972, 62).

Obr. 13. Praha 1-Nové Město, Spálená čp. 69/II, novověká jímka Z247 = Z253. Keramické nádoby z hrnčiny s výzdobou napodobující kameninové nádoby saského okruhu Triebel–Muskau: **a** – džbán; **b** – zlomek džbánu/hrnce (kresba V. Čermák, 2019; foto K. Matějková, 2019; grafická úprava M. Kalíšek a S. Babušková, 2019).

Obr. 14. Praha 1-Nové Město, Spálená čp. 69/II, novověká jímka Z247 = Z253. Torzo květináče zdobené zelenou malbou (kresba V. Čermák 2019; foto K. Matějková, 2019; grafická úprava M. Kalíšek a S. Babušková, 2019).

nádoby určené k pěstování rostlin – květináče (obr. 14). Setkáme se jak s jednoduchými tvary, užívanými ve stejné podobě v podstatě dodnes, tak i s méně typickými zdobenými plasticky nebo malbou.

Vysvětlení si žádá výraznější zastoupení raně a vrcholně středověké keramiky, přičemž ve dvou případech – červeně malovaný džbán a miniaturní nádobka ze 14. století (obr. 4 vpravo) – se jedná dokonce o téměř kompletně dochované exempláře. Takto výrazná starší intruze by mohla naznačovat stavební úpravy stávající parcely, kdy byla do objektu/jímky přesunuta část starších uloženin deponovaná snad v prostoru samotné parcely nebo v jejím blízkém okolí.

Cínové artefakty

Výzkumem bylo získáno 240 kusů kovových nálezů, mezi nimiž převažují předměty ze železa a slitin mědi (obr. 9A: Kovy). Kvůli jejich velkému množství bude zpracování souboru dlouhodobějším procesem. Dosud byla podrobně vyhodnocena specifická skupina kovových nálezů získaných během výzkumu v okolí Spálené ulice – předměty vyhotovené z cínu. Ačkoli se v české archeologické literatuře cínové zboží nedočkalo příliš velké pozornosti (KORBELÁŘOVÁ/ZEZULA 2018, 215–217; ŠPAČEK 1981; KRÁL 1977), dochované písemné prameny uvádějí, že jeho výskyt nebyl v pozdním středověku, a zejména pak v novověku, zanedbatelný a cínové předměty se staly dokonce poměrně dostupným zbožím (STARÁ 1972).

Lze upozornit na to, že soubor byl nalezen v oblasti tradičně spojované s metalurgií a výrobou předmětů z barevných kovů. Zdejší obyvatelé byli známí tím, že se zabývali obchodem s komoditami i tohoto druhu. Ovšem během terénního výzkumu přímé doklady zpracování cínu v období novověku na zkoumané ploše zachyceny nebyly. Nálezový kontext a s ním spojené předměty je tak třeba dát do souvislosti s výbavou domácnosti patřící obyvatelům bývalého čp. 69/II.

S ohledem na popularitu tohoto zboží v novověkém období, na kterou poukazují archivní prameny (viz níže), je tak trochu překvapením, že jde o první situaci s četnějším výskytem cínových nálezů z celé plochy uvedené výzkumné akce. V jiných zděných objektech odpadního charakteru i jiných nálezových situacích podrobených archeologickému výzkumu a zařazených do období pozdního středověku a novověku nebyly obdobné předměty doposud zaznamenány (CYMBALAK/MATĚJKOVÁ 2012). Důvodem byla častá a důsledná pozdější recyklace cínového zboží (MALOŇ 2013, 5).

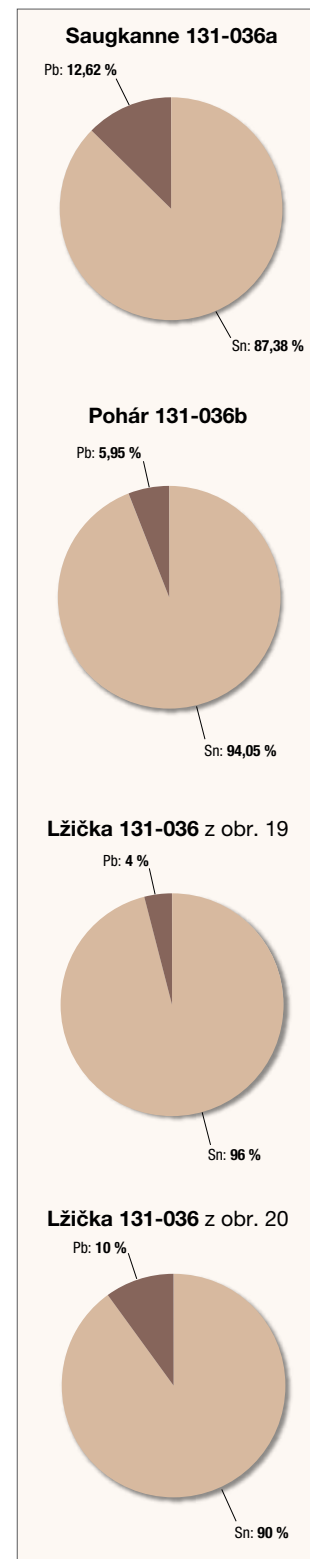
Soubor, jemuž bude nyní věnována pozornost, pochází z nejstarší vrstvy s.j. 124-022 = 131-036, a zahrnuje:

- **konvičku** typu Saugkanne (tedy jakási kojenecká nádoba) — výška 9,3 cm; průměr dna 6,8 cm; průměr výlevu/okraje 5,0 cm; průměr výlevky/pítka 0,85 cm; 87,38 % Sn a 12,62 % Pb;
- **pohár** s vročením 1598 — výška 8,7 cm; průměr dna 6,4 cm; průměr výlevu/okraje 7,6 cm; 94,05 % Sn a 5,95 % Pb;
- **cínovou lžici** zdobenou rostlinným motivem — celková délka 14,8 cm; délka naběračky 6,5 cm; šířka naběračky 5,2 cm; síla rukojeti 0,6 cm; 96 % Sn a 4 % Pb;
- **cínovou lžici** s dvojicí rýh na spodní straně — celková délka 16,1 cm; délka naběračky 6,8 cm; šířka naběračky 4,8 cm; průměr rukojeti 0,77 cm; 90 % Sn a 10 % Pb;
- **cínovou podložku**, nejspíše pro formování materiálů (zřejmě měkkých nekovových), tzv. anka — rozměr horní části 8,0 × 8,0 cm; rozměr spodní části 8,3 × 8,3 cm; výška 2,0 cm; hloubka sférické prohlubně 1,0 cm; průměr sférické prohlubně 5,9 cm; boční stěny předmětu jsou mírně zdeformované (vyboulené), nejspíše tlakem shora;
- **naběračku lžice** ze slitiny mědi — celková délka 6,2 cm; délka naběračky 3,5 cm; šířka naběračky 1,9 cm; průměr oválného profilu držadla 1,5–3,8 mm.

KONVIČKA TYPU SAUGKANNE

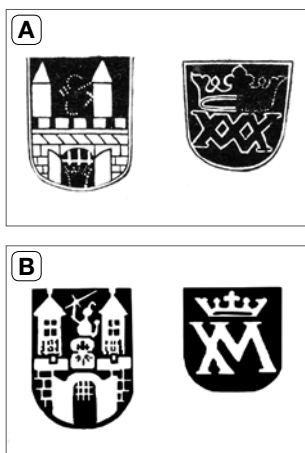
Nejvýznamnější pozici v rámci kolekce zaujímá konvička (obr. 16).¹⁸ Vzhledem k její interpretaci jako nádoby pro kojence je z dnešního pohledu zarážející, že svým složením se jedná o nejškodlivější předmět z celého posuzovaného souboru. Válcovité tělo nádoby s úzkou trubkovitou výlevkou doplňuje pohyblivé víko s držadlem a plastický medailon (obr. 16). Tento technologický prvek byl u konvic a dalších typů nápojových nádob umístěn na vnitřní stranu dna a jeho nejčastějším námětem bylo *Ukřižování* (SZAJT 2014, 94), stejně tak v našem případě. Szajt a Wachowski naznačují, že medailony se scénou *Ukřižování* nebo s vyobrazením *Beránka Božího* (SZAJT/WACHOWSKI 2013) mohly být určitým ukazatelem zbožnosti v jednotlivých domácnostech. Jejich úkolem snad bylo umocňovat emocionální prožívání víry (SZAJT/WACHOWSKI 2013, 218). Není rovněž vyloučeno, že se jednalo o aktuální „módu“ a samotné vlastnictví předmětu nemuselo s mírou zbožnosti jeho majitele vůbec souviset (cf. PETRÁŇ 1997, 533).

¹⁸ Analýza složení prvků, kterou provedl RNDr. Jan Zavřel, prokázala, že slitina, z níž byl tento předmět vyroben, obsahuje 87,38 % cínu a 12,62 % olova (ZAVŘEL 2011; obr. 15). Jde o hodnoty, které se blíží k těm, jež byly stanoveny v artikulech pražských konvářů z roku 1371 (HRÁSKÝ 1988, 10), kde na jednu libru olova mělo být přidáno 10 liber cínu (v ideálních podmínkách jde pak o poměr 9,1 % olova a 90,9 % cínu). S těmito údaji by však mělo být nakládáno s určitou opatrností, protože jsou známy i případy šizení suroviny.

Obr. 15. Praha 1-Nové Město, plocha bývalého čp. 69/II ve Spálené ulici. Výsledky mikroanalýzy vybraných cínových předmětů (viz ZAVŘEL 2011; grafická úprava S. Ba-bušková, 2019).

Obr. 16. Praha 1-Nové Město, Spálená čp. 69/II, novověká jámka Z247 = Z253, s.j. 124-022 = 131-036. Cínová sací konvíčka s medailonem na vnitřní straně dna znázorňujícím scénu Ukřižování, pohyblivým víkem a držadlem opatřeným mistrovskou značkou z propojených iniciál „M“ a „W“. Výška 9,3 cm; průměr dna 6,8 cm; průměr výlevu/okraje 5,0 cm; průměr výlevky/pítka 0,85 cm (foto M. Kalíšek, 2019; kresba V. Čermák, 2013).

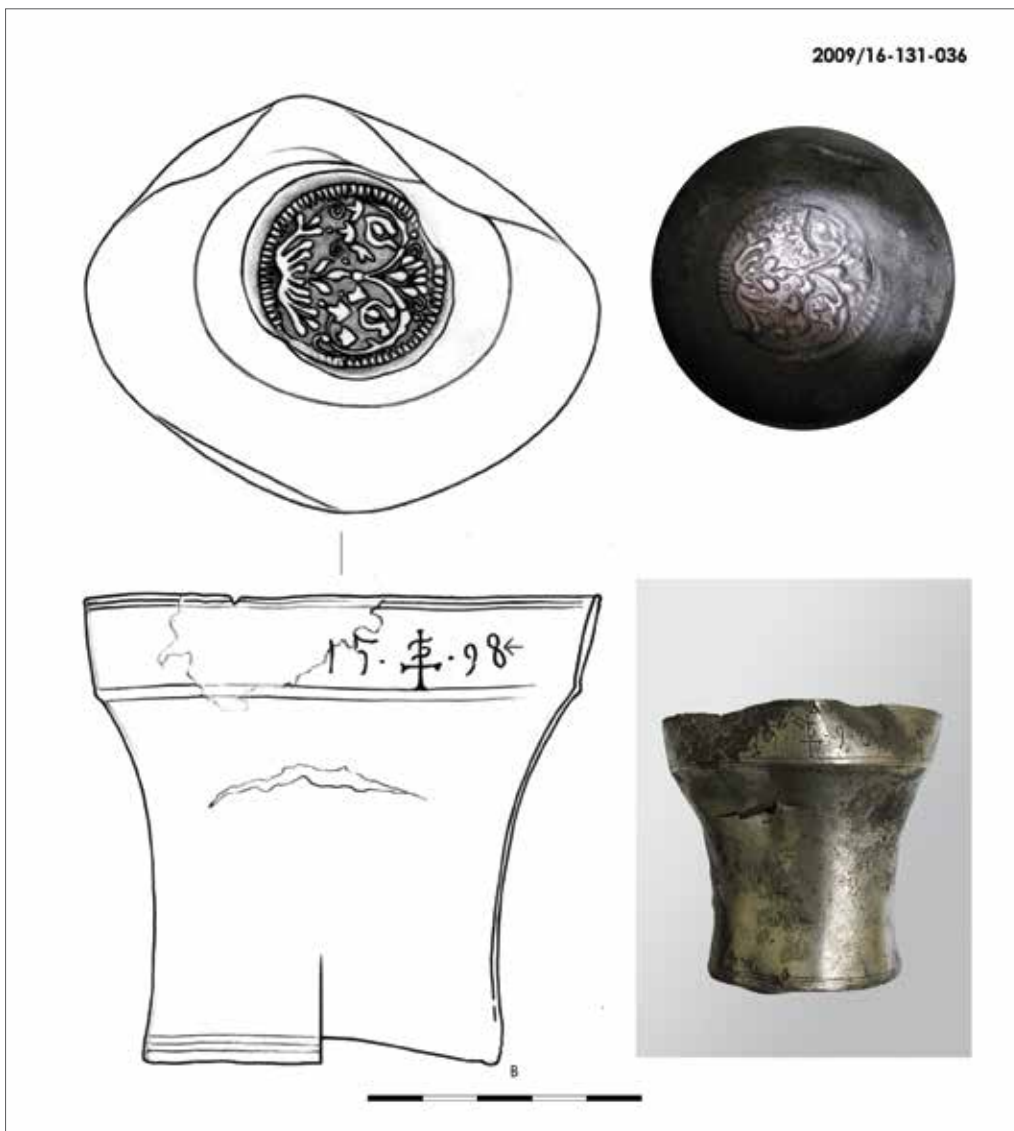

Obr. 17. Mistrovské značky příslušející pražským cínářům/konvářům korunované monogramy. **A** – monogram s iniciálami „W“ a „M“ (převzato z HRÁSKÝ 1988, 57); **B** – monogram s iniciálami „X“ a „M“ (převzato z HINTZE 1926, 378, obr. 1420).

Prvkem, jenž umožňuje přiřadit zkoumaný výrobek s jednoduchým válcovitým tělem ke konkrétní dílně, je mistrovská značka (HRÁSKÝ 1988, 18–19; SZAJT 2015). V případě popisovaného exempláře je situovaná na držadle. Značkou je monogram v podobě korunovaných a vzájemně propojených iniciál „M“ a „W“ (obr. 17: A). Srovnáním s výrobními značkami, které sesbíral ve svých studiích E. HINTZE (1923; 1926), je nejbližší korunovaný monogram tvořený písmeny „X“ a „M“ (obr. 17: B) vyskytující se v průběhu 17. století (HINTZE 1926, 378, ilustrace 1420). Značkou se zabýval i J. Hráský, který ji připsal pražskému cínaři/konváři Václavu Mackovi působícímu před rokem 1609 (HRÁSKÝ 1988, 57).

POHÁR S VROČENÍM 1598

Druhou nádobou v kolekci je plechový pohárek (obr. 18). Jde o nádobu jednoduchého válcovitého tvaru, jež se směrem nahoru rozšiřuje. Je vyrobena z velmi čisté slitiny cínu (94,05 % cínu a 5,95 % olova, ZAVŘEL 2011; obr. 15). Na vnitřní straně dna je umístěn medailon s rostlinným motivem – snad znázorňujícím strom (obr. 18). Na vnější straně okraje pohárku je ryté vročení „1598“. První dvě číslice od dvou zbývajících odděluje (zatím) neidentifikovaný znak.¹⁹ Protože pro Prahu rytý typ mistrovských značek není známý a jsou zde typické pouze značky ražené, je nutno „znak“ uvnitř data vztahovat spíše k majiteli předmětu.²⁰

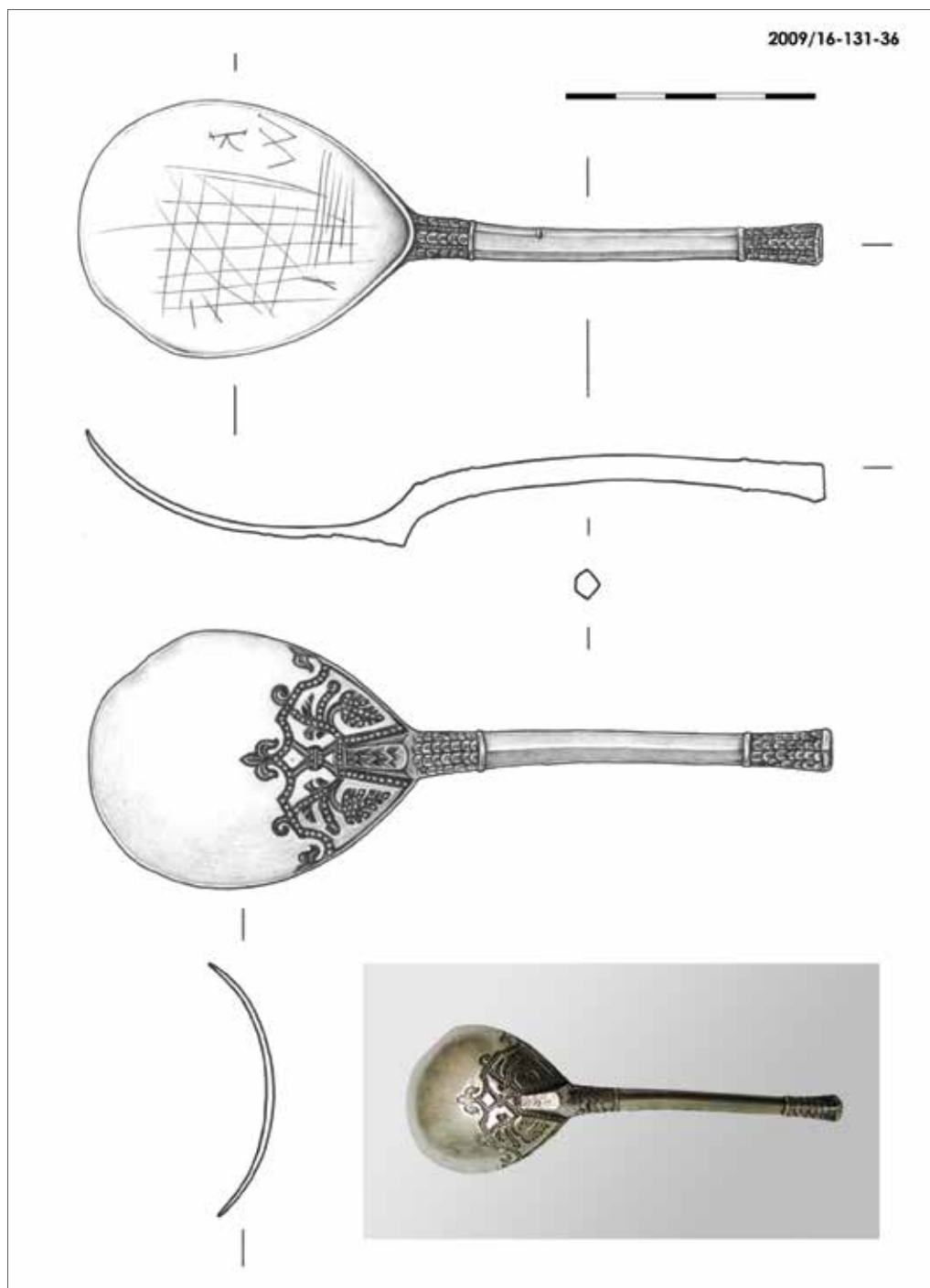

Obr. 18. Praha 1-Nové Město, Spálená čp. 69/II, novověká jámka Z247 = Z253, s.j. 124-022 = 131-036. Cínový pohár s vročením 1598 a medailonem s rostlinným motivem na vnitřní straně dna. Výška 8,7 cm; průměr dna 6,4 cm; průměr vylevu/okraje 7,6 cm (foto M. Kalíšek, 2019; kresba V. Čermák, 2013).

¹⁹ Řemeslník používal mistrovskou konvářskou značku, jež se skládala ze dvou symbolů – osobní značky mistra (většinou iniciály) a městského znaku (místa propůjčení městského práva pro konváře/cínaře). Neexistuje žádný doklad, který by dokazoval propojení původu konvičky a poháru s konkrétní dílnou.

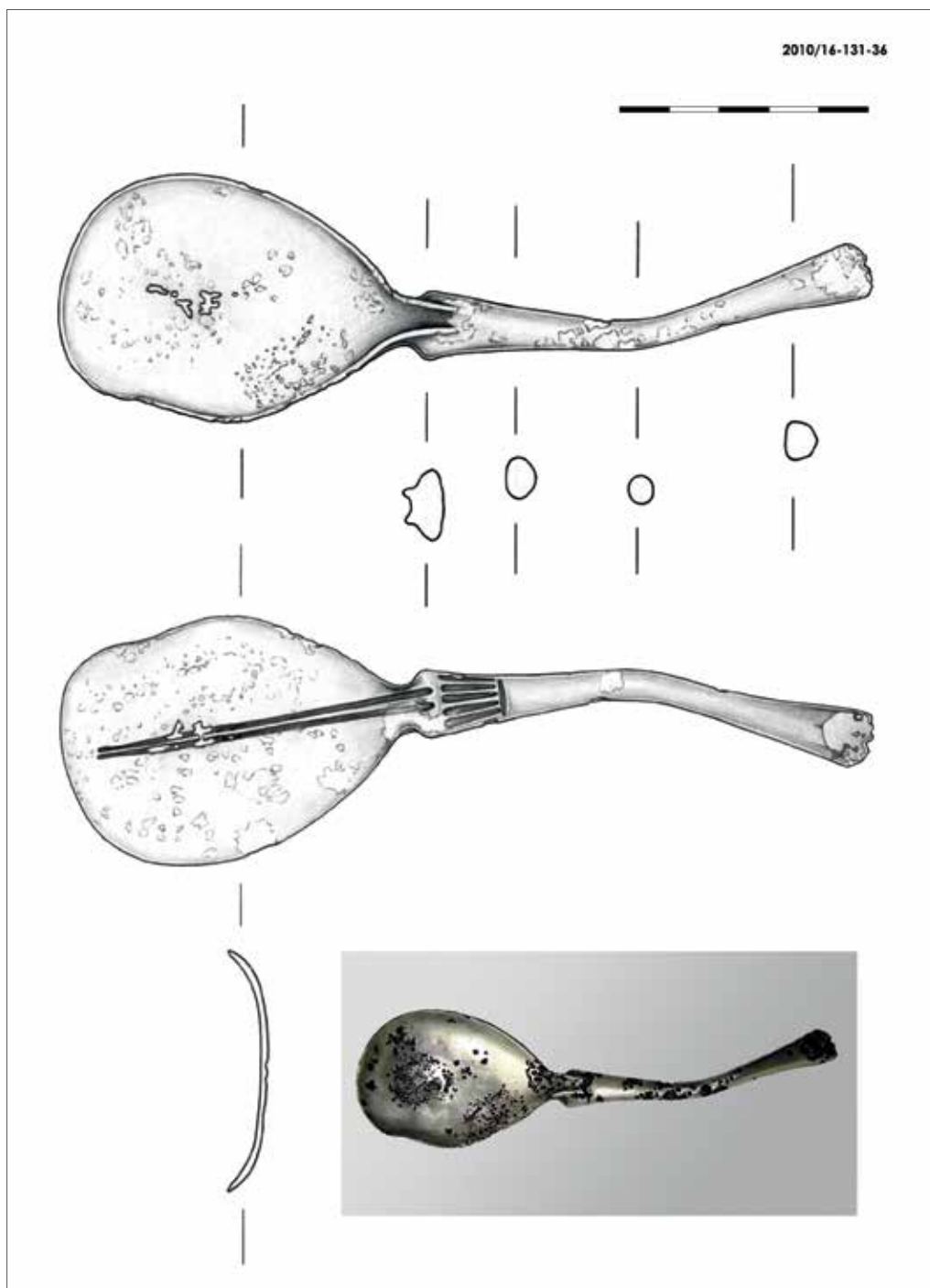
²⁰ Nejen za toto upozornění děkujeme anonymním recenzentům. Rytá značka se vyskytuje u některých severoněmeckých cínařů, přesto je toto značení velmi ojedinělé.

Obr. 19. Praha 1-Nové Město, Spálená čp. 69/II, novověká jámka Z247 = Z253, s.j. 124-022 = 131-036. Cínová lžice zdobená rostlinným motivem a iniciálami „K“ a „W“. Celková délka 14,8 cm; délka listu 6,5 cm; šířka listu 5,2 cm; síla rukjeti 0,6 cm (foto M. Kalíšek, 2019; kresba V. Čermák, 2013).

CÍNOVÉ LŽÍCE

Cínové lžice, jež jsou součástí nálezového souboru, byly odlity ze dvou různých dvoudílných forem a výrazně se liší dekorací i celkovým vzhledem (obr. 19). První z nich, rozhodně působivější, je zdobena rostlinným motivem na reversu listu (spodní straně naběračky). Dřík a koncová část rukjeti jsou opatřeny ornamentem v podobě drobných listů. Profil držadla má tvar pětihranu. Avers listu nese stopy personalizace v podobě neuměle provedené šachovnice a dvou iniciál „K“ a „W“ (např. WHITE/BEAUDRY 2009). Obrazec i písmena byly vyryty ostrým předmětem/nástrojem. Je třeba zdůraznit, že písmeno „K“ je v zrcadlové pozici. Tuto „výzdobu“ spojujeme spíše s obdobím, kdy byla lžice používána, než s dobou jejího vzniku (více o „biografii“ předmětů např. GOSDEN/MARSHALL 1999; HARDING 2016; JOY 2009). Z hlediska svého složení je tato lžice zdravotně nejvhodnějším kusem cínového nádobí z celého souboru (obr. 15).

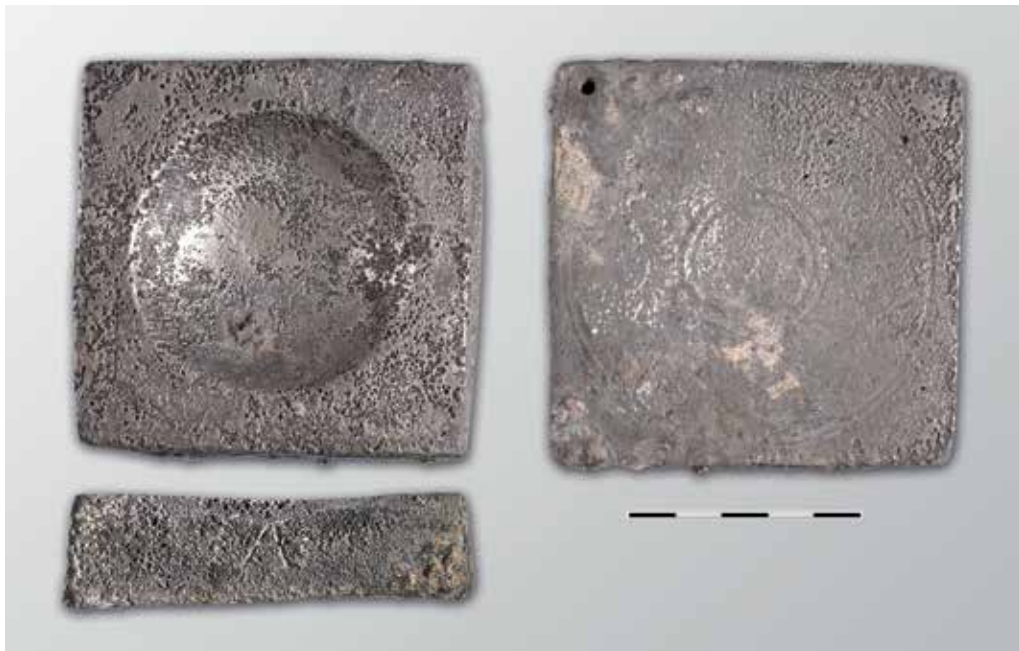
Obr. 20. Praha 1-Nové Město, Spálená čp. 69/II, novověká jámka Z247 = Z253, s.j. 124-022 = 131-036. Cínová lžíce s dvojicí rýh na spodní straně. Celková délka 16,1 cm; délka listu 6,8 cm, šířka listu 4,8 cm; průměr rukojeti 0,77 cm (foto M. Kalíšek, 2019, kresba V. Čermák, 2013).

Druhá lžíce je mnohem méně zdobená. Ornament je umístěn na spodní straně listu a představuje dvě dlouhé souběžné linie ukončené vějířem pěti kratších rýh spojených u násady rukojeti rýhou příčnou (obr. 20). Profil držadla je oválný, uprostřed zúžený. Na listu lžíce i na její rukojeti je řada otvorů a důlků. Může se jednat o jamkovou korozi, případně mohou jamky naznačovat, že předmět byl odlit nesprávně (příliš nízká teplota v průběhu procesu odlévání) nebo během výroby vznikly vzduchové bubliny (EGAN 2000). V tomto případě se může jednat i o příklad produkčního odpadu. Za zmínku stojí, že ze všech cínových předmětů, jež pocházejí z téže vrstvy, se příznaky jamkové koroze objevily pouze u dvou výrobků.

CÍNOVÁ PODLOŽKA

Největší „oříšek“ v prezentované kolekci představuje čtvercová deska (8,3 × 8,3 cm; výška 2,0 cm) ze slitiny cínu a olova. Na svrchní straně předmětu, zhruba uprostřed, se nachází malá sférická prohlubeň kruhového tvaru o průměru 5,9 cm. Na jedné boční stěně desky je ostrým nástrojem vyrytý monogram v podobě písmena „A“ (obr. 21), spodní strana je opatřena čtyřmi

Obr. 21. Praha 1-Nové Město, Spálená čp. 69/II, novověká jámka Z247 = Z253, s.j. 124-022 = 131-036. Cínová podložka, tzv. anka, ve tvaru čtverce (8,3 × 8,3 cm, výška 2,0 cm; sférická prohlubeň kruhového tvaru má průměr 5,9 cm). Artefakt vyhotovený ze slitiny cínu a olova snad sloužil při práci s nekovovými materiály. Na boku vlastnický monogram v podobě písmena „A“ (foto M. Kalíšek, 2019; kresba V. Čermák, 2013).

soustřednými kruhy ve dvou dvojicích. Podle tvaru by se dalo soudit, že se jedná o podložku pro tepání. Používání podobných předmětů ve své práci věnované starým šperkařským technikám zmiňuje např. M. GRADOWSKI (1984; viz také SAWICKI 2017, 24). Návod na výrobu měkkých kovadlin pro zpracování plechů je uveden také v díle Theofila Presbytera *Schedula diversarum atrium* (PREZBITER 1998). Praktické použití podobných nástrojů při rekonstrukci středověkých šperků představila naposledy L. BARČÁKOVÁ (2014). Kovadliny pro zpracování plechů při výrobě konví, jakož i menších plechových předmětů (zvonků či rolniček) jsou známy i z ikonografie (obr. 22).

Obr. 22. Vyobrazení z knihy *Nürnberg Hausbücher*.

Vlevo – flašněr/konvář Eberhart Deürner ve své dílně, 1608 (dostupné na <<https://hausbuecher.nuernberg.de/75-Amb-2-317b-74-v>> [vid. 2019-08-27]);

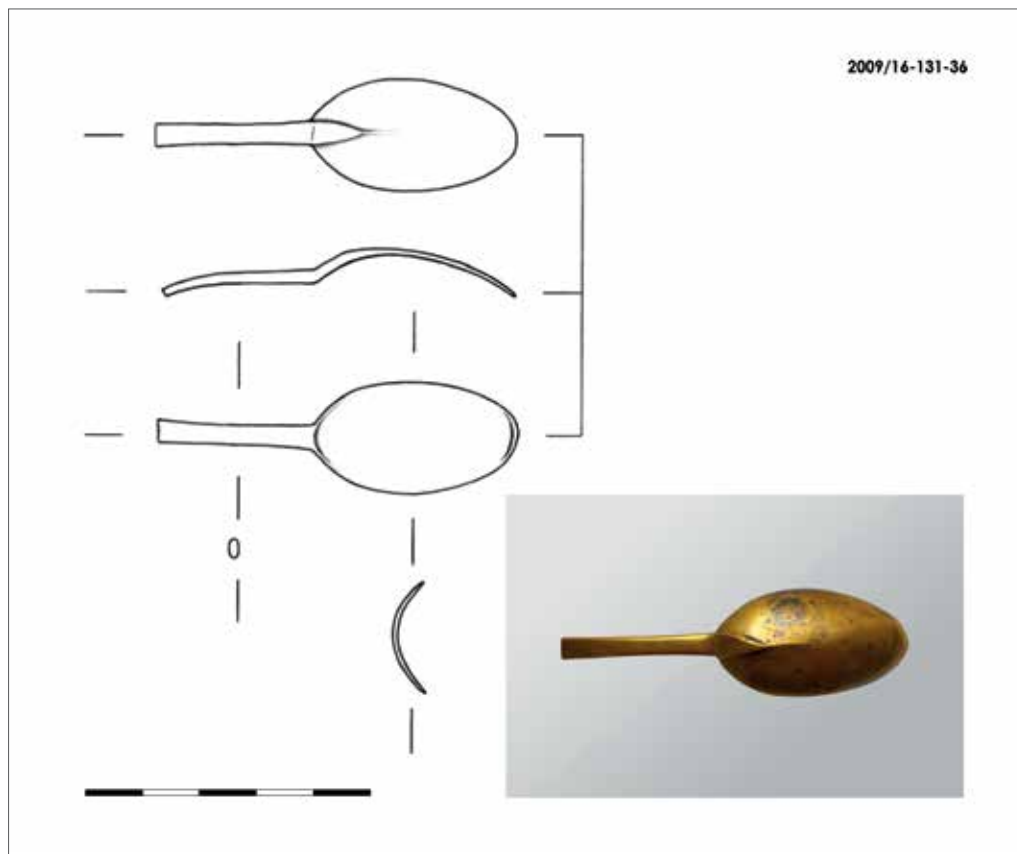
vpravo – výrobce rolniček a zvonečků Hanns Ronwald ve své dílně, 1594 (dostupné na <<https://hausbuecher.nuernberg.de/75-Amb-2-317b-55-r>> [vid. 2019-08-27]).

Kvůli technickým vlastnostem materiálu mohla nalezená forma z cínu sloužit pouze na formování měkkých nekovových materiálů, nikoli na tepání, a to ani cínových plechů. Současný stav nálezů dokládá výrazné poškození proděravěním. Stejně jako v případě výše popsané lžice (obr. 20) je obtížné rozhodnout, zda v důsledku jamkové koroze nebo nekvalitního odlití.

MĚDĚNÁ LŽÍCE

Třetí lžice byla vyrobena ze slitiny mědi (obr. 23). Je však obtížné určit, zda byla odlita nebo byla její naběračka později vytepána. Použitou surovinou se tento výrobek však evidentně liší od zbytku souboru.

Obr. 23. Praha 1-Nové Město, Spálená čp. 69/II, novověká jámka Z247 = Z253, s.j. 124-022 = 131-036. List lžice ze slitiny mědi. Celková délka 6,2 cm; délka listu 3,5 cm; šířka listu 1,9 cm; průměr oválného profilu držadla 0,15–0,38 cm (foto M. Kalíšek, 2019; kresba V. Čermák, 2013).

DATAČE OBJEKTU/JÍMKY – HORIZONTY UŽÍVÁNÍ

Vznik popisované odpadní jámky spojujeme s novověkou etapou dějin domu U Černého koně (čp. 69/II). Rozbor terénní dokumentace a zjištěných stratigrafických vztahů (obr. 4) ukazuje, že obvodový plášť jámky (Z247 = Z253) byl od západu narušen a upraven v souvislosti s výstavbou nového schodiště (Z245 = Z270; viz obr. 3) vedoucího do sklepních prostor lokalizovaných v uličním traktu domu. Ke zřízení schodiště došlo v reakci na přirozený narůst terénu na ploše městiště. Na tuto nutnou přestavbu z období baroka, v jejímž důsledku došlo ke změně komunikačních schémat v domě, bylo již poukázáno v rámci posledního stavebněhistorického průzkumu (CYMBALAK/RÝKL/SEMERÁD 2011, 25). Předloženou argumentaci potvrzují výsledky dendrochronologického datování novověkých schodnic odhalených a dokumentovaných ve zmíněném prostoru (KYNCL 2009).²¹

Na základě rozboru předmětů hmotné kultury vyzdvížených z nejstarší vrstvy záspy jámky (datování souboru do širšího intervalu 16. století, snad s možným přesahem do 1. poloviny 17. století) je možno celkem nepochybně konstatovat, že nové sanitární zařízení v podobě rozměrné

²¹ Z konstrukčního hlediska se jednalo o osm dubových schodnic (č. 110, 111, 112, 114, 116, 117, 118, 119), jejichž letokruhové křivky byly synchronizovány do 241 let dlouhé průměrné chronologie označené *S01praha - copa_centrumQU*. Porovnání obou sestavených průměrných chronologií s příslušnými standardními chronologiemi pro Čechy vedlo k nalezení spolehlivých synchronních pozic datujících poslední letokruh dubové řady QU do roku 1657. Nejstarší vzorek s počtem 77/- letokruhů byl datován do roku 1608+; nejmladší do roku 1663+. Podkorní letokruhy, datující rok kácení použitých stromů, se na žádném z datovaných prvků nedochovaly. Bylo proto možné určit pouze nejmladší rok, po němž byly použité stromy pokáceny (datace se znaménkem +; KYNCL 2009).

zděné odpadní jímky bylo zřízeno v době předbělohorské. V tomto kontextu se nabízí souvislost s přestavbou, jejíž realizace je zmiňována v polovině 16. století (viz výše, AMP Sbírka rukopisů, sign. 2192, 292a). Je pravděpodobné, že jímka byla později narušena a opravována (s.j. **124-018 = 131-018**) snad v době okolo roku 1653, kdy majitelem domu byl Kašpar Brančovský/Branišovský z Branišova (viz výše, AMP Sbírka rukopisů, sign. 2201, 284a–284b; AMP Sbírka rukopisů, sign. 2203, 436b; STEHLÍKOVÁ 1980, 2). Absence dřevěných prvků základového roštu, který se u jiných objektů obdobného charakteru vyskytuje vcelku běžně (např. DRAGOUN 2005), nám v případě této situace neumožňuje upřesnit dobu vzniku konstrukce.

U analogických nálezových celků jsou při jejich datování často nápomocné mincovní ražby. Bohužel v našem případě se jedná o situaci, kdy jejich přítomnost nevnaší do prováděné analýzy nic konstruktivního. Mince nalezené ve výplni jímky (MILITKÝ 2014) jsou reprezentovány parvem Jana Lucemburského (1311–1346; s.j. **124-005 = 131-005**),²² krejcarem Františka II. (1792–1835; s.j. **124-001 = 131-001**)²³ a blíže neidentifikovanou kruhovou ražbou z období novověku (15.–17. století; s.j. **124-011 = 131-011**).²⁴

NAKLÁDÁNÍ S ODPADEM VE STŘEDOVĚKÉ A RANĚ NOVOVĚKÉ MĚSTSKÉ DOMÁCNOSTI – POKUS O IDENTIFIKACI MAJITELE CÍNOVÉHO ZBOŽÍ

V kapitole *Teoretická východiska...* jsme nastínili problém vyhazování věcí a nakládání s odpadem. V první řadě jde o otázku hodnoty předmětů z cínu a jejich významu v rámci (pozdě) středověké a raně novověké společnosti (MARTIN 1989; SZAJT 2014). Neméně důležitá je pak interpretační stránka této ojedinělé kolekce cínového zboží ze zásypu novoměstské záchodové a odpadní jímky (CESSFORD 2014). Nakonec bychom se také rádi zaměřili na technologii výroby a historii konvářství a s ním souvisejících řemesel v Čechách, zejména v Praze.

Na základě četných studií (BRETT 1983; SZAJT 2014) lze patrně přijmout fakt, že hodnota cínových předmětů byla vyšší. Z dostupných pramenů a odborné literatury se dozvídáme, že například ve Slezsku (Vratislavi) byly cínové nádoby součástí židovských zástav a jsou zmiňovány již v průběhu 15. století také v testamentech (GOLIŇSKI 2006; SCHULTZ 1871, 12n, 44n, 75n, 100n).

Cínové předměty, především jídelní soupravy, si zachovávaly zřejmě i v raném novověku svou hodnotu navzdory vysoké konkurenci skleněného nádobí či luxusnějších kusů stolní keramiky (SZAJT 2014). V 18. století se v souvislosti s narůstající oblibou pití kávy, čaje a čokolády objevují rovněž speciální cínové servisy (SZAJT 2014; WENDLAND 2008). Dobové měšťanské testaments dokládají dostupnost tohoto druhu nádob také v rámci tzv. střední třídy. V některých slezských městech se však cínové výrobky zmiňují v soupisech bohatých domácností spolu s nádobami ze stříbra (SZAJT 2014). Teprve v 19. století se pozice konvářského řemesla začala významně zhoršovat, hlavně v důsledku zrušení cechovních organizací a současně také vlivem nárůstu spotřeby nádob fajánsových, kameninových či skleněných. K dalšímu prohloubení této tendence došlo po druhé světové válce (SZAJT 2014, 99).

Shrneme-li dosavadní poznatky, můžeme konstatovat, že cínové nádobí bylo považováno od středověku až do 18. století za honosnější součást stolní výbavy (cf. PETRÁŇ 1997, 533) a jeho vyhození do jímky spolu s běžným odpadem lze považovat za neobvyklé. I mírně poškozené předměty byly cenné. Nikoliv již jako celé nové výrobky (APPADURAI 2013; KOPYTOFF 2013), ale jako surovina vhodná k dalšímu využití (CESSFORD 2017).

Na druhou stranu písemné prameny raného novověku nás informují o masové produkci cínových předmětů (viz následující kapitola). Nešlo tedy o výrobky v užším slova smyslu luxusní nebo o znak sociálního statusu majitele, ale doslova o výsledek masové produkce, na niž patrně dosáhl každý movitější obyvatel města.²⁵ Díky recyklaci cínu to však zůstává ve výrazném kontrastu se skutečností, kdy v rámci archeologických výzkumů historických měst jsou tyto předměty nalézány vzácně. Na tomto místě je třeba zdůraznit, že námi prezentovaný soubor, získaný z výplně odpadní jímky, není jediným příkladem svého druhu. Obdobná situace

22 S.j. 124-005 = 131-005 – **Čechy, Jan Lucemburský** (1310–1346), mincovna: *Kutná Hora*, AR parvus, 1311–1346, Av.: český lev doleva, +lohCS ° RE[X ° BOCM], Rv.: polopostava sv. Václava čelně držící kopí a štít, hvězdička + hvězdička [S WEN]CZLAVC. Lit.: HÁSKOVÁ 1991, 34, jako č. 78–79; 0,16 g; 13,7/14,0 mm; 0,5 h.

23 S.j. 124-001 = 131-001 – **Habsburská monarchie, František II.** (1792–1835), mincovna: ?, AE krejcar 1800, Av.: ověřené poprsí Františka II. doprava, dole ?, [FRANC.II.D.G.R.I.S.A.GER.HVN.BOH.REX.A.A.], Rv.: korunovaný dvouhlavý orl s 1 v oválném prsním štítu, 18-00, Lit.: STANĚK 1995, 87; 4,39 g; 24,6/24,3 mm.

24 S.j. 124-011 = 131-011 – **Blíže neurčeno**, AR kruhová mince (15. až 17. století), Av.: nečitelný, Rv.: nečitelný; 2,86 g; asi 25 mm; plošná zcela degradující koroze.

25 Kvůli nedostatku písemných pramenů toho od chudých vrstev ani ve středověku, ani v raném novověku mnoho nevíme.

byla dokumentována v rámci srovnatelných nálezových okolností např. ve slezské Vratislavi (WACHOWSKI/WITKOWSKI 2003, 204), Kolobřehu (POLAK 1997, 178) či na několika místech v rámci České republiky, jak je uvedeno níže. S výjimkou konvice ze studny v čp. 61/II ve Spálené ulici v Praze (obr. 18: A; ŠPAČEK 1981, 319) a z Kolobřehu (POLAK 1997, 178) všechny uvedené příklady poskytly předměty dochované v dobrém stavu, takže můžeme konstatovat, že s největší pravděpodobností byly uloženy téměř nepoškozené.²⁶ Vezmeme-li v úvahu jistou, i když blíže nejasnou hodnotu diskutovaných předmětů a budeme-li hledat možný důvod jejich deponování, měli bychom zvážit i možnost, že primárním cílem jejich vlastníka mohlo být jejich ukrytí či uchování pro paměť (například u picí konvičky uchování vzpomínky na dítě, které ji užívalo, případně uchování vzpomínky na dětství) a nikoli vyhození.²⁷

Situace může být interpretována i tak, že popisovaný soubor byl (stejně jako v případě „pokladu“ vztahujícího se k Sarah Hopkins – viz pozn. 5; CESSFORD 2014) používán mnohem déle, než můžeme vyvodit na základě morfologického rozboru nebo vročení datem na pohárku (obr. 18). V takovém případě mohlo jít o předměty, které v minulosti tvořily sbírku/kolekci (možná i více-generační), používanou po delší časový úsek v rámci jedné rodiny či domácnosti (např. PETRÁŇ 1997, 534).

Obr. 24. Nálezy podobné referované sáci konvičce získané archeologickými postupy: **A** – Praha 1-Nové Město, Národní/Spálená čp. 61/II.

Torzo a rekonstrukce cínové konvice (původní výška cca 12 cm) objevené v zásypu vrcholně středověké studny (převzato z JANSKÁ 1977, 191; ŠPAČEK 1981, 320).

B – Elbląg, Polsko. Cínová nádoba o výšce 12 cm analogická referované sáci konvičce, autory publikace (FONFEREK ET AL. 2012) uváděná jako „cínový džbánec typu Hansekanne“, s pohyblivým víkem, zdobeným dráždem a medailonem znázorňujícím *Ukřižování Krista* na vnitřní straně dna (FONFEREK ET AL. 2012, 46, fot. 22–23; POSPIESZNA 2014, 227, ryc. 1). Převzato z *O Starym Mieście w Elblągu słów kilka*; <http://starym8.rssing.com/chan-27786946/all_p2.html> [vid. 2019-08-27].

²⁶ Skutečným stavem v okamžiku deponování předmětů si nemůžeme být jisti.

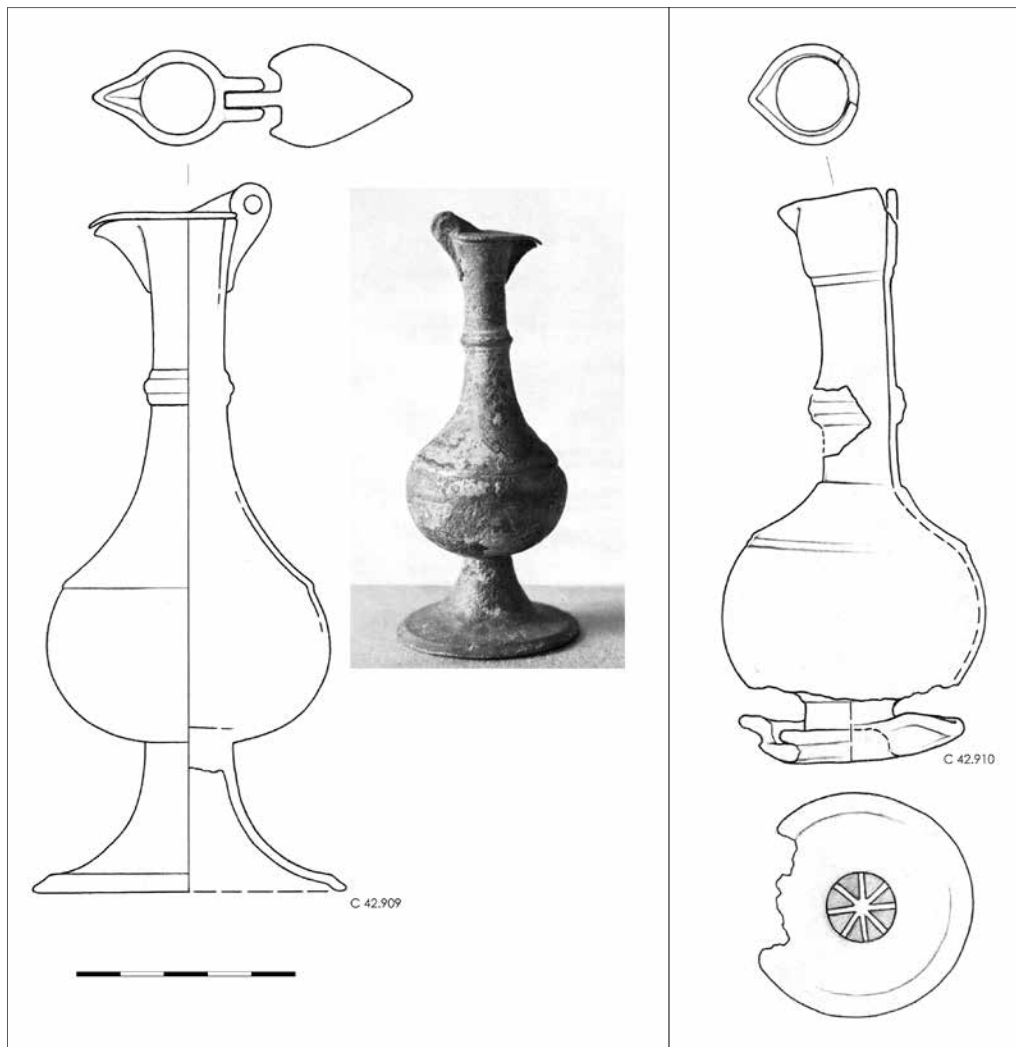
²⁷ S ohledem na přítomnost podložky můžeme připustit, že by se mohlo jednat o „kolekci“ konváře. Z tvarové a typologické skladby prezentovaného souboru a jeho malého objemu si dovoluujeme nabídnout hypotetickou úvahu, že vlastníkem předmětů by mohl být – spíše než samotný mistr – konvářský tovaryš.

CÍNOVÉ NÁDOBÍ V ČECHÁCH A NA MORAVĚ Z POHLEDU ARCHEOLOGA

Vybrané archeologické nálezy z výbavy pražských domácností

Ojedinelé nálezy cínových nádob získané během archeologických výzkumů v historickém centru Prahy dosvědčují úsporné nakládání s cínem a jeho důsledné přetavování. Přesto se jednalo o předměty, které ve středověkém období nenáležely k obecně tak dostupnému zboží, jakým byla například stolní keramika. Jejich přítomnost v inventářích některých domácností z průběhu 14. století je proto třeba považovat za doklad jisté zámožnosti majitele v rámci společenské hierarchie městské komunity. V novověkém období je již situace odlišná.

Obr. 25. Praha 1-Staré Město, Staroměstské náměstí. Vysoké cínové konvice nalezené v průběhu archeologického výzkumu prováděného v roce 1943 v souvislosti se stavbou protipožární nádrže (převzato z DRAGOUN ET AL. 2019, 45, obr. 19; LIŠKA 1949, 14–15, 30, 38, pozn. 23).

Z výplně studny situované ve sklepních prostorech bezprostředně blízkého domu čp. 61/II ve Spálené ulici/Národní třídě byl získán esovitě prohnutý džbán typu Hansekanne (hanzovní konvice či lépe řečeno, holba) s uchem a patrně i víčkem. Torzovitě dochovanou a silně deformovanou nádobku je možno na základě rozboru nálezové situace a doprovodných nálezů (stolní a kuchyňská keramika, sklo) zařadit do 14.–15. století (obr. 24: A; JANSKÁ 1977, 191; ŠPAČEK 1981; PETRÁŇ 1985, obr. 760a, 852).²⁸ Občasný výskyt těchto výrobků si zaslouží na tomto místě několik slov k nálezům známým z prostoru střední Evropy. Podle K. Wachowského a J. Witkowského (WACHOWSKI/WITKOWSKI 2003, 202) chybí v dosavadní polské literatuře věnované džbánům typu Hansekanne výslovná definice těchto nádob, existuje však pro německé prostředí v pracích H. U. Haedekeho, D. Nadolského a W. Dexela. Vedle pražského nálezu ze Spálené/Národní lze z archeologicky získaných předmětů uvést džbány známé např. z Bratislavi (WACHOWSKI/WITKOWSKI 2003), Opavy (ZEZULA 2018) a některých měst z oblasti současného Polska (SZAJT/WACHOWSKI

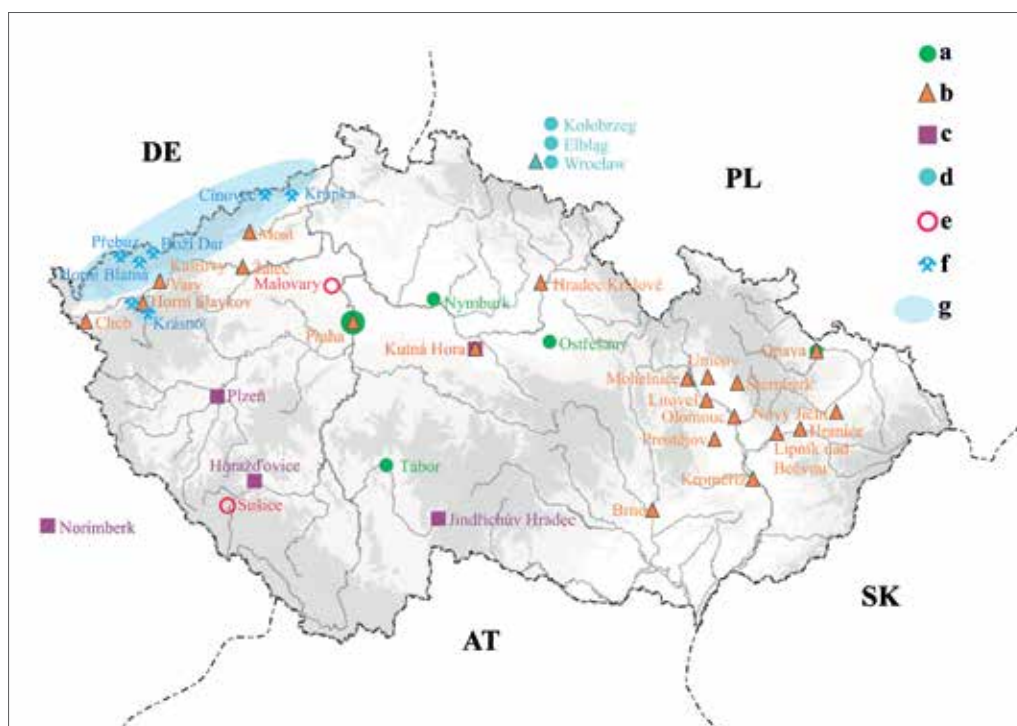
²⁸ Výzkum byl realizován v souvislosti s přípravou staveniště pro Obchodní dům Máj, čp. 63/II, vystavěný v letech 1970–1974, viz CYMBALAK/STÁNKOVÁ 2014, 152–153; JANSKÁ 1977.

2013, obr. 24: B). Vydutý profil, přestože často uváděný jako charakteristický pro džbány typu Hansekanne (STARÁ 1976; WACHOWSKI/WITKOWSKI 2003), není zásadním určujícím prvkem těchto nádob.²⁹ Předpokládá se (SZAJT 2014), že název Hansekanne pochází od německého obchodně-politického sdružení *Hansa*, které prostřednictvím námořního obchodu, a směrem do střední Evropy patrně i vodní cestou po řekách, významně přispělo mj. i k rozšíření cínového zboží. Tento typ džbánů se nejpravděpodobněji používal k pití piva a vína.³⁰ Zcela jiného typu jsou dvě cínové konvičky z 2. poloviny 14. století (obr. 25) nalezené v průběhu archeologického výzkumu prováděného v roce 1943 v souvislosti se stavbou protipožární nádrže na ploše Staroměstského náměstí (LIŠKA 1949, 14–15, 30, 38, pozn. 23; PETRÁŇ 1985, obr. 760b, 852).

České a moravské nálezy cínového nádobí – dostupné analogie

Samostatnou kapitolu, která výrazným způsobem přispívá k poznání problematiky dějin tohoto specializovaného řemesla, tvoří soubory předmětů z uměleckých a řemeslných sbírek českých, moravských a slezských muzeí.³¹

Chronologicky nejbližším souborem cínových předmětů, který byl v posledních desetiletích objeven v Čechách, by mohl být tzv. malovarský cínový poklad.³² Celkem tři velké a dvě malé konvice, třináct talířů a torza dvou mís a jedné konvice byly objeveny v roce 1969 při stavbě bytových domů v západní části Velvar (dříve Malovar). Soubor pochází z konce 16. až počátku 17. století

Obr. 26. Území České republiky s vyznačením nálezů 16. a 17. století:
a – v textu zmiňovaných archeologických nálezů cínového nádobí;
b – vytipovaných míst výroby cínového zboží;
c – míst výroby cínového zboží identifikovaného v rámci sušického pokladu;
d – v textu zmiňovaných cizích archeologických nálezů džbánů typu Hansekanne;
e – míst s depoty cínového zboží;
f – nejvýznamnějších cínových dolů;
g – oblastí výskytu rud cínu (zpracoval T. Cymbalak a M. Kališek, 2019).

a zřejmě byl deponován v neklidném období třicetileté války. V roce 1971 byly všechny nalezené předměty podrobeny konzervaci v Archeologickém ústavu v Praze. Některé talíře a konvice obsahovaly konvářské značky, avšak jejich podrobnější rozbor nebyl doposud proveden, a tak neznáme přesný původ ani jejich výrobce. Na části předmětů jsou vyryta písmena PE, s největší pravděpodobností se jedná o sekundární zákrok a nelze vyloučit, že jsou to iniciály držitele předmětu.

29 Stěny exempláře z Nymburka byly válcovité, bez prohnutí (STARÁ 1997a).

30 Starší literatura uvádí i myšlenku, podle které tyto nádoby měly být kvůli své stabilitě využívány jako picí nádoby na lodích (viz více SZAJT/WACHOWSKI 2013, 200) a exempláře s trubicemi/pítky – zejména ty, které jsou umístěny ve spodní části těla nádoby – měly sloužit k hašení žízně u dětí (HINTZE 1909).

31 Při studiu středověkého a novověkého cínařství nesmíme na tomto místě opomenout řadu katalogových výstupů z výstav, které jsou v mnohých případech ojedinělými průvodci seznamujícími se širokým sortimentem výrobků a uměleckými, potažmo technologickými schopnostmi mistrů tohoto řemesla (cf. FLODOVÁ/SAMEK 1970; HOŠKOVÁ 2004; KOČI/VONDROUŠKA ET AL. 1989; LADÝŘOVÁ 1983; LANGROVÁ/MARTÍNEK 1982; MALOŇ 2013; MOHR 1988; PANAČEK 2011; SPITZEROVÁ 1990; STARÁ 1972; STŘIBRŇÝ 2007; VOJTA 1999).

32 Viz Městské muzeum Velvary: *Exponát s příběhem : červenec – Malovarský cínový poklad* (dostupné na <<http://www.velvary.cz/kultura/mestske-muzeum/exponat-s-pribehem-2019/>> [vid. 2019-07-10]).

Obr. 27. Tábor, Žižkovo náměstí, čp. 6. Plochý kruhový cínový talíř z 1. poloviny 17. století. Městský znak vyražený na svrchní straně okraje předmětu dokládá jeho pražský původ (převzato ze STARÁ 1995, 516, obr. 3).

Geograficky vzdálenějším příkladem ze stejného období je sušický cínový poklad (LÁBEK 1967; STARÁ 1997b). Představuje unikátní soubor 86 předmětů (mísy, talíře, svícny, holby, konvice, lahve na vodu, lavabo), které byly nalezeny v roce 1930 při přestavbě domu čp. 30 na náměstí Svobody v Sušici.³³ Ryté signatury na povrchu předmětů umožnily určit původního majitele sbírky, sušického měšťana Adama Čecha. Soubor byl deponován v klenebním zásypu domu okolo roku 1620 a obsahuje výrobky místních cínařů i práce mistrů z Horažďovic, Plzně, Kutné Hory, Jindřichova Hradce či Norimberka (STARÁ 1997b). Celý depot je prezentován v Muzeu Šumavy v Sušici.³⁴

Archeologické nálezy cínových nádob z období středověku a novověku jsou oproti výše uvedeným příkladům z muzejních sbírek méně početné (obr. 26).

Zajímavý příklad „exportu“ pražského zboží do českých zemí a zároveň vzácný důkaz původní výrobní techniky představuje kruhový plochý talíř o průměru 20 cm (obr. 27). Byl nalezen v souvislosti s asanačními pracemi v domě čp. 6 na Žižkově náměstí v Táboře (STARÁ 1995, 516). Podle městské značky vyražené na okrajové části nálezu je zřejmé, že se jedná o výrobek blíže neidentifikovaného mistra,³⁵ který v 1. polovině 17. století působil na Starém Městě pražském.

Mezi jinými příklady nálezů z Čech můžeme uvést talíř a konvici z výplně studny/jímky datované do 16. století, zkoumané v Nymburce (SEDLÁČKOVÁ 1997), či velkou mísu o průměru 41 cm z Ostřešana na Pardubicku datovanou do 2. poloviny 16. století (LADYŘOVÁ 1983, 5; STARÁ 1985, 56–57, 1995).

Mezi slezskými nálezy přitahuje pozornost plochý talíř archaického tvaru s nízkým přehnutým okrajem, analogický k tábořskému nálezu, který je modifikací starších kotoučových/kruhových podložek vyhotovených ze dřeva, s nimiž se setkáváme v dobové ikonografii (ZEZULA 2018, 216–217). Talíř byl nalezen během archeologického výzkumu odpadní jímky č. 12/63 v Kolářské ulici v Opavě (SEDLÁČKOVÁ 2004, 237). Na základě doprovodných nálezů hmotné kultury a dokumentované stratigrafické situace je zařaditelný do 2. poloviny 16. století (SEDLÁČKOVÁ 2004, 239; ZEZULA 2018, 217). Jiný opavský nálezu představuje torzo konvice bez víčka a ucha, objevené v souvislosti s výzkumem odpadní jímky s.j. 519, která byla lokalizována ve dvoře bývalého čp. 151 na Horním náměstí. Datace cínové nádoby, vysoké 20 cm, je zhruba 2. polovina 15. až počátek 16. století a koresponduje s analogickými nálezy z polského Slezska (ZEZULA 2018, 215–216).

Cínové nádoby v raně novověké pražské měšťanské domácnosti

Čechy poskytovaly cínařům (*stannifusores*, *zingisser*) neboli konvářům (*canulatores*, *kannelgieser*) dostatečné zásoby cínu, a proto mohli již od středověku svými výrobky zásobovat nejen měšťanské a šlechtické domácnosti, ale i plnit zakázky v souvislosti s výbavou církevních staveb. Svě zboží nabízeli nejčastěji na výročních trzích, případně v malých krámcích přímo ve svých domech (TOMEK 1892, 379, 384, 532). Cín se jako vývozní artikl připomíná už v 10. století (TADRA 1897, 32, 33). Již roku 1371 předstoupili konváři Starého a Nového Města pražského před městskou radu

33 Za doplňující informace děkujeme PhDr. Janu Lhotákovi, Ph.D., z Muzea Šumavy v Sušici.

34 Viz CES – Centrální evidence sbírek muzejní povahy : Sbírka Muzea Šumavy v Sušici a v Kašperských Horách : Číslo pod sbírky 1597. Dostupné na 1) <http://www.cesonline.cz/arl-ces/cs/detail-ces_us_cat-psb0001722-17-Umeleckoprumyslove-prace/> [vid. 2019-07-10]; též 2) <http://muzeum.sumava.net/?page_id=115> [vid. 2019-07-10].

35 Mistrovská signatura, zobrazující symbol lilie, nebyla ztotožněna s konkrétní osobou (STARÁ 1995, 516).

s návrhem cechovního řádu, který si předem připravili. Řád, vycházející z norimberských a vídeňských cechovních zvyklostí, obsahoval specifická ustanovení technického rázu – k deseti dílům cínu měl být přidáván jeden díl olova. Na kvalitu vyráběného zboží měli dohlížet vždy dva mistři (LIBER VETUSTISSIMUS, 362; WINTER 1906, 210). Mezi lety 1324–1393 přijalo na Starém Městě městské právo celkem 7 konvářů (*canulator, kanlgiser*) a 2 cínaři (*cingisscher*), sídlící zpravidla v dnešní Platněřské ulici (MUSÍLEK 2015, 64, 126). Na Novém Městě pražském se cínaři, konváři nebo zvonaři nejčastěji usazovali v dnešní Jungmannově ulici, dříve nazývané Konvářská nebo Zvonařská.³⁶ Roku 1524 se na Novém Městě poprvé zmiňuje samostatný konvářský cech, který se od staroměstských konvářů oddělil někdy po roce 1511, kdy máme doklady o vzájemných sporech o délce učednické praxe. O rok později byla upravena pravidla mezi staroměstským a novoměstským cechem ohledně nákupu cínu od přespólních kupců (WINTER 1906, 469, 620, 715).

Cínařství podobně jako další řemesla zažívalo opětovný rozkvět od poloviny 16. století, což se odráží také v počtu vykonavatelů této živnosti ve městě. V letech 1526–1620 v Praze působilo 144 mistrů, z nichž bylo 108 konvářů zabývajících se jen konvářským dílem, 10 konvářů, kteří byli zároveň puškaři, a 27 zvonařů, z nichž tři byli také puškaři. Již ve středověku někteří provozovatelé tohoto řemesla pronikali do městské rady, což svědčí o jejich zámožnosti (WINTER 1906, 469, 471–480).³⁷ Díky své měkkosti patří cín ke kovům velmi vhodným pro uměleckou práci, protože měkký kov zobrazuje plastické ozdoby jemně, bez ostrých rysů. Z cínu se odlévala řada drobných, většinou plochých uměleckých předmětů. Cínař musel být dobře zběhlý ve svém řemesle. Nalil-li do hliněné nebo z kamene (břidlice, pískovce, vápence) vyhotovené formy cín příliš horký, výsledné odlitky byly zbarveny do modra či do červena.³⁸ Pokud nalil cín chladnější, než bylo záhodno, byly předměty mdlé a dírkovité (WINTER 1906, 829). I když byl cín (čistec) dražší než měď, bylo jej dostatek a zámožní lidé v domech mívali velké množství cínového nádobí, které bylo ozdobeno reliéfním nebo vyrývaným dekorem. Vedle běžného domácího nádobí (mísy, talíře, umývadla – tzv. lavatoře, slánky, kotlíky apod.) se cín uplatňoval často také při výrobě kostelních křtitelnic, zvonů, svícňů, lamp pro „věčné světlo“ nebo konvic (WINTER 1906, 829–830; 1991, 213–215; TEIGE 1910, 104). Jsou zprávy, že pražští faráři nebo kostelníci před významnými církevními svátky nechávali nakoupit nové cínové nádobí nebo alespoň nechali vyčistit to stávající, včetně několika desítek cínových svícňů (TEIGE 1915, 40).

Konvice bývaly vyráběny ve všech možných tvarech a velikostech a sloužily k pití vína, piva nebo jako odlévací pinty. Známe jsou příklady „cechovních konvic“, ale běžně se vyráběly i konvice s erby, s růžemi nebo s cimbuřím. Ve farnosti sv. Mikuláše schovávali v krabici dokonce vlastní cínovou pečeť na černé šňůře (TEIGE 1915, 106). Vedle konvic vyhotovovali cínaři či konváři také cínové poháry a lahve. Rozdíl mezi výrobky pro církevní a světské prostředí spočíval v tom, že konvářské práce sloužící kostelu mívaly plastickou ozdobu, kdežto předměty určené pro domácnost bývaly zdobeny jen rytím či rýhováním. Ucha, víčka a nožičky konvic měly zpravidla jednoduchou plastickou podobu, někdy však byly zdobeny i figurálními motivy (WINTER 1906, 831). V písemných pramenech jsou doloženy „šály větší s figurama bez noh“ nebo „koflíčky s pannou cínový“ (TEIGE 1910, 140; cf. WINTER 1906, 829–832).

Cínové talíře, jež ve střední Evropě 15. století spolu s keramickými postupně začaly vytlačovat dřevěné misky, byly znakem zámožnější raně novověké měšťanské domácnosti. Nutno však podotknout, že cínové a dřevěné nádobí dlouho koexistovalo vedle sebe. Například v závěti staroměstského měšťana Jana Škréty Šotnovského ze Závořic z roku 1587 se uvádí, že se v jeho domácnosti nacházely čtyři centýře a 29 liber cínového nádobí, které bylo zahrnuto do vyřízení pozůstalosti. Výslovně se zde zmiňuje, že dřevěné nádobí nebylo počítáno a vše si mohla ponechat jeho vdova Anežka z Vodolína (TEIGE 1910, 104). Výjimkou však nebylo ani 274 liber cínového nádobí, které po sobě zanechala roku 1616 staroměstská měšťanka Zuzana Tišnovská (TEIGE 1910, 188). Cín se stal ve středověku a v raném novověku vnějším odznakem zámožnosti a malované či jinak zdobené cínové talíře a mísy byly počítány mezi tzv. hrdé nádobí, hned vedle zlatých a stříbrných lžic a misek. Nejčastější zprávy o vlastnictví cínového nádobí v měšťanských domácnostech pocházejí z testamentů. Je zřejmé, že cínové nádobí se v pražských měšťanských domácnostech objevovalo běžně nejspíše od 70. let 14. století (cf. TOMEK 1891, 501). Vzhledem k nárůstu počtu dochovaných testamentů však lze tento fenomén soustavněji sledovat až v mladším období – v 16. a 17. století (k novoměstské testamentární praxi v 17. století cf. FEJTOVÁ 2012,

36 K tomu a objevené zvonařské dílně více JUŘINA/KAŠÁK/SAMOJSKÁ 2007.

37 K pražským zvonařům cf. KYBALOVÁ 1958, 59–79; VYŠOHLID 2011.

38 Více k technologii výroby cínových předmětů např. MALOŇ 2013, 4.

200–233). Výpovědní hodnota kšaftů kolísá, někteří jednotlivci nechávali svůj pozůstalý majetek rozepisovat do nejmenších detailů, jiní se spokojili s obecnými odkazy bez přesného stanovení počtů. Vše záleželo na okolnostech či individuálních potřebách a možnostech jednotlivce. Svou roli samozřejmě hrála také skutečnost, zda šlo o sporné či nesporné dědictví apod.

Nahlédneme-li do soupisů majetků pražských měšťanských domácností v 16. a 17. století, zjistíme, že některé z nich disponovaly takovým množstvím cínového nádobí, že bylo běžné – podobně jako ve výše uvedeném kšaftu Jana Škréty Šotnovského – oceňováno na váhu, nikoli na počet kusů. Už od počátku 15. století jsou v některých soudobých měšťanských testamentech uváděny konkrétní kusy cínového nádobí (např. cínové umyvadlo s „nalévadlem“, slánka, svícen, džbánek, hliněný džbánek s cínovým víkem, žejdlík apod.), někdy je uvedena váha, ale nejčastěji se hovoří obecně o cínovém nádobí bez určení druhu nebo počtu kusů, pouze s označením „nádobí cínového dobrého“ (TEIGE 1915, 12; TEIGE 1910, 104, 119, 121, 123, 124, 126, 139, 140 aj.). V tomto směru se zdá, že měšťané v užívání cínového nádobí dokonce předčili soudobou šlechtu.

Výbava podobné domácnosti představovala desítky mís, cínových talířů nebo konvic. Jen šmejdář Ondřej měl roku 1500 ve své pražské domácnosti 17 konví, 36 talířů (z nich 12 norimberských) a 32 mís.³⁹ Značným množstvím cínového nádobí disponovala již roku 1489 také staroměstská měšťanka, mečířka Benygna, obývající dům čp. 937c/I na Staroměstském náměstí, v jejíž pozůstalosti se dochovalo 9 cínových mís, 11 talířů, 4 konve velké, 12 konvic menších, 11 konvic šenkovních (patrně na víno), 12 žejdlíků, trychtýř, dva rendlíky, odlévací pinta, cínová fľaška, umyvadlo a moždíř (TEIGE 1910, 121).

Skutečné „cínové bohatství“ se dochovalo po staroměstském měšťanovi a kotláři Matesi Gintorovi, majiteli domu čp. 24d/I nedaleko kostela sv. Mikuláše, který se podobně jako další kotláři neboli rotšmidové vedle odlévání kotlů věnoval také výrobě či odlévání cínových artefaktů. Celková hodnota cínových předmětů v jeho pozůstalosti z roku 1609 byla odhadnuta na 350 florénů. Zápis je velice detailní, a tak víme, že některé rytím zdobené cínové džbáanky se užívaly jako vázy na květiny, zřejmě za účelem dekorace byly na poličkách vystavovány malé malované cínové střevice, v krabicích se nacházely další cínové mísy vyplněné – opět zřejmě za účelem dekorace – dřevěným ovocem. Vedle předmětů odlitých z anglického cínu se zde setkáváme také s cínovými předměty zdobenými zlacením (TEIGE 1910, 139–140). Podobně rozsáhlá byla také pozůstalost Jana Ryby, příslušníka významné novoměstské konvářské a zvonařské rodiny Rybů. Vedle nadělané mědi se v jeho dílně nacházelo několik vyrobených zvonů a množství cínových předmětů. Zmiňují se zde také „instrumenta“, tedy nářadí potřebné ke konvářské a zvonařské práci (WINTER 1906, 469–470).

Cínové nádobí bylo buďto vystavováno na odív na poličkách (nade dveřmi v římsách) nebo v dřevěných skříních (almarách), případně bylo uloženo v dřevěných truhlách či kožených a plátěných pouzdrech (TEIGE 1910, 168, 185 aj.; TEIGE 1915, 163; PETRAŇ 1997, 534–535). V pražském prostředí v případě výše uvedených příkladů nešlo o výjimku. Podobné množství cínových předmětů bylo užíváno také v mnoha dalších domácnostech, jen se měnil počet, případně druh. Obvykle čítalo i několik desítek kusů. Cínovým nádobím disponovali také obyvatelé poddanských měst nebo zámožní sedláci, nikoli však v takovém množství jako v pražských měšťanských nebo šlechtických domácnostech (AČ 28, 41, 69, 613 aj.; WINTER 1906, 480–483, 831–832). Běžné užívané cínové nádobí se dochovalo jen zřídka, protože se denním užíváním rychle opotřebovávalo, a posléze posloužilo jako surovina pro výrobu nového cínového zboží (JANOTKA/LINHART 1987, 60–62; MACEK 2002, 252–253).

ZÁVĚR

Místo v centru Prahy, kde se nacházela námi zkoumaná odpadní jímka, prošlo v průběhu posledních staletí, a zejména pak desetiletí, dramatickou stavební proměnou. Jedinou hmotnou připomínku dnes již neexistující domovní parcely a jejích někdejších obyvatel představují archeologicky získané nálezy materiální kultury. Primárním cílem předkládaného příspěvku proto bylo část těchto nálezů vyhodnotit. Propojením získaných informací s dostupnými písemnými prameny jsme pak chtěli nastínit, jakým způsobem mohlo fungovat nakládání s odpady v rámci jednoho městiště, a to pomocí rozboru nálezové situace sledované ve výplni jímky. Zajímalo nás, jak intenzivně byl objekt využíván, jaké je jeho stáří a co jeho obsah vypovídá o životě novověkých obyvatel Prahy. V úvahu jsme proto vzali i metodologické předpoklady, jež souvisejí s prezentovaným tématem (viz kapitola *Teoretická východiska...*).

39 Šlo ovšem o šmejdáře-překupníka, pro nějž bylo cínové nádobí jedním z obchodních artiklů.

Historické prameny svědčí o tom, že dějinné události na ploše městské parcely a k ní náležejícího domu čp. 69/II ve Spálené ulici lze považovat za klasický příklad kontinuálního sídlištního vývoje nejmenší městské jednotky v období od středověku až po současnost (viz kapitola *Starší vztahy...*). Příznivá poloha v severozápadní části Nového Města poblíž brány s v. Martina, vedoucí do nitra Starého Města, i dosah náměstí s pravidelně pořádanými trhy – koňským a dobytčím – byla pro vlastníky z řad vyšších společenských vrstev jistě určující (viz kapitola *Starší vztahy...*). Písemné prameny nám však poskytují informace pouze o majitelích domu. I v tomto případě ovšem musíme počítat s tím, že se na parcele, i v rámci domu, pohybovaly i jiné osoby – např. nájemníci, provozovatelé řemesel, služebníci, členové širší rodiny, návštěvy apod (např. MUSÍLEK 2015, 28–29). Detailnější historická data nám v tomto směru unikají.

Kuchyňská a stolní keramika z výplně objektu je z hlediska morfologie i výzdoby srovnatelná s jinými dosud známými podobně datovanými soubory (např. BLAŽKOVÁ/VEPŘEKOVÁ 2015; BLAŽKOVÁ/MATĚJKOVÁ 2016; MATĚJKOVÁ 2018 aj.). Mizivé zastoupení tzv. „luxusnějších“ kusů nádobí nevylučuje, že navzdory vyššímu společenskému postavení samotných vlastníků nemovitosti⁴⁰ zde mohli v období novověku pobývat (pouze) řemeslníci. Tento předpoklad zčásti potvrzuje i provedená analýza organických makrozbytků, která prokázala konzumované druhy nevybočující nad rámec obvyklých zjištění (viz kapitola *Rozbor fondu...*). Další diskusi nad sociálním postavením obyvatel domu U Černého koně (čp. 69/II) umožňuje získaný soubor předmětů z cínu, tedy suroviny ve středověku a raném novověku žádané, a to zejména v měšťanských domech.

Interdisciplinární rozbor novoměstské jímky doplněný o archivní prameny umožňuje jít nad rámec tradičně dostupných historických dat, a tím pádem také nastínit každodenní život skutečných obyvatel města – ne nutně formálních vlastníků jednotlivých nemovitostí. Je samozřejmě třeba vzít v potaz i obtíže vznikající při zpracování podobných nálezů a plynoucí z charakteru zkoumaného objektu (opakováním čištění jímky v baroku došlo ke ztrátě části výplně a původních stratigrafických vazeb). Zanedbatelná není ani finanční náročnost některých analýz. Kromě toho není stav poznání novověké keramiky tak rozvinutý, aby bylo možné vyjádřit se např. k otázkám spojeným s dobovými módními trendy, sociálním významem apod. Srovnávací keramický materiál z pokročilého 17. a 18. století z Prahy vesměs není publikován.

Tato studie, vycházející z rozboru pouze na jediném objektu, pochopitelně není vyčerpávající, přesto přináší nové informace. Zajisté by bylo možné autorský tým rozšířit o spolupráci s historikem umění (ikonografie) a po případě dalšími specialisty. Dali jsme však přednost možnosti publikovat materiál včetně datačních argumentů a přenechat další využití a zhodnocení předmětů z cínu povolnějšímu. Předkládaný text je nutno považovat za jakési pokračování již v minulosti započatého bádání o odpadních jímkách v Praze (např. ČIHÁKOVÁ/MÜLLER 2013; CYMBALAK/MATĚJKOVÁ 2012; RÜCKL/HAVRDA/TRYML 2007). Je možno predikovat, že systematický výzkum analogických objektů, a hlavně další zpracování objektů již odkrytých, jistě přinese další informace. Zvláště pokud výzkum rozšíříme o detailněji zpracované rozборы nejrůznějších pramenů k vývoji středověkých a novověkých parcel. Současně by bylo velmi nápomocné i celkové rozšíření metodického spektra v tomto typu bádání.

Z našeho pohledu se i nadále jako velmi žádoucí jeví potřeba dalšího prohlubování základních poznatků o materiální kultuře. Zpřesnění chronologických i typologických výstupů, jakož i současné propojování získaných dat s písemnými prameny, do budoucna jistě napomůže našemu porozumění hmotné kultuře daného období a umožní nastínit plastický obraz každodenního života obyvatel města.

PRAMENY

AČ 28 — Archiv český 28. Josef Teige (ed.), Praha 1912.

AMP Sbírka rukopisů — Archiv hlavního města Prahy, Sbírka rukopisů, sign. 2091; sign. 2093; sign. 2143; sign. 2192; sign. 2193; sign. 2196; sign. 2197; sign. 2201; sign. 2203.

LIBER VETUSTISSIMUS — Liber Vetustissimus Antiquae Civitatis Pragensis 1310–1518. (= Documenta Pragensia Monographia 25). H. Pátková / A. Pořízka / V. Smolová (eds), Praha 2011.

SLČ — Ze starých letopisů českých. J. Porák / J. Kašpar (eds), Praha 1980.

⁴⁰ Podrobněji uvedeno výše, zde jen pro připomenutí: 1547 místosudí Českého království Vosovský z Adlaru, pak radní písař Bartoloměj z Riffmberka, místopisaři království českého Vilém z Malovic, Čabelický ze Soutic, poté Zárubové z Hustiřan aj., 1610 Štosová z Kounic, 1620 Hozlar z Hozlau.

LITERATURA

- AERTS 2016 — Sander AERTS: Detecting cultural formation processes through arthropod assemblages a conceptual model for urban archaeological waste-/cesspits. In: Inter-Section. M. Langbroek et al. (eds), Leiden 2016, 22–28.
- APPADURAI 2013 — Arjun APPADURAI (ed.): The social life of things : Commodities in cultural perspective. Cambridge 2013.
- BARČÁKOVÁ 2014 — Ludmila BARČÁKOVÁ: Experimentální výroba středověkých šperků z archeologického naleziště Lumbeho zahrada na Pražském hradě. In: Pohřebiště v Lumbeho zahradě na Pražském hradě – Production of Early Medieval Jewellery from the Lumbe Garden Cemetery at the Prague Castle. Díl II. Studie (= Castrum Pragense, sv. 12), J. Frolik (ed.), Praha 2014, 311–418.
- BEAUDRY/MEHLER 2016 — Mary C. BEAUDRY / Natascha MEHLER: The material culture of the modern world. Post-Medieval Archaeology 50, 2016/1, 108–120.
- BÍLEK 1882 — Tomáš V. BÍLEK: Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618. Praha 1882.
- BLAŽKOVÁ/MATĚJKOVÁ 2016 — Gabriela BLAŽKOVÁ / Kristýna MATĚJKOVÁ: Novověká odpadní jáma z Pražského hradu – A Modern Period Waste Pit from Prague Castle. In: Nálezy hmotné kultury z renesančních odpadních jímek z Pražského hradu – Material finds from the renaissance waste pits at Prague Castle. Díl II. Studie (= Castrum Pragense, sv. 13), G. Blažková et al. (eds), Praha 2016, 185–204.
- BLAŽKOVÁ/VEPŘEKOVÁ 2015 — Gabriela BLAŽKOVÁ / Jana VEPŘEKOVÁ: Nálezy hmotné kultury z renesančních odpadních jímek z Pražského hradu – Material finds from the Renaissance waste pits at Prague Castle. Díl I. Katalog (= Castrum Pragense, sv. 13), Praha 2015.
- BRAUNOVÁ 1985 — Alena BRAUNOVÁ: Kouzlo keramiky a porcelánu. Praha 1985.
- BRETT 1983 — Vanessa BRETT: Zinn. Freiburg am Breisgau 1983.
- BRUNCLÍKOVÁ 2017 — Lenka BRUNCLÍKOVÁ: Waste and Value in the Post-Socialist Space. Anthropologie 55, 2017/3, 385–398.
- BRUNCLÍKOVÁ/SOSNA 2012 — Lenka BRUNCLÍKOVÁ / Daniel SOSNA: Garbologie: zrcadlo konzumní společnosti – Garbology: the mirror of consumer society. AntropoWebzin 8, 2012/3, 131–140. Dostupné na <<http://www.antropoweb.cz/webzin/index.php/webzin/article/view/8>> [vid. 2019-10-12].
- BRUNCLÍKOVÁ/SOSNA 2016 — Lenka BRUNCLÍKOVÁ / Daniel SOSNA: Jednorázová společnost? : Sledování konzumních vzorců v urbánním prostředí – A Throwaway Society? : Tracing Consumption Patterns in an Urban Environment. Lidé města / Urban People 16, 2016/1, 67–98.
- BRZOBHATÝ/ŠPAČEK 1983 — Viliam BRZOBHATÝ / Ladislav ŠPAČEK: Nález pozůstatků první pražské továrny na kameninu – Aufgefundene Überreste einer Prager Steingutfabrik. Staletá Praha 13, 1983, 219–223.
- BUCHLI/LUCAS/COX 2001 — Victor BUCHLI / Gavin LUCAS / Margaret COX: Archaeologies of the Contemporary Past. London 2001.
- CEMBRZYŃSKI 2011 — Paweł CEMBRZYŃSKI: Zaopatrzenie w wodę i usuwanie nieczystości w miastach stref bałtyckiej i sudecko-karpackiej w XIII–XVI wieku – Water supply and waste disposal in cities of the Baltic and Sudeten-Carpatians zones in the 13th–16th centuries. Wrocław 2011.
- CESSFORD 2014 — Craig CESSFORD: Assemblage Biography and the Life Course : An Archaeologically Materialized Temporality of Richard and Sarah Hopkins. International Journal of Historical Archaeology 18, 2014/4, 555–590.
- CESSFORD 2017 — Craig CESSFORD: Throwing away everything but the kitchen sink? : Large assemblages, depositional practice and post-medieval households in Cambridge. Post-Medieval Archaeology 51, 2017/1, 164–193.
- CHADWICK 2012 — Adrian M. CHADWICK: Routine Magic, Mundane Ritual : Towards a Unified Notion of Depositional Practice. Oxford Journal of Archaeology 31, 2012/3, 283–315.
- CSENDES 2010 — Peter CSENDES: Stadtlandschaft an Strom und Straße. In: Europäische Städte im Mittelalter. (= Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte, Bd. 52), F. Opll / Ch. Sonnlechner (Hrsg.), Innsbruck–Wien–Bozen 2010, 315–325.
- CYMBALAK 2012 — Tomasz CYMBALAK (ed.): Investorská nálezořá zpráva : Záchraný archeologický výzkum, Praha 1-Nové Město : Domovní blok mezi ulicemi Spálená, Chrávátova, Vladislavova, Purkyňova parc. č. 724/1, 724/2, 724/3, 724/4, 725/1, 725/2, 2383/1, 2384/1, 2384/2, 2387/1 : Výzkum NPÚ ÚOP Praha č. 2009/16, 2010/16, 2012/16. Praha 2012, strojopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, odbor archeologie, čj. 311/57420/2013.
- CYMBALAK 2013 — Tomasz CYMBALAK: Praha 1-Nové Město, Spálená, Purkyňova, Vladislavova, Chrávátova ulice ppč. 725/1 a d. – Copa Centrum Národní. In: Zd. Dragoun a kol., Archeologický výzkum v Praze v letech 2011–2012. Pražský sborník historický 41, 2013, 515–516.
- CYMBALAK 2018 — Tomasz CYMBALAK: Odpad v životě města (studny, jámy, smetiště...). In: Průvodce pražskou archeologií : Památky známé, neznámé i skryté. I. Boháčová / J. Podliska (eds), Praha 2018², 233–235.
- CYMBALAK/MATĚJKOVÁ 2012 — Tomasz CYMBALAK / Kristýna MATĚJKOVÁ: Zpracování nálezů ze dvou odpadních jímek a úskalí jejich interpretace – Analysis from two cesspits and problems with their interpretation. Staletá Praha 28, 2012/2, 41–76.
- CYMBALAK/RYKL/SEMERÁD 2011 — Tomasz CYMBALAK / Michael RYKL / Matouš SEMERÁD: Nejstarší relikt mšřanské gotické zástavby na Novém Měště v Praze : Aktuální pohled na základě výsledků posledních archeologických výzkumů – Earliest evidence of civic gothic houses in the New Town of Prague : Current view based on the results of recent archeological excavations. Staletá Praha 27, 2011/2, 14–44.

- CYMBALAK/ŘEHÁK 2009 — Tomasz CYMBALAK / Josef ŘEHÁK ml.: Zásobování vodou u jednoho novověkého domu na Malé Straně v Praze – The water supply of a post medieval citizen's house in Malá Strana, Prague. *Staletá Praha* 25, 2009/2, 66–80.
- CYMBALAK/STAŇKOVÁ 2014 — Tomasz CYMBALAK / Veronika STAŇKOVÁ: Středověké osídlení v jižním předpolí staroměstských hradeb v Praze : Nový pohled na základě archeologických výzkumů na ploše novostavby Quadrio – Mittelalterliche Besiedlung im südlichen Vorfeld der Befestigung der Prager Altstadt : Ein neuer Blickanhand archäologischer Grabungen auf der Baufläche von Quadrio. *Forum Urbes Medii Aevi* 8, 2014/2, 152–173.
- ČIHÁKOVÁ/MÜLLER 2013 — Jarmila ČIHÁKOVÁ / Martin MÜLLER: Hygienické zázemí koleje theatinů v Thunovské ulici na Malé Straně – Hygienic facilities of the Theatine college in Thunovská Street at Malá Strana in Prague. *Staletá Praha* 29, 2013/2, 120–184.
- DRACKNER 2005 — Mikael DRACKNER: What is waste? To whom? : An anthropological perspective on garbage. *Waste Management & Research* 23, 2005/3, 175–181.
- DRAGOUN 2005 — Zdeněk DRAGOUN: Středověké studně z pohledu archeologa – Mittelalterliche Brunnen aus der Perspektive eines Archäologen. *Documenta Pragensia* 24, 2005, 59–70.
- DRAGOUN ET AL. 2019 — Zdeněk DRAGOUN ET AL.: Staroměstské náměstí v Praze : Archeologická, historická a ikonografická rešerše. Praha 2019, rukopis. Uloženo: Magistrát hl. m. Prahy.
- EGAN 2000 — Geoff EGAN: Butcher, baker, spoon-and-candlestick maker? : Some early highly decorated medieval lead wares in Northern Europe. In: *Gevonden voorwerpen : opstellen over middeleeuwse archeologie voor H. J. E. van Beuningen – Lost and found : Essays on Medieval Archaeology for H. J. E. van Beuningen*. (= Rotterdam Papers, Vol. 11), D. Kicken / A. M. Koldeweij / J. R. ter Molen (eds), Rotterdam 2000, 102–115.
- FEJTOVÁ 2012 — Olga FEJTOVÁ: Já pevně věřím a vyznávám... : Rekatolizace na Novém Městě pražském v době pobělohorské. Praha 2012.
- FLAMMER ET AL. 2018 — Patrik G. FLAMMER ET AL.: Molecular archaeoparasitology identifies cultural changes in the Medieval Hanseatic trading centre of Lübeck. *Proceedings of the Royal Society B: Biological Sciences* 285, Vol. 1888. Dostupné na <<https://royalsocietypublishing.org/doi/full/10.1098/rspb.2018.0991>> [vid. 2019-07-10].
- FLODOVÁ/SAMEK 1970 — Milena FLODOVÁ / Bohumil SAMEK: Cín ve sbírkách Muzea města Brna : Katalog se seznamem brněnských cínařů a jejich značek. Brno 1970.
- FONFEREK ET AL. 2012 — Joanna FONFEREK / Mirosław MARCINKOWSKI / Urszula SIEŃKOWSKA: Elbląg – życie codzienne w porcie hanzeatyckim. Elbląg 2012.
- FROLÍK/KOZÁKOVÁ/MUSIL 2018 — Jan FROLÍK / Romana KOZÁKOVÁ / Jan MUSIL: Jímka 938 z Chrudimi – Hradební ulice : Pokus o určení statutu jejího majitele – Abwassergrube 938 in Chrudim – Hradební-Straße : Versuch einer Statusbestimmung ihres Besitzers. *Archaeologia historica* 43, 2018/2, 455–489.
- GOLIŃSKI 2006 — Mateusz GOLIŃSKI: Wrocławskie spisy zastawów, długów i mienia żydowskiego z 1453 roku : Studium z historii kredytu i kultury materialnej. Wrocław 2006.
- GOSDEN/MARSHALL 1999 — Chris GOSDEN / Yvonne MARSHALL: The Cultural Biography of Objects. *World Archaeology* 31, 1999/2, 169–178.
- GRADOWSKI 1984 — Michał GRADOWSKI: Dawne złotnictwo, technika i terminologia. Warszawa 1984.
- HARDING 2016 — Anthony HARDING: Introduction : Biographies of Things. In: *Continuities and Changes of Meaning*. H. Albery / P. Lohmann / L. Zurhake (eds), (= *Distant Worlds Journal*, Vol. 1), Heidelberg–München 2016, 5–9. Dostupné na <<https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/dwj/article/view/30158>> [vid. 2019-09-15].
- HÁSKOVÁ 1991 — Jarmila HÁSKOVÁ: Pražské groše (1300–1526). (= *České, moravské a slezské mince 10.–20. století : Národní muzeum v Praze – „Chaurova sbírka“*, sv. 3), Praha 1991.
- HICKS/BEAUDRY 2010 — Dan HICKS / Mary Carolyn BEAUDRY (eds): *The Oxford handbook of material culture studies*. Oxford–New York 2010.
- HINTZE 1909 — Erwin HINTZE: Schlesische Zinngießerwerkstätten. Sonderabdruck aus Schlesiens Vorzeit in Bild und Schrift (Neue Folge), Bd. 5, Breslau 1909, 169–200.
- HINTZE 1923 — Erwin HINTZE: Norddeutsche Zinngießer. (= *Die deutschen Zinngießer und ihre Marken*, Bd. 3), Leipzig 1923.
- HINTZE 1926 — Erwin HINTZE: Schlesische Zinngießer. (= *Die deutschen Zinngießer und ihre Marken*, Bd. 4), Leipzig 1926.
- HORSCHIK 1978 — Josef HORSCHIK: Steinzeug 15. bis 19. Jahrhundert von Bürgel bis Muskau. Wiesbaden 1978.
- HOŠKOVÁ 2004 — Jitka HOŠKOVÁ: Po stopách jihlavských cínařů : Katalog k výstavě cínu ze sbírek muzea. Jihlava 2004.
- HOUFKOVÁ 2012 — Petra HOUFKOVÁ: Pylová analýza. In: KOČÁR ET AL. 2012.
- HRÁSKÝ 1988 — Josef HRÁSKÝ: Pražští cínaři v 17.–19. století – Prager Zinngießer in 17.–19. Jahrhundert. *Acta UMP XXI, Řada D, Supplementa* 7. Praha 1988.
- HRDLÍČKA 2005 — Ladislav HRDLÍČKA: Praha – podrobná mapa archeologických dokumentačních bodů na území pražské památkové rezervace. List mapy Praha 6-1 – A report accompanying a detailed map of archaeological reference points in the territory of Prague ancient monuments reservation. Praha 2005.
- HRDLÍČKA 2009 — Ladislav HRDLÍČKA: Praha – databáze podrobné mapy archeologických dokumentačních bodů na území pražské památkové rezervace (aktualizace k 31. 12. 2005) – Comments to the detailed

- map of archaeological documentation points on the territory of Prague Heritage Reserve. Praha 2009 (CD-ROM).
- HUPPERETZ 2010 — Wim HUPPERETZ: Micro history, archaeology and the study of housing culture : Some thoughts on archaeological and historical data from a cesspit in 17th-century Breda. In: *Exchanging Medieval Material Culture : Studies on archaeology and history presented to Frans Verhaeghe. (= Relicta Monografieën, Vol. 4).* Brussel 2010, 279–284.
- JANOTKA/LINHART 1987 — Miroslav JANOTKA / Karel LINHART: *Řemesla našich předků.* Praha 1987.
- JANSKÁ 1977 — Eva JANSKÁ: *K nálezům středověkých studní – Zu den funden mittelalterlicher Brunnen.* Staletá Praha 8, 1977, 165–196.
- JOY 2009 — Jody JOY: *Reinvigorating object biography : Reproducing the drama of object lives.* *World Archaeology* 41, 2009/4, 540–556.
- JUŘINA ET AL. 2009 — Petr JUŘINA ET AL.: *Náměstí Republiky : Výzkum století – The Republic Square : Archaeological Excavations of the Century.* Praha 2009.
- JUŘINA/KAŠÁK/SAMOJSKÁ 2007 — Petr JUŘINA / Karel KAŠÁK / Kateřina SAMOJSKÁ: The discovery of an Early Modern bell foundry on Jungmann Street in the New Town in Prague – Objev novověké zvonařské dílny v Jungmannově ulici v Praze na Novém Městě. In: *Studies in Post-Medieval Archaeology 2 : Material Culture From the End of the 15th Century and its Reflection in Archaeological, Written and Iconographic Sources.* J. Žegklitz (ed.), Praha 2007, 117–136.
- KLÁPŠTĚ 2002 — Jan KLÁPŠTĚ: *Archeologie středověkého domu v Mostě (čp. 226) – The archeology of medieval House (No. 226) in Most. (= Mediaevalia Archaeologica, sv. 4),* Praha–Most 2002.
- KLÁPŠTĚ/KYNCL/KYNCL 2000 — Jan KLÁPŠTĚ / Josef KYNCL / Tomáš KYNCL: *Dendrochronologie mostecké studny 1/80 a předpoklady objektivní archeologické datace – The dendrochronology of Most well 1/80 and the prerequisites for objective archaeological dating.* *Archeologické rozhledy* 52, 2000, 679–687.
- KLONDER ET AL. 2005 — Andrzej KLONDER (ed.): „Ścieki, kloaki i sekretnicy“. *Problemy oczyszczania miast środkowoeuropejskich w średniowieczu i w czasach nowożytnych od XV do drugiej połowy XIX wieku. (= Kwartalnik Historii Kultury Materialnej 53),* 2005/3–4, Warszawa 2005.
- KOČÁR ET AL. 2012 — Petr KOČÁR ET AL.: *Praha 1–Nové Město, COPA Centrum Národní : Výsledky environmentální části záchranného archeologického výzkumu, č. analýzy 3/12.* Praha 2012, strojopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, odbor archeologie.
- KOČÍ/VONDRUŠKA ET AL. 1989 — Josef KOČÍ / Vlastimil VONDRUŠKA ET AL.: *Památky národní minulosti : Katalog historické expozice Národního muzea v Praze v Lobkovickém paláci.* Praha 1989.
- KOPYTOFF 2013 — Igor KOPYTOFF: *The cultural biography of things : Commoditization as process.* In: *The social life of things : Commodities in cultural perspective.* A. Appadurai (ed.). Cambridge 2013, 64–92.
- KORBELÁŘOVÁ/ZEZULA 2018 — Irena KORBELÁŘOVÁ / Michal ZEZULA (eds): *S knížaty u stolu : Kuchyně a kultura stolování na středověkých vévodských dvorech v Opavě a Ratiboři.* Ostrava–Ratibor 2018.
- KOWALCZYK/KALAGATE 2010 — Andrzej KOWALCZYK / Sławomir KALAGATE: *Fragmente der Steinzeuggefäße aus Triebel im Landkreis Sorau in der Woiwotschaft Lebus.* In: *Keramische Begegnungen : Sachsen–Schlesien–Böhmen : 42. Internationales Symposium Keramikforschung 2009 in Görlitz.* R. Mennicken et al. (eds), Raeren 2010, 82–89.
- KRÁL 1977 — Jaroslav KRÁL: *Opavský nálezy cínového víka. Časopis Slezského zemského muzea, série B* 26, 1977, 188–189.
- KUNA/NĚMCOVÁ 2012 — Martin KUNA / Andrea NĚMCOVÁ (eds): *Výpověď sídlištního odpadu : Nálezy z pozdní doby bronzové v Roztokách a otázky depoziční analýzy archeologického kontextu – The evidence of settlement discard : finds from the final bronze age at Roztoky and the deposition analysis of archaeological context.* Praha 2012.
- KYBALOVÁ 1958 — Ludmila KYBALOVÁ: *Pražské zvony.* Praha 1958.
- KYNCL 2009 — Tomáš KYNCL: *Dendrochronologické datování dřevěných konstrukčních prvků nalezených při archeologickém výzkumu na staveništi „Copa Centrum Národní“ v Praze na Novém Městě : Zpráva č. 114-09.* Brno 2009, strojopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, odbor archeologie.
- LÁBEK 1967 — Ladislav LÁBEK: *Sušický poklad cínového nádobí z doby předbřlohorské. Minulostí Západočeského kraje* 5, 1967, 143–162.
- LADÝŘOVÁ 1983 — Ludmila LADÝŘOVÁ: *Cín : Ze sbírek Krajského muzea východních Čech Pardubice.* Pardubice 1983.
- LANGROVÁ/MARTÍNEK 1982 — Marie LANGROVÁ / Jiří MARTÍNEK: *Cín : Výstava ze sbírek Chebského muzea v Chebu a Karlovarského muzea v Karlových Varech.* Karlovy Vary 1982.
- LAŠTOVKA/LEDVINKA 1998 — Marek LAŠTOVKA / Václav LEDVINKA: *Pražský uličník : Encyklopedie názvů pražských veřejných prostranství 2 (O–Ž).* Praha 1998.
- LIBAL 1959 — Dobroslav LIBAL: *Nové Město čp. 68/II. (= Praha : Stavebně historický průzkum; pasportizace SÚRPMO),* Praha 1959, strojopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy.
- LIŠKA 1949 — Antonín LIŠKA: *Z minulosti Staroměstského náměstí.* In: *Pražskou minulostí I.* A. Liška (ed.), Praha 1949, 9–40.
- LÍVA 1935 — Václav LÍVA: *Studie o Praze pobřlohorské III : Změny v domovním majetku a konfiskace – Prague après la bataille de la Montagne-Blanche. (= Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy, sv. 9),* V. Vojtíšek (ed.), Praha 1935.
- LÍVA 1949 — Václav LÍVA: *Berní rula 3 : Pražská města.* Praha 1949.

- MACEK 2002 — Josef MACEK: Jagellonský věk v českých zemích : 1471–1526 3–4. Praha 2002.
- MALOŇ 2013 — Lubor MALOŇ: Stříbro chudých : Katalog cínových předmětů ze sbírky Muzea Komenského v Přerově. Přerov 2013.
- MARTIN 1989 — Ann Smart MARTIN: The role of pewter as missing artifact : Consumer attitudes toward tablewares in late 18th century Virginia. *Historical Archaeology* 23, 1989/2, 1–27.
- MATĚJKOVÁ 2018 — Kristýna MATĚJKOVÁ: Keramikfunde aus der Latrine des Theatinerklosters auf der Kleinseite in Prag. In: *Keramik zwischen Werbung, Propaganda und praktischem Gebrauch. Beiträge vom 50. Internationalen Symposium für Keramikforschung in Innsbruck 2017* (Nearchos 23). H. Stadler / L. Obojes (Hrsg.), Innsbruck 2018, 273–288.
- MATĚJKOVÁ 2019 — Kristýna MATĚJKOVÁ: Bohemian Slipware from the Second Half of the 17th Century until the End of the 18th Century – a Lost Tradition? In: *Europa Postmediaevalis 2018 : Post-medieval pottery between (its) borders*. G. Blažková / K. Matějková (eds), Oxford 2019, 115–129.
- MATOUŠEK/SCHUEFLER/ŠTAJNOCHR 1985 — Václav MATOUŠEK / Vladimír SCHUEFLER / Vítězslav ŠTAJNOCHR: Berounské majoliky – Majolika aus Beroun. *Časopis Národního muzea A* 154, 1985/2, 126–139.
- MEHLER 2013 — Natascha MEHLER: Breaking New Ground : Historical Archaeology in Central Europe. In: *Historical Archaeology in Central Europe : Special Publication of the Society for Historical Archaeology*. N. Mehler (ed.), Rockville 2013, 11–30.
- MILITKY 2014 — Jiří MILITKY: Numismatický posudek k souboru mincí objevených při archeologickém výzkumu na lokalitě Praha 1-Nové Město, Copa Centrum Národní, Spálená, Purkyňova, Vladislavova, Charvátova (výzkum NPÚ ÚOP Praha, č. výzkumu 16/2009). Praha 2014, strojopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, odbor archeologie.
- MITCHELL 2015 — Piers D. MITCHELL (ed.): Sanitation, Latrines and Intestinal Parasites in Past Populations. Burlington 2015.
- MOHR 1988 — Jan MOHR: Císařství. Ústí nad Labem 1988.
- MUSÍLEK 2015 — Martin MUSÍLEK: Patroni, klienti, příbuzní : Sociální svět Starého Města pražského ve 14. století – Patrons, Clients, and Relatives : The social World of Old Town Prague in the 14th Century. Praha 2015.
- MYŠKOVÁ 2011 — Eva MYŠKOVÁ: Paleoparazitologická analýza organických sedimentů archeologického naleziště na Národní třídě, Praha. České Budějovice 2011, bakalářská práce. Uloženo: Přírodovědecká fakulta JU v Českých Budějovicích.
- MYŠKOVÁ 2012 — Eva MYŠKOVÁ: Parazitologická analýza. In: Praha 1-Nové Město, COPA Centrum Národní, výsledky environmentální části záchranného archeologického výzkumu. Praha 2012, strojopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, odbor archeologie.
- MYŠKOVÁ ET AL. 2014 — Eva MYŠKOVÁ / Oleg DITRICH / Bohumil SAK / Martin KVÁČ ET AL.: Detection of Ancient DNA of *Encephalitozoon intestinalis* (Microsporidia) in Archaeological Material. *Journal of Parasitology* 100, 2014/3, 356–359.
- NAGLE 2013 — Robin NAGLE: Picking Up : On the Streets and Behind the Trucks with the Sanitation Workers of New York City. New York 2013.
- OPPL 1998 — Ferdinand OPPL: Leben im mittelalterlichen Wien. Wien 1998.
- PAJER 1983 — Jiří PAJER: Počátky novověké keramiky ve Strážnici – Anfänge der neuzeitlichen Keramik in Strážnice. Strážnice 1983.
- PANAČEK 2011 — Jaroslav PANAČEK: Českolipský cín : K výstavě ve VMG v České Lípě červenec–srpen 2011. Česká Lípa 2011.
- PAŘEZ 2009 — Jan PAŘEZ: Návrh historické rešerše pro určení stavebního vývoje na ploše ZAV (Copa) v poloze předlokačního osídlení bývalého Újezdu u sv. Martina. Praha 2009, strojopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, odbor archeologie.
- PETRAŇ 1985 — Josef PETRAŇ (ed.): Dějiny hmotné kultury I/1, 2 : Kultura každodenního života od 13. do konce 15. století. Praha 1985.
- PETRAŇ 1997 — Josef PETRAŇ (ed.): Dějiny hmotné kultury II/1, 2 : Kultura každodenního života od 16. do 18. století. Praha 1997.
- POKORNÝ 1899 — Jiří POKORNÝ: Klempřství. In: *Ottův slovník naučný* 14. Praha 1899, 345–349.
- POLAK 1997 — Zbigniew POLAK: Zabytki metalowe. In: *Archeologia średniowiecznego Kołobrzegu*. M. Rębkowski (ed.), Kołobrzeg 1997, 173–181.
- POSPIESZNA 2014 — Barbara POSPIESZNA: W kuchni i na stole wielkiego mistrza : O utensyliach kuchennych i zastawie stołowej w świetle źródeł krzyżackich. In: *Rzeczy i ludzie : Kultura materialna w późnym średniowieczu i w okresie nowożytnym : Studia dedykowane Marii Dąbrowskiej*. M. Bis / W. Bis (eds), Warszawa 2014, 219–240.
- PREZBITER 1998 — Teofil PREZBITER: *Diversarum Artium Schedula : Średniowieczny zbiór przepisów o sztukach rozmaitych*. S. Kobielski (ed.), Kraków 1998.
- RATHJE 1974 — William L. RATHJE: The Garbage Project. *Archaeology* 2, 1974, 236–241.
- RATHJE 1992 — William L. RATHJE ET AL.: The Archaeology of Contemporary Landfills. *American Antiquity* 57, 1992/3, 437.
- RÜCKL/HAVRDA/TRYML 2007 — Štěpán RÜCKL / Jan HAVRDA / Michal TRYML: Renaissance cesspit from Malá Strana in Prague. In: *ŽEGKLITZ* 2007, 361–382.
- SAWICKI 2017 — Jakub SAWICKI: Medieval dress accessories from Nowy Targ Square in Wrocław : Catalogue of finds. Wrocław 2017.

- SEDLÁČKOVÁ 1997 — Hedvika SEDLÁČKOVÁ: Renesanční sklo a další archeologické nálezy z Nymburka – Renaissance Glass nad other Archeological Finds from Nymburk. Libice nad Cidlinou 1997.
- SEDLÁČKOVÁ 2004 — Hedvika SEDLÁČKOVÁ: Středověké sklo z Opavy – Das mittelalterliche Glas aus Opava (Troppau). Památky archeologické 95, 2004, 223–264.
- SHANKS/PLATT/RATHJE 2004 — Michael SHANKS / David PLATT / William L. RATHJE: The Perfume of Garbage : Modernity and the Archaeological. Modernism/modernity 11, 2004/1, 61–83.
- SCHEIDEMANTEL/SCHIFER 2005 — Dirk SCHEIDEMANTEL / Thorsten SCHIFER: Waldenburger Steinzeug : Archäologie und Naturwissenschaften. In: Veröffentlichungen des Landesamtes für Archäologie mit Landesmuseum für Vorgeschichte. J. Oexle (ed.), Dresden 2005, 107–112, 216.
- SCHEUFLER 1972 — Vladimír SCHEUFLER: Lidové hrnčířství v českých zemích – Volkstümliche Töpferei in den böhmischen Ländern. Praha 1972.
- SCHEUFLER 1983 — Vladimír SCHEUFLER: Lidová keramika : Nástin technické a kulturněhistorické specifikace. In: Studie Muzea Kroměřížska '82. Z. Fišer (ed.), Kroměříž 1983, 59–70.
- SCHULTZ 1871 — Alwin SCHULTZ: Excerpte aus Breslauer Stadtbüchern, bezüglich der Privataltertümmer. Anzeiger für Kunde deutscher Vorzeit (Neu Folge) 18, 1871/1, 12–16; 1871/2, 44–47; 1871/3, 75–80; 1871/4, 100–104. Dostupné na <<https://journals.ub.uni-heidelberg.de/index.php/avzvgnm/issue/view/2422>> [vid 2019-10-12].
- SONNLECHNER 2010 — Christoph SONNLECHNER: Der „ökologische Fussabdruck“ Wiens im Spätmittelalter – eine Annäherung. In: Europäische Städte im Mittelalter. (= Forschungen und Beiträge zur Wiener Stadtgeschichte, Bd. 52). F. Opll / Ch. Sonnlechner (eds), Innsbruck–Wien–Bozen 2010, 351–364.
- SOSNA/BRUNCLÍKOVÁ 2015 — Daniel SOSNA / Lenka BRUNCLÍKOVÁ: Odpad pohledem společenských věd : metodická příručka. Plzeň 2015.
- SOWINA 2009 — Urszula SOWINA: Woda i ludzie w mieście późnośredniowiecznym. Warszawa 2009.
- SPITZEROVÁ 1990 — Miluše SPITZEROVÁ: Cín ze sbírek Polabského muzea v Poděbradech. Poděbrady 1990.
- STANĚK 1995 — Jaroslav STANĚK: Peníze v českých zemích : Přehled mincí a papírových peněz v dějinných a hospodářských souvislostech od 10. století dodnes. Praha 1995.
- STARÁ 1972 — Dagmar STARÁ: Cín z dějin českého konvářství : Katalog výstavy. Praha 1972.
- STARÁ 1976 — Dagmar STARÁ: Zinn. In: Das große Bilderlexikon der Antiquitäten. Dresden 1976, 351–378.
- STARÁ 1985 — Dagmar STARÁ: Cín ze sbírek Krajského muzea východních Čech – Pardubice 1983 : recenze. In: Muzejní a vlastivědné práce 23, 1985/1, 56–57.
- STARÁ 1995 — Dagmar STARÁ: Významný nález cínového předmětu z Tábora – Ein bedeutender Zinnfund aus Tábor. Archeologické rozhledy 47, 1995/3, 516–517.
- STARÁ 1997a — Dagmar STARÁ: Cíny. In: Renesanční sklo a další archeologické nálezy z Nymburka – Renaissance glass and other archeological finds from Nymburk. H. Sedláčková (ed.), Libice nad Cidlinou 1997, 32–34.
- STARÁ 1997b — Dagmar STARÁ: Sušický poklad : K cínářství rudolfínské doby. Umění a řemesla 39, 1997/2, 45–58.
- STEHLÍKOVÁ 1980 — Dana STEHLÍKOVÁ: Praha : Nové Město čp. 69/II : Spálená ulice : Dokumentace domu před demolicí. Pražské středisko státní památkové péče a ochrany přírody. Praha 1980, strojopis. Uloženo: NPÚ ÚOP v Praze, dokumentační fondy.
- STEPHAN 2012 — Hans-Georg STEPHAN: Der Pottland : Mittelalterliche und neuzeitliche Töpferei von landesgeschichtlicher Bedeutung und Keramik von europäischem Rang in Niedersachsen. In: Aus dem Pottland in die Welt : Eine historische Töpferregion zwischen Weser und Leine. G. Funke / Ch. Leiber (eds), Holzminden 2012, 9–70.
- STŘÍBRNÝ 2007 — Michal STŘÍBRNÝ: Sběrka cínu Uměleckoprůmyslového muzea v Praze. Brno 2007, bakalářská práce. Uloženo: Ústav archeologie a muzeologie FF MU Brno.
- SZAJT 2014 — Jakub SZAJT: Znaczenie kulturowe naczyń cynowych w rozwoju historycznym – zastawa stołu dawniej i dziś. In: Kultura jedzenia, jedzenie w kulturze. M. Błaszowska (ed.), Kraków 2014, 91–101.
- SZAJT 2015 — Jakub SZAJT: Działalność legniczanina Jacoba Mildego starszego, a problem atrybucji śląskich naczyń cynowych z XV–pierwszej ćwierci XVI wieku. Szkice Legnickie 36, 2015, 27–53.
- SZAJT/WACHOWSKI 2013 — Jakub SZAJT / Krzysztof WACHOWSKI: Problem sakralizacji wina i chleba w późnym średniowieczu i w czasach nowożytnych. Archeologia Polski 58, 2013/1–2, 199–224.
- ŠIROKÝ 2000 — Radek ŠIROKÝ: Pitná, užitková a odpadní voda v českých městech ve středověku a raném novověku : Stav a perspektivy archeologického poznání – Wasserversorgung und Wasserentsorgung in den böhmischen Städten des Mittelalters und der frühen Neuzeit : Stand und Perspektiven der archäologischen Forschung. Památky archeologické 91, 2000/2, 345–410.
- ŠPAČEK 1981 — Ladislav ŠPAČEK: Středověký cínový džbánek z pražského nálezu. In: Varia archaeologica 2 : K počtě 80. narozenin akademika Jana Filipa. (= Praehistorica, sv. 8), M. Buchvaldek / J. Sláma (eds), Praha 1981, 319–320, tab. XXII.
- TADRA 1897 — Ferdinand TADRA: Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských. Praha 1897.
- TEIGE 1910 — Josef TEIGE (ed.): Základy starého místopisu Pražského (1437–1620) I/1 : Staré město pražské (ochoz I–XII). Praha 1910.
- TEIGE 1915 — Josef TEIGE (ed.): Základy starého místopisu Pražského (1437–1620) I/2 : Staré město pražské (ochoz XIIa–XXX). Praha 1915.
- TOMEK 1870 — Václav Vladivoj Tomek: Základy starého místopisu Pražského II. : Nové město Pražské. Praha 1870.

- TOMEK 1891 — Václav Vladivoj Tomek: Dějepis města Prahy VIII. Praha 1891.
- TOMEK 1892 — Václav Vladivoj Tomek: Dějepis města Prahy II. Praha 1892.
- VOJTAL 1999 — Petr Vojtal: Cín v historických sbírkách Muzea v Bruntále. Bruntál 1999.
- VOLF/HORÁK ET AL. 2007 — Petr Volf / Petr Horák et al.: Paraziti a jejich biologie. Praha 2007.
- VYŠOHLÍD 2011 — Martin Vyšohlíd: Zvonařská dílna na náměstí Republiky v Praze – Bell Workshop in the Republic Square in Prague. Forum Urbes Medii Aevi 6, Brno 2011, 308–323.
- WACHOWSKI/WITKOWSKI 2003 — Krzysztof Wachowski / Jacek Witkowski: Wrocław wobec Hanzy. Archeologia Polski 48, 2003/1–2, 201–221.
- WENDLAND 2008 — Ewa Wendland: Kawa, herbata i czekolada : Nowe napoje w osiemnastowiecznej Rzeczypospolitej – ich wpływ na życie codzienne. Toruń 2008.
- WHITE/BEAUDRY 2009 — Carolyn L. White / Mary C. Beaudry: Artifacts and Personal Identity. In: International Handbook of Historical Archaeology. D. Gaimster / T. Majewski (eds), New York 2009, 209–225. Dostupné na <http://link.springer.com/10.1007/978-0-387-72071-5_12> [vid. 2018-01-18].
- WINTER 1906 — Zikmund Winter: Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a v XV. století. Praha 1906.
- ZAVŘEL 2011 — Jan Zavřel: Mikroanalýzy vybraných kovových nálezů : Praha 1-Nové Město, Národní třída – COPA Centrum. Praha 2011, strojopis. In: CYMBALAK 2012.
- ZEZULA 2018 — Michal Zezula: Cínová konvice (torzo). In: KORBELÁŘOVÁ/ZEZULA 2018, 215–217.
- ŽEGKLITZ 2007 — Jaromír Žegklitz (ed.): Studies in Post-medieval Archaeology 2 : Material Culture from the End of the 15th Century and Its Reflection in Archaeological, Written and Iconographic Sources. Praha 2007.

SUMMARY

Ten years ago, an exacting archaeological excavation was launched, during which, among other things, a large post-medieval cesspit of a square groundplan was revealed. The field work was carried out near the junction of Prague major streets (Národní Avenue, Spálená Street) in the New Town of Prague (Fig. 1). The article presents the most significant assemblages of artefacts and environmental samples, obtained by excavating the content of a sanitary feature (Z247=Z253) with a volume of 85.7 m³. The cesspit is located on the area of the former plot belonging to the House At the Black Horse (currently non existing No. 69/II). The large inventory of artefacts (8315 pieces in total) representing the material culture of currently non-existing house plot and its former inhabitants, is supplemented with comprehensive analysis of detailed field documentation and the archival sources. Comparison of archaeological data with available written evidence illustrates the waste management within a single city. The assemblage of post-medieval artefacts and their fragments is not exceptional. For this reason, attention was focused especially on its most attractive component – the pewter ware. Within the framework of archaeological research conducted in the historical centre of Prague this is the largest collection of products made of this material (Fig. 24: A, 25). The earliest layer 124-022=131-036 provided a smaller significant assemblage, which includes: **Saugkanne can** (feeding bottle) – height 9.3 cm; bottom diameter 6.8 cm; rim diameter 5.0 cm; spout /feeder diameter 0.85 cm; 87.38% Sn and 12.62% Pb; **goblet** with date 1598 – height 8.7 cm; bottom diameter 6.4 cm; rim diameter 7.6 cm; 94.05% Sn and 5.95% Pb; **pewter spoon** decorated with plant motif – total length 14.8 cm; bowl length 6.5 cm; bowl width 5.2 cm; handle thickness 0.6 cm; 96% Sn and 4% Pb; **pewter spoon** with a pair of grooves on the underside – total length 16.1 cm; bowl length 6.8 cm, bowl width 4.8 cm; handle diameter 0.77 cm; 90% Sn and 10% Pb; **pewter pad**, probably for forming materials (apparently soft non-metallic), so-called anka – upper part dimensions 8.0 × 8.0 cm; bottom dimensions 8.3 × 8.3 cm; height 2.0 cm; depth of the spherical dent 1.0 cm; diameter of the spherical dent 5.9 cm; the sides of the object are slightly deformed (bulged), probably by pressure from above.⁴¹

The exceptional assemblage of pewter artefacts required basic identification and characteristics of every item. The master mark on one of the objects (Fig. 16) enabled identification of its manufacturer (Václav Macek from the Old Town of Prague; Fig. 17: A), who at the turn of the 17th century most likely operated in Jungmannova Street nearby (formerly Wide, Pewter or Bell Makers Streets). The dating of the assemblage is confirmed by the date (1598) placed on the outside of the rim of a goblet with a plant ornament on the medallion (Fig. 18). The metallographic analysis of the assemblage proved that the elemental composition of the objects more or less conforms to the guild regulations of the time and is around 1 Pb:10 Sn (Fig. 15). Paradoxically, the so-called Saugkanne feeding can was, due to its composition, assessed the most harmful to human health of the whole assemblage.

The stratigraphy of the backfill of the referred cesspit and its closest surroundings, together with the analyses of the artefacts, carried out by environmental expertise, and the results of the archival search coincidentally confirm that the content and the structure of the cesspit fill reflect the events on the area of the town plot with the house No. 69/II in Spálená Street. The sequence of events can be considered a classic example of the continuous settlement development of a smallest urban unit in the period from the Middle Ages to the present time.

The table and kitchen ceramic ware discovered in the cesspit fill does not differ significantly from the similarly dated collections from Prague (BLAŽKOVÁ/VEPŘEKOVÁ 2015; BLAŽKOVÁ/MATĚJKOVÁ 2016; MATĚJKOVÁ 2018 etc.). It is likely that, despite the higher social status of the property owners, its real inhabitants could have been (only)

41 The pewter products are supplemented by a bowl of copper alloy spoon (total length 6.2 cm; bowl length 3.5 cm; bowl width 1.9 cm; oval handle diameter 1.5–3.8 mm).

craftsmen in the early modern period. This presumption appears to be supported by the analysis of organic macro-remains, which identified consumed species not exceeding the usual findings.

The presented interdisciplinary analysis of the New Town cesspit supplemented with archive evidence allow to go beyond the framework of traditionally available historical data and thus also to outline the everyday life of the real inhabitants of the city – not just of the formal owners of individual properties.

Although the article is based on a single feature and for financial and time reasons it is not completed, yet it brings new information. The text can be considered as a continuation of earlier research of cesspits in Prague (e.g. ČIHÁKOVÁ/MÜLLER 2013; CYMBALAK/MATĚJKOVÁ 2012; RÜCKL/HAVRDA/TRYML 2007). Further research of similar features and especially detailed analyses of objects discovered in the past will presumably bring further information, especially if the research is supported by comprehensive analyses of various sources for the development of burgher plots.

Fig. 1. Prague 1-New Town, block of houses between Spálená, Purkyňova, Vladislavova and Charvátova Streets. Section from the Map of the Evaluation of Archaeological Terrain in PPR. **A** – area of major rescue archaeological excavations carried out by the Prague National Heritage Institute in connection with the COPA Centrum Národní/Quadrio project (nr. 2009/16, 2009/40, 2010/16, 2010/40, 2012/16, 2013/23, 2013/24, 2014/10, 2014/16); **B** – earlier excavations (up to the year 2005 according to HRDLIČKA 2005 and 2009); **C** – masonry pits and wells (red – referred cesspit in former No. 69/II); **D** – archaeological trenches; **E** – original plots in the 19th century (bold line of the plot with the cesspit Z247 = Z253); **F** – present-day plots (OD Quadrio plot in bold line); **G** – present-day buildings. **Frame** – Prague historical centre within the boundaries of the Prague Heritage Reserve with the researched block of houses (composed by E. Ditmar, T. Cymbalak, M. Kalíšek, S. Babušková, 2015, 2017, 2019).

Fig. 2. Prague 1-New Town, house plot belonging to the former House At the Black Horse No. 69/II in the eastern front of Spálená Street. Checkerboard pattern of the excavation and the localization of the cesspit Z247 = Z253 on the plot (plotted into the Stable Cadastre Map by M. Kalíšek, 2019).

Fig. 3. Prague 1-New Town, Spálená No. 69/II. The upper part of the vault of Z248 = Z207 and the cesspit Z247 = Z253 at the time of the excavation, later staircase Z245 = Z270 on the left. **1** – vault of the cesspit Z248 = Z276; **2** – shell of the cesspit Z247 = Z253; **3** – staircase Z245 = Z270, before the mid 17th century (photo by E. Ditmar, 2010).

Fig. 4. Prague 1-New Town, former No. 69/II in Spálená Street. Interpretative section of the post-medieval cesspit Z247 = Z253 at the trench 124 and 131. Color-coded chronological horizons supplemented with examples of artefacts. **A** – modern (recent) constructions of the public space surrounding the vestibule of the Národní třída metro station (1979–2009); **B** – 19th–20th century, upper parts of the cesspit infill, final phase of its existence, structural arrangements; **C** – 18th–19th century, the middle part of the fill, intensive alternation of content, Baroque and subsequent, neo-classical reconstruction of the House At the Black Horse; **D** – late 17th and 18th centuries, earlier part of the pit with typical interfaces of particular deposits, which prove repeated cleaning of the feature; **E** – 16th to 1st half of the 17th century, construction of the cesspit and its early use; **F** – construction of a new staircase before the middle of the 17th century; **G** – geological subsoil: Vltava terrace – Pleistocene – Holocene (elaborated by T. Cymbalak, E. Ditmar, M. Kalíšek, S. Babušková 2015, 2019; photo of finds by M. Kalíšek, K. Matějková, 2019).

Fig. 5. Prague 1-New Town, area of former No. 69/II in Spálená Street. Results and graphs of archaeobotanical macro-remains analysis of samples taken from the fill of the cesspit Z247 = Z253 (composed by P. Kočár and T. Kutek, 2012; see KOČÁR ET AL. 2012; graphic editing by M. Kalíšek and S. Babušková, 2019).

Fig. 6. Prague 1-New Town, area of former No. 69/II in Spálená Street. Results and graphs of archaeobotanical macro-remains analysis of samples taken from the fill of the cesspit Z247 = Z253. Occurrence of taxa below 1 % (see KOČÁR ET AL. 2012; graphic design by M. Kalíšek and S. Babušková, 2019).

Fig. 7. Prague 1-New Town, area of former No. 69/II in Spálená Street. Results and graphs of palynological analysis of fill samples taken from the cesspit Z247 = Z253. Occurrence of pollen taxa above 1 % (see HOUPKOVÁ 2012; graphic editing by M. Kalíšek and S. Babušková, 2019).

Fig. 8. Prague 1-New Town, area of former No. 69/II in Spálená Street. Results and graphs of palynological analysis of fill samples taken from the cesspit Z247 = Z253. Occurrence of pollen taxa above 1 % (see HOUPKOVÁ 2012; graphic editing by M. Kalíšek and S. Babušková, 2019).

Fig. 9. Prague 1-New Town, area of former No. 69/II in Spálená Street. **A** – percentages of categories and subcategories of selected finds obtained by excavation of the cesspit Z247 = Z253; **B** – percentages of grey and glazed ceramics excavated from the cesspit Z247 = Z253 (compiled by M. Kalíšek, 2019; graphic editing by S. Babušková, 2019).

Fig. 10. Prague 1-New Town, Spálená No. 69/II, post-medieval cesspit Z247 = Z253. Pottery fragments from the earliest horizon of the pit – contexts 124-022, 131-036 (drawing by V. Čermák, 2019; graphic editing by M. Kalíšek and S. Babušková, 2019).

Fig. 11. Prague 1-New Town, Spálená No. 69/II, post-medieval cesspit Z247 = Z253. Fragments of small faience bowls with cobalt blue painting (drawing by V. Čermák 2019; photo by K. Matějková, 2019; graphic editing by M. Kalíšek and S. Babušková, 2019).

Fig. 12. Prague 1-New Town, Spálená No. 69/II, post-medieval cesspit Z247 = Z253. Fragments of pots decorated with clay pigments. **a**, **b** – pots; **c** – bowl torso (drawing by V. Čermák 2019; photo by K. Matějková, 2019; graphic editing by M. Kalíšek and S. Babušková, 2019).

Fig. 13. Prague 1-New Town, Spálená No. 69/II, post-medieval cesspit Z247 = Z253. Earthenware pottery with decoration imitating Saxon stoneware of the Triebel-Muskau regions. **a** – jug; **b** – fragment of a jug/pot (drawing by V. Čermák 2019; photo by K. Matějková, 2019; graphic editing by M. Kalíšek and S. Babušková, 2019).

Fig. 14. Prague 1-New Town, Spálená No. 69/II, post-medieval cesspit Z247 = Z253. Torso of a flower pot decorated with green painting (drawing by V. Čermák 2019; photo by K. Matějková, 2019; graphic editing by M. Kalíšek and S. Babušková, 2019).

Fig. 15. Prague 1-New Town, area of former No. 69/II in Spálená Street. Results of microanalysis of selected pewter ware (see ZAVŘEL 2011; graphic editing by S. Babušková, 2019).

Fig. 16. Praha 1-New Town, Spálená No. 69/II, post-medieval cesspit Z247 = Z253, stratigraphic unit 124-022 = 131-036. A pewter feeding can with a medallion on the inner side of the bottom depicting the Crucifixion scene, with a movable lid and a master mark on the handle of interconnected letters "M" and "W". Height 9.3 cm; bottom diameter 6.8 cm; spout/rim diameter 5.0 cm; spout/feeder diameter 0.85 cm (photo by M. Kalíšek, 2019; drawing by V. Čermák, 2013).

Fig. 17. Master marks belonging to Prague pewter makers crowned with monograms. **A** – monogram with initials "W" and "M" (taken from HRÁSKÝ 1988, 57); **B** – monogram with initials "X" and "M" (taken from HINTZE 1926, 378, fig. 1420).

Fig. 18. Praha 1-New Town, Spálená No. 69/II, post-medieval cesspit Z247 = Z253, context 124-022 = 131-036. Pewter goblet with the date of 1598 and a medallion with a plant motif on the inner side of the bottom. Height 8.7 cm; bottom diameter 6.4 cm; spout/rim diameter 7.6 cm (photo by M. Kalíšek, 2019; drawing by V. Čermák, 2013).

Fig. 19. Praha 1-New Town, Spálená No. 69/II, post-medieval cesspit Z247 = Z253, context 124-022 = 131-036. Pewter spoon decorated with plant motif and "K" and "W" initials. Total length 14.8 cm; bowl length 6.5 cm; bowl width 5.2 cm; handle thickness 0.6 cm (photo by M. Kalíšek 2019; drawing by V. Čermák 2013).

Fig. 20. Praha 1-New Town, Spálená No. 69/II, post-medieval cesspit Z247 = Z253, context 124-022 = 131-036. Pewter spoon with a pair of grooves on the underside. Total length 16.1 cm; bowl length 6.8 cm, bowl width 4.8 cm; handle diameter 0.77 cm (photo by M. Kalíšek 2019, drawing by V. Čermák 2013).

Fig. 21. Praha 1-New Town, Spálená No. 69/II, post-medieval cesspit Z247 = Z253, context 124-022 = 131-036. Pewter pad, called anka, of a square shape (8.3 × 8.3 cm, height 2.0 cm; spherical dent of circular shape of a diameter 5.9 cm). Artefact, made of a tin-lead alloy, presumably used for working with non-metallic materials. On the side there is the owner's monogram of the letter "A" (photo by M. Kalíšek 2019; drawing by V. Čermák 2013).

Fig. 22. Illustrations from the book *Nürnberg Hausbücher*. **Left** – pewterer Eberhart Deürnerin in his workshop, 1608 (available at <<https://hausbuecher.nuernberg.de/75-Amb-2-317b-74-v>> [seen 2019-08-27]); **right** – jingle bells and bells manufacturer Hanss Ronwald in his workshop, 1594 (available at <<https://hausbuecher.nuernberg.de/75-Amb-2-317b-55-r>> [seen 2019-08-27]).

Fig. 23. Praha 1-New Town, Spálená No. 69/II, post-medieval cesspit Z247 = Z253, context 124-022 = 131-036. Copper alloy spoon bowl. Overall length 6.2 cm; bowl length 3.5 cm; bowl width 1.9 cm; diameter of the oval profile of the handle 0.15–0.38 cm (photo by M. Kalíšek 2019; drawing by V. Čermák 2013).

Fig. 24. Analogies to the referred feeding can, gained by archaeological excavations. **A** – Prague 1-New Town, Národní/Spálená No. 61/II. Torso and reconstruction of a pewter can (original height ca 12 cm) discovered in the backfill of a high medieval well (copied from JANSKÁ 1977, 191; ŠPAČEK 1981, 320); **B** – Elbląg, Poland. Pewter vessel analogous to the referred feeding can (original height ca 12 cm), described as "Hansekannepewter jug", with movable lid, decorated handle and a medallion depicting the Crucifixion on the inner side of the bottom (FONFEREK ET AL. 2012, 46, fot. 22–23; POSPIESZNA 2014, 227, ryc. 1). Copied from *O Starym Mieście w Elblągu słów kilka*; <http://starym8.rssing.com/chan-27786946/all_p2.html> [seen 2019-08-27].

Fig. 25. Prague 1-Old Town, Old Town Square. Tall pewter cans from the archaeological excavation carried out in 1943 during the construction of a fire tank (copied from DRAGOUN ET AL. 2019, 45, fig. 19; LIŠKA 1949, 14–15, 30, 38, note 23).

Fig. 26. Pewter ware in The Czech Republic from 16th–17th century: **a** – archaeological finds of pewter ware mentioned in the text; **b** – presumed sites of the pewter manufacture; **c** – pewter manufacturing sites identified in the context of the Sušice hoard; **d** – foreign archaeological finds of Hansekannepewter mentioned in the text; **e** – sites of pewter hoards; **f** – the most important tin mines; **g** – areas of tin ore occurrence (elaborated by T. Cymbalak and M. Kalíšek, 2019).

Fig. 27. Tábor, Žižka Square, No. 6. Flat pewter circular plate from the first half of the 17th century. The town coat of arms embossed on the upper side of the object's edge proves its Prague origin (taken from STARÁ 1995, 516, fig. 3).

Translation by Linda Foster

Práce vznikla v rámci plnění výzkumného cíle NPÚ Archeologie. Nové historické prameny k dějinám území ČR financovaného z institucionální podpory MK na dlouhodobý koncepční rozvoj výzkumné organizace.

Mgr. Tomasz Marian CYMBALAK, archeolog, cymbalak.tomasz@npu.cz
Národní památkový ústav, územní odborné pracoviště v Praze, Na Perštýně 12, CZ-110 00 Praha 1

Mgr. Kristýna MATĚJKOVÁ, archeolog, matejkovakristyna@seznam.cz
Centrum pro zpracování, dokumentaci a evidenci archeologických nálezů, z. ú.,
Ledčice 222, CZ-277 08 Ledčice

PhDr. Martin MUSÍLEK, Ph.D., historik, martin_musilek@centrum.cz
Národní památkový ústav, generální ředitelství, Valdštejnské náměstí 162/3, CZ-118 01 Praha 1

Jakub SAWICKI, Ph.D., archeolog, sawicki@arup.cas.cz
Archeologický ústav AV ČR, Praha, v. v. i., Letenská 4, CZ-118 01 Praha 1